

NOTITIE

RAAP-NOTITIE 5859

Een archeologische evaluatie en waardering
van de kasteelsite te Mierlo

Gemeente Geldrop-Mierlo
provincie Noord-Brabant

Archeologisch Adviesbureau

CULTUURHISTORIE

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Geldrop-Mierlo

Titel: een archeologische evaluatie en waardering van de kasteelsite te Mierlo;
gemeente Geldrop-Mierlo, provincie Noord-Brabant

Status: definitief

Datum: 4 april 2017

Auteur: drs. ing. D.M.G. Keijers

Projectcode: MIEKO

Bestandsnaam: NO5859_MIEKO.docx

Projectleider: drs. ing. D.M.G. Keijers

Projectmedewerker(s): bach. I. Jansen, drs. J. Roymans, P. van den Boogaard & H. van
Sleeuwen

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 4024917100

Bewaarplaats documentatie: RAAP Zuid-Nederland

Autorisatie: drs. J. Roymans

Bevoegd gezag: gemeente Geldrop-Mierlo

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

Internet: www.raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2017

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

Tot omstreeks 1800 kende Mierlo een imposant kasteel, dat omgracht was en voorzien van een voorburcht. Hoewel niet precies bekend is wanneer dit kasteel precies gebouwd is, dateert het vermoedelijk uit de 14^e eeuw. Tegenwoordig bestaat het terrein uit licht glooiend grasland en wordt het doorsneden door een sloot.

In 1990 en 2015 zijn op het terrein al enkele archeologische onderzoeken uitgevoerd. Deze bestonden uit een *non-destructief* boor- en geofysisch onderzoek. Om een beter zicht op de archeologische resten en bijgevolg de begrenzing van het kasteelterrein te krijgen heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in 2016 in opdracht van de gemeente Geldrop-Mierlo een archeologische evaluatie en waardering uitgevoerd op het kasteelterrein. Deze waardering was gebaseerd op de reconstructie van het terrein in 2016 en bestond ondermeer uit een proefsleuvenonderzoek en een extra bureauonderzoek.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn in vrijwel iedere put humeuze vullingen aangetroffen die in verband gebracht kunnen worden met de oude kasteelgracht. Langs de noord-, oost- en zuidzijde is de buitenbegrenzing van het omgrachte kasteelcomplex overal aangetroffen. Op basis van het bureauonderzoek en de onderzoeken uit 1990 en 2015 lijkt ook de globale ligging van de westelijke gracht gesitueerd te kunnen worden.

De globale ligging van het hoofdgebouw wordt gekenmerkt door dikke puinlagen over een gebied van ca. 30 bij 27 m. Mede door het niet diep kunnen graven van de proefsleuven (grondwater) zijn hierbinnen geen muurrestanten aangetroffen. Het grondradaronderzoek uit 2015 vertoont binnen dit gebied een kleinere puinconcentratie die duidelijk in verband staat met de "woontoren" van het hoofdgebouw. Van de zuidelijke woonvleugel zijn op de radarbeelden geen aanwijzingen te vinden. Deze vleugel is bovendien deels verstoord bij de aanleg van de sloot in de 2^e helft van de vorige eeuw.

Ook de omvang van de ommuurde voorburcht kan slechts globaal bepaald worden. Bovendien wordt niet uitgesloten dat ten westen van deze voorburcht zich een tweede (deels) omgrachte voorburcht bevond. Over de omvang en datering van dit westelijke terrein is nog veel onduidelijkheid.

Het kasteelterrein van Mierlo is in 2014 aangewezen als gemeentelijk archeologisch monument. Uit de vergelijking van het huidige monument met de resultaten van onderhavig onderzoek blijkt dat het beschermde gebied niet het volledige omgrachte kasteelterrein omvat. Derhalve wordt aanbevolen het huidige monument aan te passen en naar het oosten uit te breiden. Met betrekking tot beheer van de kasteelsite is het met name belangrijk om bodemversturende activiteiten die dieper reiken dan de huidige bouwvoor (ca. 30 cm) zoveel mogelijk te vermijden.

Concluderend kan worden gesteld dat onderhavig onderzoek extra informatie met betrekking tot de ontwikkeling, de globale opbouw en begrenzing van het kasteelterrein aan het licht heeft gebracht, maar dat nog een aantal onduidelijkheden blijft bestaan. De opbouw wijkt deels af van

de reconstructie uit 2016. Mede door het niet kunnen graven van diepe proefsleuven kan niet worden bepaald in hoeverre muurrestanten daadwerkelijk bewaard zijn gebleven en wat hun aard en ouderdom is. Alleen een gericht proefsleuvenonderzoek tot grotere diepte kan hier antwoord op geven. Een interessant onderzoeksthema vormt de mogelijke aanwezigheid van een tweede omgrachte voorburcht. Een gericht booronderzoek en aanvullend archiefonderzoek kan hier mogelijk al meer inzicht geven.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inhoudsopgave.....	5
1 1 Inleiding.....	7
1.1 Inleiding	7
1.2 Kader	7
1.3 Administratieve gegevens	9
2 Voorgaande onderzoeken	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Onderzoek 1990	11
2.3 Onderzoek 2015	14
2.4 Vermoedelijke opbouw kasteelterrein	17
3 Doel en methodiek proefsleuven	18
3.1 Inleiding	18
3.2 Doel	18
3.3 Methodiek	19
4 Sporen en vondsten	23
4.1 Inleiding	23
4.2 Geologie en bodem	23
4.3 De vermoedelijke hoofdburcht	24
4.4 De vermoedelijke voorburcht	25
4.5 Kasteelgracht	26
4.6 Sporen buiten het vermoedelijke kasteelterrein	28
4.7 Vondsten.....	30
4.8 Besluit	33
5 Aanvullend bureauonderzoek.....	34
5.1 Inleiding	34
5.2 De Volle (ca. 1050- 1250 na Chr.) en Late (ca. 1250- 1500 na Chr.) Middeleeuwen	34
5.2.1 <i>De Heren van Mierlo</i>	34
5.2.2 <i>Het kasteel van Mierlo in de Late Middeleeuwen</i>	35
5.3 De Nieuwe tijd (ca. 1500-1790 na Chr.).....	38
5.3.1 <i>De Heren van Mierlo</i>	38

5.3.2 <i>Het kasteel in archiefbronnen (ca. 1500 – 1700)</i>	40
5.3.3 <i>Gravure van Bouttats</i>	41
5.3.4 <i>Carte figuratief der heerlijkheid en dorpe van Mierlo</i>	46
5.3.5 <i>Afbeelding van Cornelis Pronk</i>	48
5.4 De Nieuwste tijd (ca. 1790 na Chr.- heden)	60
5.5 Interpretatie en conclusie	64
6 Analyse	67
6.1 Inleiding	67
6.2 Landschap	67
6.3 Voorburcht	68
6.4 Hoofdburcht	70
6.5 Grachten en bruggen	72
6.6 Een tweede omgrachte voorburcht?	75
7 Conclusies en aanbevelingen	78
7.1 Conclusies	78
7.2 Aanbevelingen	80
Literatuur	84
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	88

1 1 Inleiding

1.1 Inleiding

Tot omstreeks 1800 kende Mierlo een imposant kasteel, dat omgracht was en voorzien van een voorburcht. Hoewel niet precies bekend is wanneer dit kasteel precies gebouwd is, dateert het vermoedelijk al uit de Late Middeleeuwen. Na de afbraak van het kasteel op het einde van de 18^e – begin 19^e eeuw herinnerden alleen nog de deels opgevulde slotgrachten aan het ooit indrukwekkende gebouw. Na de ruilverkaveling in de jaren '60 van de vorige eeuw verdwenen ook deze laatste zichtbare restanten.

Tegenwoordig bestaat het terrein uit licht glooiend grasland en wordt het doorsneden door een sloot. Eind 2014 is het voormalige kasteelterrein in Mierlo aangewezen als gemeentelijk archeologisch monument.

1.2 Kader

Het kasteelterrein met restanten van het kasteel van Mierlo is gesitueerd aan de rand van de bebouwde kom van Mierlo. Het terrein is gelegen aan de Kasteelweg, de Trimpert en de Heer de Heuschweg.

De gemeente Geldrop-Mierlo heeft het voornemen om het prominent Mierlo's erfgoed beter zichtbaar te maken. Voor een verantwoorde omgang met de bewaarde resten en een historisch verantwoorde reconstructie van de opbouw van het kasteelcomplex, dienen gegevens verzameld te worden. Al in 1990 is het terrein voor een eerste maal door RAAP onderzocht middels een boor- en geofysisch onderzoek. In 2015 werd door de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant in samenwerking met de heemkundekring Myerle en de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland een aanvullend boor- en geofysisch onderzoek uitgevoerd. Hoewel deze onderzoeken een globaal inzicht geven in de opbouw en begrenzing van het kasteelterrein, blijft de precieze ligging (horizontaal en verticaal) en aard van het kasteel en de conserveringstoestand van de in de bodem aanwezige archeologische resten nog grotendeels onduidelijk. Om meer inzicht in deze gegevens te krijgen heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van de gemeente Geldrop-Mierlo in 2016 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd op het kasteelterrein (figuur 1.1).

Voorafgaand aan de uitvoering van het proefsleuvenonderzoek is conform de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA; <http://www.sikb.nl>) een Programma van Eisen (PvE) opgesteld.¹ In overleg met de gemeente, Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant, de grondeigenaren en RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. is besloten het gravend onderzoek naar beneden te

¹ Berkvens, R. & N. Arts, 2016.

schalen en een nieuw Plan van Aanpak op te stellen. In hoofdstuk 3 is de specifieke doelstelling van het proefsleuvenonderzoek uiteengezet.

Figuur 1.1 Globale ligging kasteelterrein (rode rechthoek), inzet: ligging in Nederland.

De uitwerking vond plaats in januari en februari 2017. Tijdens het onderzoek is op een prettige wijze samengewerkt met de gemeente Geldrop-Mierlo (dhr. R. Andringa & J. van der Zanden), de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant (drs. R. Berkvens) en de vrijwilligers van de heemkundekring Myerle (met bijzondere dank aan H. van Sleuwen & P. van den Bogaard). Onderzoeksdocumentatie en vondstmateriaal zullen te zijner tijd worden overgedragen aan het depot van de provincie Noord-Brabant.

Het archeologisch veldonderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.3), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde geologische en archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in dit rapport beschreven (zie verklarende woordenlijst).

1.3 Administratieve gegevens

Plaats: Mierlo

Gemeente: Geldrop-Mierlo

Provincie: Noord-Brabant

Onderzoeksgebied: Kasteelterrein Mierlo

Centrumcoördinaten: 171.300 / 382.575

CMA/AMK-status: Gemeentelijk archeologisch monument AM.01

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummers: 4024917100

Geologische perioden			Archeologische perioden						
Tijdvak	Chronozone	Datering	Tijdperk	Datering					
Holoceen	Laat Subatlanticum	1150 na Chr.	Recente tijd						
			Nieuwe tijd	C	1945				
	B	1850							
	A	1650							
	Vroeg Subatlanticum	0	Middeleeuwen	Laat B	1500				
				Laat A	1250				
				D: Ottoonse tijd	1050				
				C: Karolingische tijd	900				
				B: Merovingisch tijd	725				
				A: Volksverhuizingstijd	525				
				450					
	Romeinse tijd	Laat	270						
		Midden	70 na Chr.						
		Vroeg	15 voor Chr.						
Subboreaal	450 voor Chr.	IJzertijd	Laat	250					
			Midden	500					
			Vroeg	800					
		Bronstijd	Laat	1100					
			Midden	1800					
			Vroeg	2000					
Atlanticum	3700	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850					
			Midden	4200					
			Vroeg	4900/5300					
Boreaal	7300	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450					
			Midden	8640					
Preboreaal	8700	Vroeg	9700						
Pleistoceen	Weichselien	9700	Prehistorie	Paleolithicum (Oude Steentijd)					
					Laat Glaciaal	Late Dryas	11.050		
						Allerød	11.500		
						Vroege Dryas	12.000		
					Midden Glaciaal	Bølling	12.500		
						Vroegste Dryas	13.500		
						Denekamp	30.500		
					Vroeg Glaciaal	Hengelo	60.000		
						Moershoofd	71.000		
						Odderade	114.000		
	Eemien	114.000	250.000	Midden					
						Saalien II	126.000		
						Oostermeer	241.000		
						Saalien I	322.000		
						Belvédère/Holsteinien	336.000		
						Glaciaal x	384.000		
						Holsteinien	416.000		
						Elsterien	463.000		
							463.000	Oud	

Tabel 1.1 Archeologische en geologische tijdschaal.

2 Voorgaande onderzoeken

2.1 Inleiding

Op het voormalige kasteelterrein zijn al enkele archeologische onderzoeken uitgevoerd. In 1990 heeft RAAP Archeologisch adviesbureau een eerste onderzoek gedaan naar de exacte locatie van het voormalige Kasteel van Mierlo². Het onderzoek bestond uit een geofysisch onderzoek, aangevuld met grondboringen. Een aanvullend, tweede non-destructief onderzoek werd in 2015 uitgevoerd door de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant (ODZOB) in samenwerking met de heemkundekring Myerle en de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland.³ In dit hoofdstuk worden de resultaten van de uitgevoerde onderzoeken samengevat.

2.2 Onderzoek 1990

In juni 1990 heeft RAAP in opdracht van de gemeente Mierlo al onderzoek gedaan naar de exacte locatie van het voormalige Kasteel van Mierlo. Het onderzoek werd uitgevoerd in de vorm van een geofysisch onderzoek, aangevuld met grondboringen.⁴

Geomorfologie en bodem

Uit het onderzoek bleek dat het kasteelterrein is gelegen in een dalvormige laagte. Vooral het oostelijke deel van het terrein wordt nog gekenmerkt door een venige ondergrond. Het dal is in de bovenloop dicht gestoven met stuifzand, dat momenteel de Molenheide vormt. Ter hoogte van het kasteelterrein wordt het dal gekenmerkt door kwel. De Kasteelse Loop zorgde voor aan-en afvoer van het water van de kasteelgrachten.

Historische gegevens

Uit een oude pentekening uit het einde van de 17e eeuw, gemaakt vanuit de noordzijde, blijkt dat het kasteelterrein bestond uit 2 gedeelten, gescheiden door een gracht (figuur 2.1). Hoewel het kasteel in het begin van de 19e eeuw al verdwenen was, blijkt op de kadasterkaart van 1832 ter hoogte van de vermoedde kasteellocatie een perceelsindeling aanwezig die lijkt op een deel van een gracht. Voorts staan hier ook enkele gebouwen op aangegeven, die mogelijk deel hebben uitgemaakt van het kasteel, maar waarschijnlijk van een recentere datum zijn.

De grachten bleven nog tot ver in de 20e eeuw herkenbaar in het reliëf. Tijdens de ruilverkaveling in de jaren zestig werden ze door egalisatie gedicht. Tijdens deze werkzaamheden werd muurwerk (8 m lang bij 0,7 m breed) van het voormalige kasteelcomplex aangetroffen maar de exacte locatie is echter onbekend.⁵

² Van der Gaauw & Roymans, 1990.

³ Berkvens, 2016.

⁴ Van der Gaauw & Roymans, 1990.

⁵ Archis, wnr 33977.

Figuur 2.1. Ingekleurde reproductie van de 17^e eeuwse pentekening van het kasteel van Mierlo.

Resultaten geofysisch onderzoek

Het geofysisch onderzoek bestond hoofdzakelijk uit een geo-elektrisch weerstandsonderzoek. Bij een weerstandsmeting wordt de elektrische weerstand van de bodem gemeten. Hierbij gaat het om het vaststellen van een verschil in weerstand tussen de eventuele archeologische verschijnselen en het omringende bodemmateriaal. Doordat water goed geleidt, heeft bijvoorbeeld natte klei en organisch materiaal (veelal in grachtvullingen) een lagere weerstand dan droog zand. Funderingen daarentegen leveren in de metingen hogere weerstandswaarden op. Een duidelijk patroon werd in de metingen echter niet herkend. Dit is mogelijk te wijten aan de tijdens de ruilverkaveling opgebrachte laag grond waardoor eventuele fundamenten en grachtvullingen vrij diep onder het maaiveld liggen.

Op een klein deel (30 x 30 m) van het terrein is ook een magnetometeronderzoek verricht. Hiermee worden verstoringen van het aardmagnetisch veld gemeten. Op welke manier het aardmagnetisch veld verstoord wordt, is afhankelijk van de magnetische eigenschappen van de bodem en de zich hiervan onderscheidende archeologische resten die zich hierin bevinden. Met deze methode kunnen archeologische resten zoals grachten, kuilen, sloten en muurfunderingen tot circa 2 m –Mv in kaart worden gebracht. Uit het onderzoek kwamen enkele donkere structuren naar voren op de plaats waar zich volgens de weerstandsgegevens en de grondboringen het oostelijke deel van het binnenterrein moet bevinden. Of deze structuren geïnterpreteerd kunnen worden als muur- of funderingsresten was niet met zekerheid te zeggen.

Booronderzoek

Om tot een goede interpretatie van het grijswaardenkaartje van de weerstandsmetingen te komen was het noodzakelijk de genoteerde weerstandsverschillen te controleren door middel van (87) grondboringen. Uit het booronderzoek kon een driedeling gemaakt worden tussen gracht, binnenterrein en buitenterrein. Globaal bestond het kasteelterrein uit een “achtvormige” grachtstructuur waarin twee “eilanden” aanwezig waren.

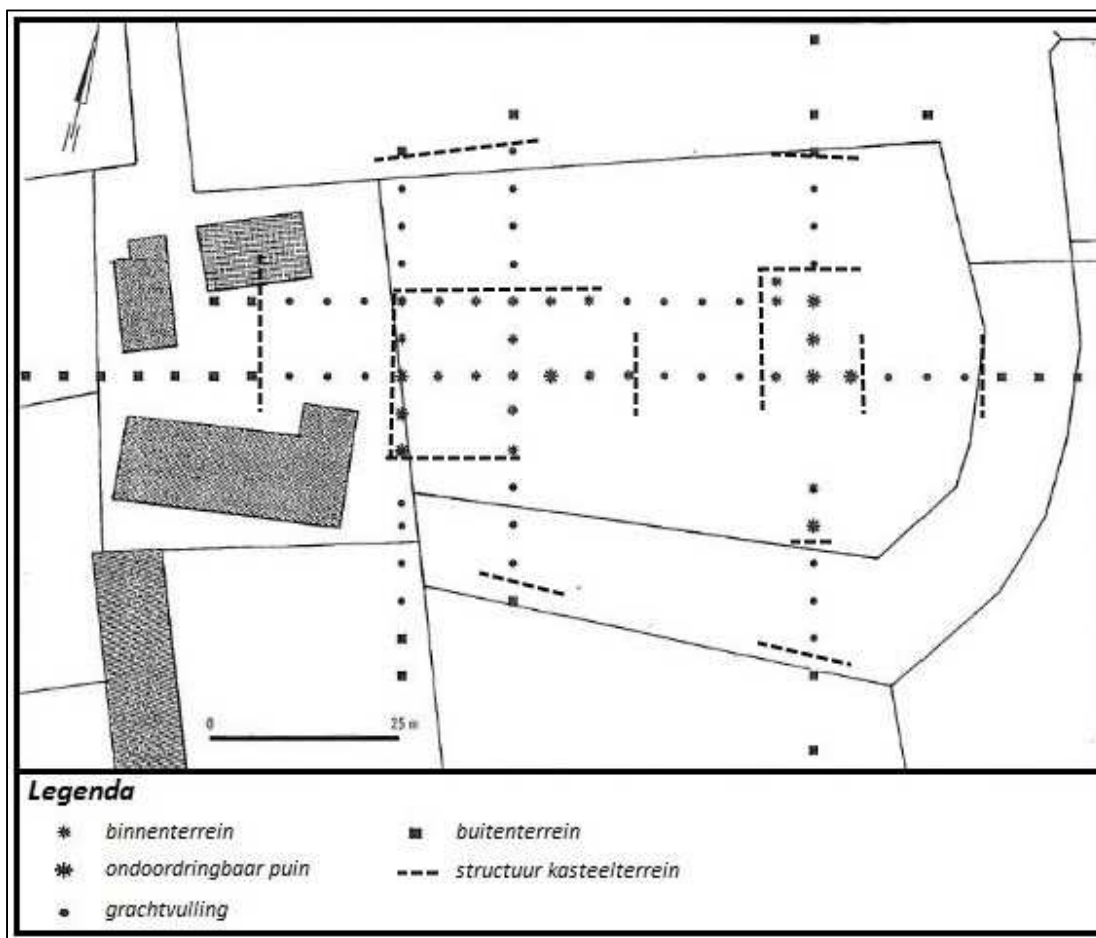
De grachten kenmerkten zich door een donkergrijze, humeuze vulling met veel puin en mortel. Ze waren ca. 1,60 m diep en ca. 12-15 m breed. Het binnenterrein bestaat duidelijk uit twee gedeelten, die gescheiden worden door een tussengracht. Op dit binnenterrein bevinden zich puinlagen. Een aantal maal is op ondoordringbaar puin gestoten, wat aannemelijk maakt dat (een deel van) de fundamenteën van het kasteel nog intact zijn.

In sommige boringen was het onderscheid tussen gracht en binnenterrein moeilijk te bepalen. In de directe omgeving van het kasteel is de gracht immers opgevuld met veel puin en mortel dat tijdens de sloop van het kasteel als niet bruikbaar afbraakmateriaal in de gracht terecht is gekomen. Dit is waarschijnlijk ook de reden waarom bij de weerstandsmetingen geen scherpe grens tussen gracht en binnenterrein waarneembaar was. Op het buitenterrein komt weinig puin voor en ligt de ongestoorde zandbodem vrij ondiep.

Conclusie

De resultaten van het archeologische bodemonderzoek komen globaal goed overeen met de oude pentekening en de kaart uit 1832. Het terrein bestaat uit 2 gedeelten, gescheiden door een gracht. Uit de projectie van de resultaten van het booronderzoek op het kadastrale minuutplan uit 1832 blijken er zowel overeenkomsten als verschillen in de grachtstructuur (figuur 2.2).

De zuidelijke gracht komt vrij goed overeen met de oude perceelsstructuur; van de noordelijke gracht staat alleen de buitenrand op de kaart. De oostelijke gracht daarentegen komt niet overeen met de perceelsstructuur; de gracht ligt in werkelijkheid direct ten westen van het smalle perceel. De oostelijke gracht is waarschijnlijk vrij breed geweest, met een vreemde uitstulping van het buitenterrein in de gracht. De westelijke gracht is niet herkenbaar in de oude percelering. De verwachting is dat organisch materiaal (zoals hout, leer en bot) in de gracht onder de grondwaterspiegel goed bewaard is gebleven en dat deze resten een schat aan informatie over het leven op het kasteel bevatten. Op het binnenterrein bevinden zich waarschijnlijk nog resten van muurfunderingen.

Figuur 2.2. Boorpunten geprojecteerd op de oude kadasterkaart van 1832 (naar Van der Gaauw & Roymans, 1990).

2.3 Onderzoek 2015

Door de erfgoedcommissie werd meerdere malen geadviseerd om aanvullend onderzoek op het kasteelterrein te verrichten. Op 23 en 24 oktober 2015 heeft de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant over een gebied van ca. 2 hectare een gecoördineerd boor- en grondradaronderzoek verricht.⁶ De doelstelling van het onderzoek was om het kasteelterrein beter in kaart te brengen (combinatie van ANH2, de kaart uit 1832 en grondradar) en om zo mogelijk meer inzicht te krijgen in de diepteligging en spreiding (booronderzoek) van de aanwezige resten.

Boringen

⁶ Berkvens, 2016.

Tijdens het onderzoek zijn in totaal 89 boringen gezet in 8 raaien. De resultaten van de boringen in 2015 komen voor een groot deel overeen met de boorresultaten van RAAP uit 1990. De natuurlijke bodem bestaat vrijwel overal uit grijs grof zand waarin zowel leemlagen als venige lagen zijn afgezet. Verder zijn zowel grachten en puin/muurfunderingen aangetroffen. Net als bij het onderzoek in 1990 was het onderscheid tussen gracht en natuurlijke bodem of muur niet altijd eenduidig te bepalen. Bovendien was het niet mogelijk om met zekerheid onderscheid te maken in een binnen- en buitenterrein bij de boringen. Sommige boringen van zowel het vermoedde buiten- als binnenterrein vertoonden daarvoor teveel overeenkomsten in bodemopbouw.

Uit de duidelijk aangeboorde grachtvullingen blijken de grachten gemiddeld 160 cm diep. De grachtvulling bestaat op veel plaatsen bovenin uit lemig grijsbruin zand met veel baksteenpuin en mortel. Onder deze gevlekte lemige zandlagen met puin werden op diverse plaatsen onder in de gracht bijna zwarte venige of humeuze vullingen gevonden. De conservering van archeologische botanische en organische resten zal in de ondergrond naar verwachting dan ook erg hoog zijn.

In het centrale deel van het terrein stuitte, net als bij het onderzoek in 1990, een groot aantal boringen op weerstand van puin vanaf een diepte van 1 meter en meer. Op diverse plekken, vooral in het oostelijke centrale deel lijkt het erop dat hier nog stevige muurfunderingen in de bodem aanwezig zijn.

De boringen in het westelijke deel, mogelijk de voorburcht, zijn minder eenduidig. Hier komen zowel grachtvullingen als puin/muurfunderingen tevoorschijn zonder duidelijk concentraties of lijnen. De puinlagen waren hier al dicht onder het maaiveld (vanaf 45 cm) aanwezig. In 1990 werd dit gebied geïnterpreteerd als de voorburcht. Deze was ommuurd en op 3 hoeken voorzien van een toren. Op de voorburcht stonden diverse gebouwen waaronder een privékapel voor de heer van Mierlo.

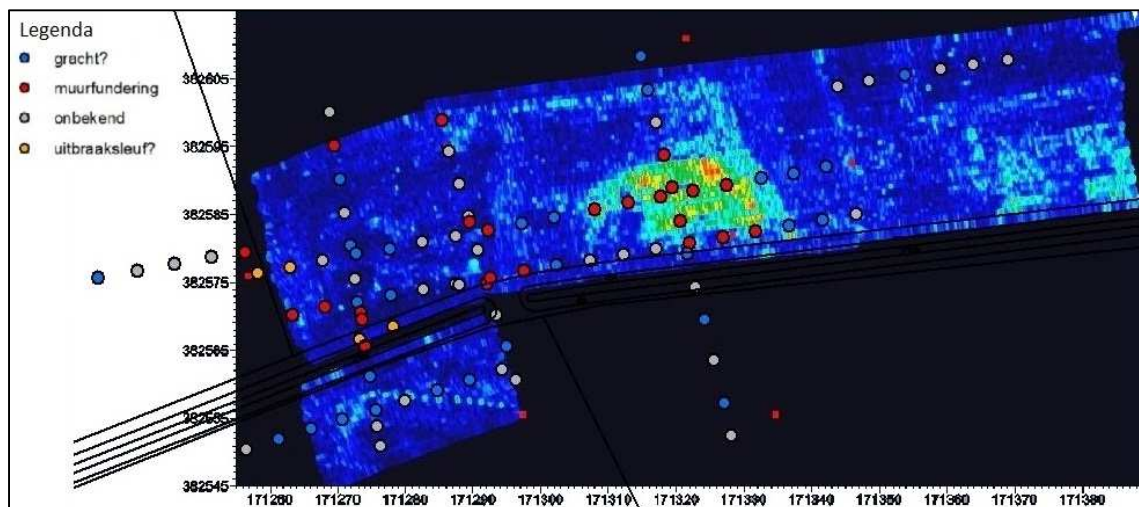
Grondradar

Grondradar werkt met elektromagnetische golven die via een zendantenne de grond in worden gestuurd. Deze golven reflecteren in een bodem of constructie wanneer de materiaaleigenschappen veranderen. De gereflecteerde golven worden geregistreerd met behulp van een ontvangstantenne.

Tijdens het grondradaronderzoek zijn beelden genomen van 90 tot 150 cm –maaiveld. De radarbeelden laten tot 100 cm onder maaiveld duidelijk zien dat er verspreid over het terrein puinresten voorkomen.

Vanaf ca. 100 cm zijn er “concentraties” in het terrein aanwezig. Met name het centrale deel springt in de metingen uit (figuur 2.3). Er is een duidelijk een vierkante concentratie van hoge

reflecties te zien die bij de diepere metingen steeds duidelijker wordt. In combinatie met de ondoordringbare boringen ten gevolge van puin lijkt zich hier dan ook een massieve constructie, mogelijk de hoofdburcht ofwel de donjon/woontoren van het kasteel, te bevinden. De hoofdburcht bestond uit een flinke vierkante toren met aangebouwd woongedeelte. Onder de hoofdburcht in de kelders bevonden zich een wijnopslag en een kerker voor gevangenen.

Figuur 2.3. Het grondradarbeeld op 140 cm -Mv met daarop geprojecteerd de uitgevoerde grondboringen (bron: Berkvens, 2016).

Opvallend is ook de uitslag in het oostelijke deel. Hier lijkt een zwaar gefundeerd gebouw te liggen, maar het zou ook kunnen dat we hier met een andere grondslag, bijvoorbeeld een veenlaag, te maken hebben. Het zou dan kunnen gaan om een visvijver die hoorde bij het kasteel. Omdat hier geen boringen zijn gezet is dit niet duidelijk.

Net als het booronderzoek scheppen ook de radarbeelden geen duidelijkheid in het westelijke deel van het gebied, mogelijk de voorburcht. Hier komen minder diepe obstakels voor (vooral tot 120 cm -mv). Deze was ommuurd en op 3 hoeken voorzien van een toren. Verder waren diverse gebouwen aanwezig. Eventuele fundamente van deze voorburcht lijken dan ook minder diep ingegraven te zijn. De bebouwing zoals deze zichtbaar is op de kaart uit 1832 valt grotendeels buiten het onderzochte gebied.

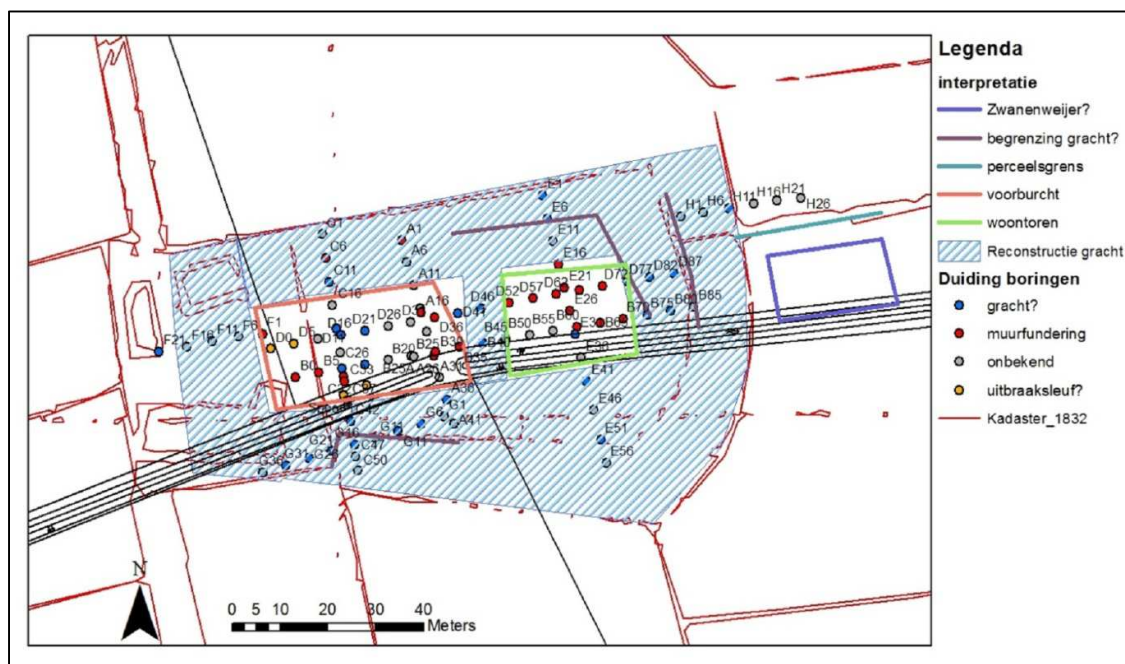
Conclusie

Diverse lijnen uit de radarbeelden komen duidelijk overeen met de kadasterkaart van 1832. De contouren van de vermoedde oude grachtenloop volgen precies dezelfde lijnen in het zuidwesten, midden en oosten. RAAP concludeerde dat de gracht zoals aangeduid op de kaart van 1832 niet helemaal klopt. Uit de boringen bleek de loop juist westelijker te lopen. Dat beeld wordt nu ook bevestigd door zowel de grondboringen als de radarbeelden. De oostelijke gracht

heeft aan haar westzijde duidelijk een scherpe begrenzing. Mogelijk wordt de grens hier gevormd door een muur of paalbeschoeiing.

2.4 Vermoedelijke opbouw kasteelterrein

Op basis van de uitgevoerde onderzoeken is in 2016 een reconstructie gemaakt van de vermoedelijke ligging van de diverse onderdelen op het kasteelterrein (figuur 2.4).⁷

Figuur 2.4. Mogelijke reconstructie van de ligging van de hoofd- en voorburcht op basis van de boringen uit 1990, 2015 en het grondradaronderzoek (bron: Berkvens, 2016).

Het terrein wordt gekenmerkt door een brede gracht. Hoewel de gracht niet in alle boringen is aangetroffen, lijkt het op basis van de oude afbeeldingen toch duidelijk te gaan om brede grachten. Vandaar dat de lijnen breder zijn getrokken op basis van de grenzen van de kadastrale kaart uit 1832. Binnen de omgrachting bevinden zich 2 "eilanden". Het oostelijk, bijna vierkante eiland (ca. 26 m bij 23 m) betreft de ligging van de hoofdburcht. Ten westen van de hoofdburcht lag de grotere voorburcht. Deze heeft een rechthoekige vorm van ca. 44 m bij 24 m. Beide eilanden zijn van elkaar gescheiden door een ca. 8m brede tussengracht.

⁷ Berkvens, 2016.

3 Doel en methodiek proefsleuven

3.1 Inleiding

Noch de boringen, noch de geofysische onderzoeken hebben voldoende inzicht gegeven in de precieze ligging, omvang en aard van het kasteel. Om een goed zicht op de archeologische resten en bijgevolg de begrenzing van het monument te krijgen (maar ook op de functie van de verschillende sporen en daarmee de ligging van de gracht en de voor- en hoofdburcht) is door de gemeente Geldrop-Mierlo besloten dat een beperkt proefsleuvenonderzoek moet worden uitgevoerd. Met het proefsleuvenonderzoek is het mogelijk om daadwerkelijk archeologische resten op te sporen en in kaart te brengen.

Als leidraad voor dit proefsleuvenonderzoek is in 2016 een Programma van Eisen (PvE) opgesteld waaraan waarin de doelen en vraagstellingen van het gravend onderzoek beschreven worden.⁸ Het door de gemeente voorziene budget voor deze proefsleuven bleek echter niet toereikend om de in het PvE gestelde onderzoeksvragen te beantwoorden. In overleg met de gemeente, Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant, de grondeigenaar en RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. is besloten het gravend onderzoek naar beneden te schalen en een nieuw Plan van Aanpak op te stellen.⁹

3.2 Doel

Het primaire doel van het gravend onderzoek was om de reconstructie op basis van het vooronderzoek te verifiëren en de begrenzing van de gracht en de voor- en hoofdburcht vast te stellen. Uitgangspunt hierbij is om zoveel mogelijk de archeologische resten intact te laten en alleen het hoognodige aan informatie uit de bodem te halen, dat nodig is om inzicht te krijgen in de ligging en opbouw van het kasteelterrein.

Verder had het onderzoek tot doel aanbevelingen te geven over:

- de noodzaak van vervolgonderzoek of behoudsmaatregelen.
- de bij eventueel vervolgonderzoek toe te passen strategieën, methoden en technieken, onderzoeksvragen en onderzoeksthema's.

⁸ Berkvens, R. & N. Arts, 2016.

⁹ Henssen, 2016.

3.3 Methodiek

Uitgangspunt voor het proefsleuvenonderzoek was de vermoedelijke reconstructie van kasteelterrein op basis van de boringen uit 1990, 2015 en het grondradaronderzoek (zie figuur 2.4).

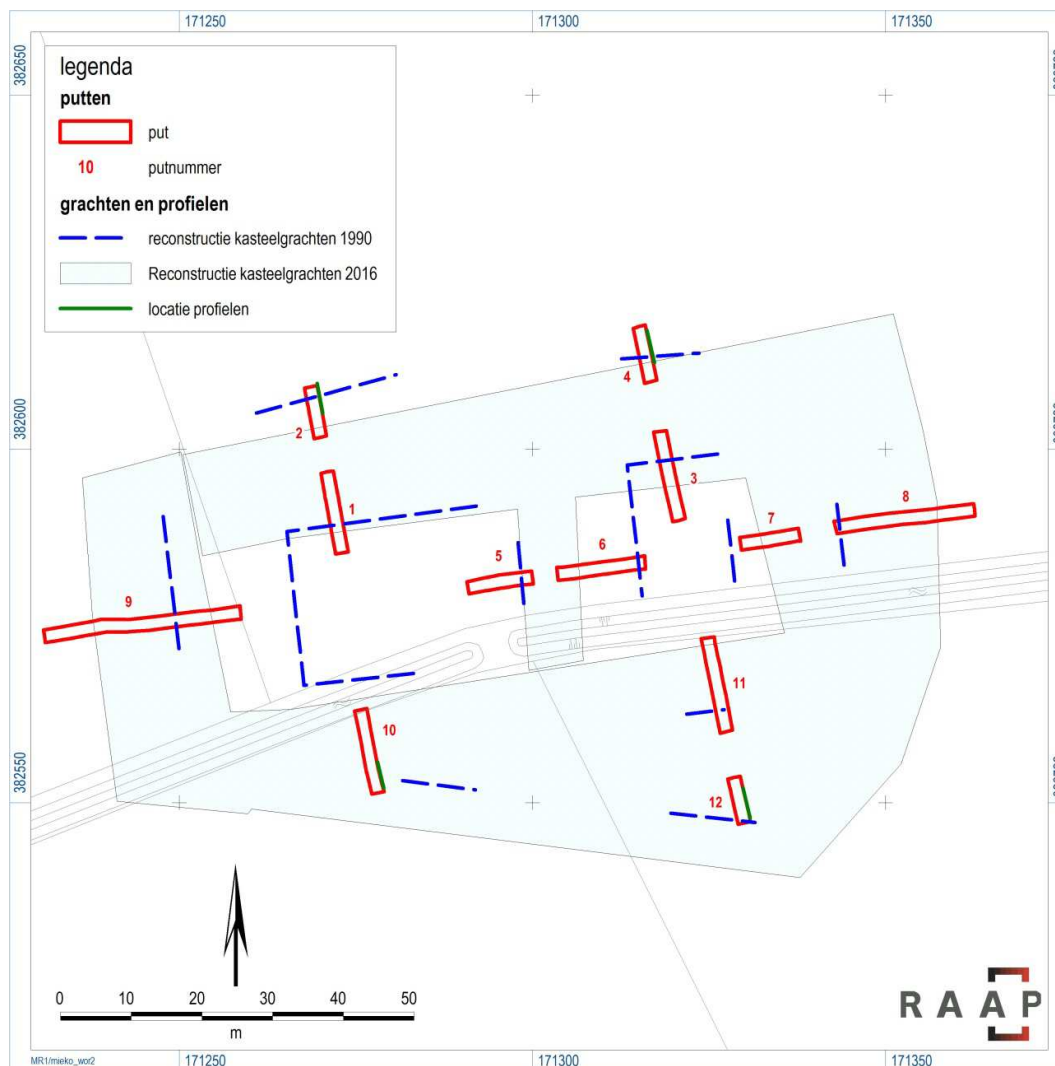
Putten

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn in totaal 12 sleuven aangelegd met behulp van een rupskraan met gladde bak. De ligging van deze putten is gebaseerd op basis van het booronderzoek uit 1990 en 2015 en de toen veronderstelde liggingen van de gracht, voor- en hoofdburcht (figuur 3.1).¹⁰

- Put 1 is aangelegd ter hoogte van de vermoedde overgang van voorburcht naar kasteelgracht (noordzijde). De put heeft een oppervlakte van 21,15 m² (ca. 11,6 bij 1,8 m)
- Put 2 (ca. 7,3 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 13,22 m²) is aangelegd ter hoogte van de vermoedde buitenbegrenzing kasteelgracht (noordzijde voorburcht).
- Put 3 (ca. 12,9 bij 1,85 m; oppervlakte ca. 23,6 m²) is aangelegd ter hoogte van de vermoedde overgang hoofdburcht naar kasteelgracht (noordzijde).
- Put 4 (ca. 7,95 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 14,22 m²) is aangelegd ter hoogte van de vermoedde buitenbegrenzing kasteelgracht (noordzijde hoofdburcht).
- Put 5 (ca. 9,2 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 16,75 m²) is aangelegd ter hoogte van de vermoedde overgang van voorburcht naar tussengracht.
- Put 6 (ca. 12,5 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 22,32 m²) is aangelegd ter hoogte van de vermoedde overgang van hoofdburcht naar tussengracht.
- Put 7 (ca. 8,5 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 15,17 m²) is aangelegd ter hoogte van de vermoedde buitenbegrenzing hoofdburcht naar kasteelgracht (oostzijde).
- Put 8 (ca. 19,8 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 35,48 m²) is aangelegd ter hoogte van de vermoedde buitenbegrenzing kasteelgracht (oostzijde hoofdburcht)
- Put 9 (ca. 27,85 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 50,7 m²) is aangelegd ter hoogte van de vermoedde overgang van voorburcht naar kasteelgracht (westzijde) en de buitenbegrenzing van de kasteelgracht (westzijde voorburcht).
- Put 10 (ca. 12 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 20,61 m²) is aangelegd ter hoogte van de vermoedde overgang van voorburcht naar kasteelgracht (zuidzijde).
- Put 11 (ca. 13,55 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 24,7 m²) is aangelegd ter hoogte van vermoedde overgang hoofdburcht naar kasteelgracht (zuidzijde)
- Put 12 (ca. 6,55 bij 1,8 m; oppervlakte ca. 11,85 m²) is aangelegd ter hoogte van vermoedde buitenbegrenzing kasteelgracht (zuidzijde hoofdburcht).

¹⁰ Tijdens het onderzoek zijn op basis van voortschrijdend of ontbrekend inzicht enkele putten aangepast of samengevoegd ten opzichte van het puttenplan uit het Plan van Aanpak.

In totaal is tijdens het proefsleuvenonderzoek een oppervlakte van ca. 270 m² onderzocht.

Figuur 3.1 Overzicht van de aangelegde putten.

Vlakken en diepteligging

De putten zijn laagsgewijs verdiept. In het zuidelijk deel van put 1 is in eerste instantie verdiept tot ca. 1,15 m -Mv. Door het opkomend grondwater (kwel) was het herkennen en documenteren van de archeologische resten echter niet of nauwelijks mogelijk. Bovendien kon een onveilige situatie ontstaan indien de profielwanden zouden instorten. Ook in het middendeel van put 1 (ca. 1m -Mv) was er al sprake van kwel. Er is vervolgens besloten de putten niet dieper dan ca. 0,9 m -Mv te ontgraven.

In iedere put is één leesbaar vlak aangelegd. De diepte van dit vlak per put bedraagt:

- Put 1: In het zuiden ca. 1,15 m -Mv; midden ca. 1m -Mv; noorden ca. 0,85 m -Mv;
- Put 2: ca. 0,9 m -Mv;
- Put 3: ca. 0,65 m -Mv (zuiden) tot ca. 0,8 m -Mv (noorden);
- Put 4: ca. 0,8 m -Mv (zuiden) tot ca. 0,6 m -Mv;
- Put 5: ca. 0,65 m -Mv;
- Put 6: ca. 0,6 m -Mv;
- Put 7: ca. 0,7 m -Mv;
- Put 8: ca. 0,6 m -Mv (westen) 0,75 m -Mv (oosten);
- Put 9: van ca. 0,45 m -Mv (oosten) tot maximaal ca. 0,8 m -Mv (midden);
- Put 10: ca. 0,5 m -Mv (noorden); 0,85 m -Mv (zuiden);
- Put 11: ca. 0,45 m -Mv (noorden) tot ca. 0,6 m -Mv (zuiden);
- Put 12: ca. 0,55 m -Mv (noorden); ca. 0,65 m -Mv (zuiden);

Documentatie vlakken en profielen

Tijdens het laagsgewijs verdiepen zijn alle vlakken onderzocht met een metaaldetector en gedocumenteerd met behulp van een GPS (Rijksdriehoekstelsel, hoogtes ten opzichte van het Nederlands Algemeen Peil (NAP)). Dit omvat het digitaal inmeten van sporen, spoornummers, vondsten, profielpennen, vlakhoogtes en maaiveldhoogtes.

Eén van de hoofdoelen van het proefsleuvenonderzoek was het vaststellen van de precieze begrenzing van het kasteelterrein. Met name de buitenbegrenzings van de kasteelgracht geven hiertoe een belangrijke aanwijzing. In de putten 2, 4, 10 en 12 –waar de gracht is aangetroffen– zijn derhalve de profielen ter hoogte van de buitenrand van de gracht opgeschoond, gefotografeerd, getekend (schaal 1:20) en gedocumenteerd. De nummering van de profielen bestaat uit:

- eerste nummer: putnummer;
- tweede nummer: oriëntering profiel (1: noordelijke zijde; 2: oostelijke zijde; 3: zuidelijke zijde en 4: westelijke zijde);
- eventueel derde nummer: nummer profiel.

Tijdens de opgraving zijn volgende profielen gedocumenteerd:

- Oostzijde put 2 (profiel 2-2-1: lengte 4,34m)
- Oostzijde put 4 (profiel 4-2-1: lengte 4,68m)
- Oostzijde put 10 (profiel 4-2-1: lengte 3,86m)
- Oostzijde put 12 (profiel 4-2-1: lengte 4,45m)

Verder dient opgemerkt te worden dat in put 1 het volledige profiel aan de oostzijde is opgeschoond (profiel 1-2-1) maar dat dit -in overleg met het bevoegd gezag- wegens de hoge grondwaterstand niet meer gedocumenteerd kon worden. Van dit profiel bestaan wel foto's.

Afwerking en behandeling sporen en vondsten

Aangetroffen lagen, grondsporen en muurrestanten zijn tijdens het veldwerk gefotografeerd, ingetekend en beschreven. De sporen zijn zoveel mogelijk intact gelaten en na onderzoek weer toegedekt. Omdat het hier een waarderend onderzoek betreft zijn vondsten selectief verzameld per put indien ze uit de "verstoorde" ophogingslagen kwamen. Vondsten uit sporen zijn per spoor verzameld. Verder is tijdens het proefsleuvenonderzoek nog een monsternummer uitgedeeld aan hout uit het zuidelijke deel van put 1 (M1).

4 Sporen en vondsten

4.1 Inleiding

De proefsleuven zijn gegraven op basis van de reconstructie uit het vooronderzoek. Bij deze reconstructie is het kasteelterrein algemeen ingedeeld in hoofdburcht, voorburcht en grachten. In dit hoofdstuk worden de resultaten van het veldwerk (kaartbijlage 1 en bijlages 1 en 2) globaal beschreven aan de hand van deze vermoedelijke indeling.

4.2 Geologie en bodem

Kastelen zijn in hoge mate gerelateerd aan het natuurlijke landschap. Ze kunnen voorkomen op hoge punten in het landschap maar meestal zijn ze gelegen in lage natte gebieden. Ook het kasteel van Mierlo beantwoordt aan deze landschappelijke ligging.

Het kasteel van Mierlo is gebouwd in een west-oost georiënteerd dal dat op de geomorfologische kaart getypeerd staat als dalvormige laagte zonder veen.¹¹ Deze dalen zijn gevormd onder periglaciale omstandigheden, toen de bodem bevroren was en het water wegstroomde langs het oppervlak. Dit smeltwater heeft soms een sterke erosie uitgeoefend waardoor dalen zijn ontstaan. De dalvormige laagte waarin het kasteel van Mierlo is gebouwd, begint ca. 500 m ten westen van het onderzoeksgebied. Mogelijk begon het dal nog verder westwaarts maar is het hier in latere tijden door stuifzand afgedekt (Molenheide). Ook ca. 440 m ten zuiden van het kasteel lag een bijna identiek georiënteerd dal. Ca. 1100 m ten oosten van het dal komen deze (en andere) laagten samen en vormen noordwaarts 1 grote zuid-noord georiënteerd dal. De samenvloeiingszone is zeer nat en wordt gekenmerkt door veen (Broek).

De droog- en beekdalen worden gevoed door zowel regenwater als kwelwater. Op de overgang van beiden, waar in het watersysteem oppervlaktewater verschijnt, begint het "bronbeekdal". Kasteel Mierlo is gebouwd in een dergelijk periodiek watervoerend dal met een hoge grondwaterspiegel dat in het verleden bekend stond als Eesbroek. Tijdens het veldonderzoek bleek het kwelwater zich al op ca. 0,9 m –Mv te bevinden. De natte dalbodem maakte het mogelijk om de slotgrachten van voldoende water te voorzien. Om de waterstand enigszins te kunnen reguleren en af te voeren werd de Kasteelse Waterloop gegraven.

De dalvormige laagte bepaalde bovendien voor een groot deel het uitzicht van het kasteel. Om zowel hoofd- als voorburcht te kunnen voorzien van natte grachten, diende de voorburcht eveneens in het dal te worden gebouwd (ten westen van de hoofdburcht). Door de hogere (dekzand)gronden zoveel mogelijk te ontzien, hoefde men geen diepe grachten te graven. Om geen natte voeten en een egaal reliëf te krijgen heeft men het terrein wel moeten ophogen. In

¹¹ Stiboka/RGD, 1977: code 2R2

put 9 werd op een diepte van ca. 0,6 m –Mv nog een moerige A-horizont aangetroffen. Ook in put 8 bleek onder een ophoogpakket van ca. 0,7 m –Mv nog de inspoelingshorizont van een natte veldpodzol bewaard gebleven. In put 1 werden ophogingslagen vastgesteld die mogelijk nog samenhangen met de ophoging van de voorburcht.

4.3 De vermoedelijke hoofdburcht

De putten 3, 6, 7 en 11 overlappen deels de vermoedelijke ligging van de hoofdburcht. Aangezien de putten in het onderzoeksgebied door de hoge grondwaterstand niet diep zijn gegraven¹², zijn voornamelijk diverse lagen gedocumenteerd (kaartbijlage 1 en bijlage 1).

Puinlagen

In vrijwel het gehele onderzoeksgebied bevinden zich onder de bouwvoor vele fragmenten bouwmetaal. Met name in het oostelijke deel van het onderzoeksgebied, waar het hoofdgebouw van het kasteel vermoedelijk gelegen heeft, zijn onder de bouwvoor dikke puinlagen (S11, 22, 27 en 41) aanwezig (figuur 4.1). Het puin was zeer sterk gefragmenteerd en alleen van enkele grotere baksteenfragmenten zijn monsters verzameld. Het meeste bouwmetaal kan gedateerd worden vanaf de Late Middeleeuwen tot in de 17e eeuw.

Figuur 4.1. Overzicht van de puinlaag in put 3 (links) en put 11 (rechts). Op de achtergrond zijn de humeuze grachtvullingen zichtbaar.

¹² Zie methodiek.

Aan de noord-, west- en oostzijde komt de begrenzing van de puinlagen redelijk goed overeen met de reconstructie op basis van het vooronderzoek. Langs de zuidzijde daarentegen blijken de puinlagen veel verder door te lopen dan de reconstructie. Bovendien komt de begrenzing van de puinlagen niet overeen met de werkelijke begrenzing van het hoofdgebouw. Zo blijkt in put 3 het noordelijke deel van de puinlaag (S11 v2) vrijwel zeker puin dat in de voormalige omgrachting is beland. Ook in put 7 (S27 v1) en put 11 (S41 v4) lijkt het gezien het voorkomen van humeuze vullingen (S 27 v2; S 41 v5) tussen de lagen, deels om puin in de grachten te gaan. Mogelijk geldt dit ook voor put 6 (S20?). Met andere woorden: de omvang van het hoofdgebouw is kleiner dan de begrenzing van de puinlagen.

Muren of uitbraaksporen

Hoewel binnen de puinpakketten diverse lagen herkenbaar waren, zijn geen duidelijke muren en/of uitbraaksporen vastgesteld. Vermoedelijk zijn deze pas op een dieper niveau - onder de dikke puinlagen- herkenbaar.

4.4 De vermoedelijke voorburcht

De putten 1, 5 en 9 zijn deels aangelegd over de vermoedde voorburcht.

Puinlagen

In tegenstelling tot de locatie van de vermoedelijke hoofdburcht zijn in het westelijke deel van het onderzoeksgebied de puinlagen merkelijk minder dik of zelfs afwezig. Alleen in het oostelijke deel van put 9 en het westelijke deel van put 5 waren nog dikkere puinlagen aanwezig (S33, S35 en S17). De westelijke begrenzing van het puinpakket in put 9 valt samen met de reconstructie uit het vooronderzoek.

Ondanks het ontbreken van dikke puinpakketten zijn echter geen duidelijke funderings- of uitbraaksporen vastgesteld. Alleen van S17 (Put 5) wordt niet uitgesloten dat het hier om een uitbraakspoor gaat. Doordat de gehele put echter gekenmerkt wordt door puin is dit allesbehalve zeker.

In put 1, waar geen dikke puinlagen aanwezig zijn, zijn twee smalle oost-west georiënteerde banen (S 4 en 6) met veel puin vastgesteld die mogelijk verband houden met muuruitbraken van de oude voorburcht. Op basis van het oostprofiel kan evenwel niet uitgesloten worden dat het hier om puinlagen in de gracht gaat.

De begrenzing van de voorburcht is dan ook allesbehalve duidelijk. Het lijkt erop dat men bij de afbraak van het kasteel hier zeer grondig te werk is gegaan.

Ophogingslagen

Het zuidelijke deel van put 1 werd gekenmerkt door een lichtgeelgrijs ophogingspakket met diverse humeuze lagen (figuur 4.2). Dit ophogingspakket heeft een dikte van minimum 1,3 m. In

dit ophogingspakket werden diverse scherven verzameld uit de Late Middeleeuwen. Ook onderin het ophogingspakket werd nog aardewerk (vnr. 52-1) aangetroffen evenals enkele houtrestanten (S1).¹³ Gezien de datering van het aardewerk (in en) onderin het ophogingspakket (2^e helft 14^e – 15^e eeuw) is dit pakket pas vanaf deze periode aangebracht.

De ophogingslagen staan vermoedelijk in verband met een ophoging van het neerhof. Dit was noodzakelijk om geen natte voeten en een egaal reliëf te verkrijgen. Opmerkelijk is echter dat dit ophogingspakket relatief dik is. Mogelijk werd de dalvormige laagte plaatselijk gekenmerkt door diepere delen of is hier een oudere grachtfase opgevuld.

Figuur 4.2. Het zuidelijke deel van put 1 werd gekenmerkt door dikke ophogingslagen.

4.5 Kasteelgracht

Één van de belangrijkste doelstellingen van huidig onderzoek was het vaststellen van de precieze begrenzing van het kasteelterrein. Met name de begrenzingen van de kasteelgracht geven hiertoe een belangrijke aanwijzing. Met uitzondering van put 9 zijn in vrijwel iedere put humeuze vullingen aangetroffen die in verband gebracht kunnen worden met de oude kasteelgracht.

Langs de noord-, oost- en zuidzijde lijkt de buitenbegrenzing van het omgrachte kasteelcomplex overal aangetroffen. Met name aan de oost- en zuidzijde wijkt de buitengrens sterk af van de gereconstrueerde grachten. De buitengrens valt hier binnen de reconstructie. Hoewel aan de noordzijde de reconstructie beter overeenkomt, blijken de grachten nog verder noordelijker door

¹³ Het hout is bemonsterd (M1).

te hebben gelopen. De westelijke begrenzing van het kasteelterrein is niet vastgesteld. Zo zijn in put 9 nergens duidelijke, humeuze grachtvullingen aangetroffen die met zekerheid aan de kasteelgracht toegewezen kunnen worden. Wel is hier een sterk gevlekte, lichtgrijze laag aanwezig (S40) die nog minstens 50cm onder het vlak doorloopt. Een duidelijke humeuze vulling is echter niet aanwezig waardoor een natuurlijke oorsprong (natte laagte) aannemelijk lijkt.

Figuur 4.3. De aanzet van de grachtvullingen in put 2, 4, 10 en 12.

Uit de gedocumenteerde profielen langs de buitenrand van de gracht (profiel 2.2.1; 4.2.1; 10.2.1 en 12.2.1) zijn diverse grachtvullingen te onderscheiden (figuur 4.3). Met name in put 2 lijken oudere grachtvullingen aanwezig. Hier zijn aan de noordzijde nog diverse oudere humeuze lagen afgewisseld met gelaagde inspoelingslagen herkenbaar. Mogelijk is de gracht hier in de loop der tijd versmald.

Uit de profielen kan afgeleid worden dat de gracht een geleidelijke komvormige insteek had. Hierdoor kon de breedte van de gracht naargelang de grondwaterstand sterk wisselen. Bij natte omstandigheden kende de gracht een grotere breedte, bij drogere omstandigheden was de breedte langs de buitenzijde minder.

Direct langs de hoofd- en voorburcht was de gracht waarschijnlijk voldoende diep zodat zich hier altijd water bevond. Toch is zoals vermeld de binnenbegrenzing van de gracht moeilijker te bepalen. Met name langs het hoofdgebouw bevinden zich immers dikke puinlagen die zich vermoedelijk nog in de oude gracht bevinden. Hoewel ter hoogte van de voorburcht het puin aanmerkelijk minder was, is ook hier de precieze begrenzing niet bekend.¹⁴

Door de aanwezigheid van puinpakketten langs de binnenkant en naargelang de grondwaterspiegel een variërende buitenzijde van de gracht, blijft een precieze breedte van de gracht moeilijk te bepalen. Uit de vlakgegevens kan afgeleid worden dat de gracht minimum een breedte van ruim 13 tot 15 m had. In het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied was de breedte zelfs minimaal 19 m.

Ook de precieze diepte van de gracht is tijdens het huidige onderzoek niet bepaald. Op basis van de boringen kan afgeleid worden dat deze gracht een diepte variërend van 1 tot 1,8 m had.¹⁵

In het oostelijke deel van put 5 en het westelijke deel van put 6 zijn grachtvullingen aangetroffen die verband houden met de gracht tussen voor- en hoofdburcht. Doordat ook hier de puinlagen zich waarschijnlijk in de gracht kunnen bevinden, blijft de precieze begrenzing onduidelijk. De scheiding tussen voor- en hoofdburcht bedroeg minimum 13m.

Palen van oeverbeschoeiingen zijn tijdens het onderzoek niet vastgesteld. Zoals bij vrijwel ieder kasteelterrein waren waarschijnlijk ook nog diverse constructies aanwezig om het waterniveau in de gracht te kunnen reguleren.

4.6 Sporen buiten het vermoedelijke kasteelterrein

Muren en/of muuruitbraken

¹⁴ In het noordelijk deel van put 10 was nog veel puin aanwezig (S30) wat duidt op de nabijheid van de voorburcht.

¹⁵ Berkvens, 2016.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is slechts één duidelijke muuruitbraak vastgesteld. Het betreft een noord-zuid georiënteerde uitbraak in het westelijke deel van put 9 (S 39; figuur 4.4). Opmerkelijk is dat dit uitbraakspoor zich ten westen van de vermoedde voorburcht bevindt. Waarschijnlijk hangt het samen met de 19e eeuwse bebouwing die hier nog aanwezig was of voorgangers hiervan.

Figuur 4.4. Uitbraakspoor in het westelijke deel van put 9.

Slootvullingen

In het oostelijke deel van put 8, buiten de oostelijke kasteelgracht, is een sloot aangetroffen (S26) met een breedte van ca. 4,5 m. Deze sloot werd gekenmerkt door een zeer humeuze, slappe vulling waarin nauwelijks bouwpuin aanwezig was. In de slootvulling werd zowel een fragment steengoed uit de 14^e-15^e eeuw als een scherf uit de 19^e eeuw aangetroffen. Ook de zeer slappe textuur duidt op een relatief jonge vulling.

Ook in het westelijke deel van het onderzoeksgebied (put 9) werd langs de hier aanwezige muuruitbraak (S 39) een blauwgrijze vulling aangetroffen die vooralsnog geïnterpreteerd wordt als een slootvulling. De kern van deze "sloot" is ruim 4,7 m breed (S38 vulling 0) en heeft een diepte die nog minstens 60 cm onder het aangelegde vlak doorloopt.¹⁶ Langs de westzijde (S38 vulling 1) is de diepte slechts 25 cm onder het aangelegde vlak wat kan duiden op een geleidelijk

¹⁶ De diepte werd bepaald middels een gutsboring.

verloop. Aangezien de vulling sterk afwijkt van de daadwerkelijk aangetroffen kasteelgracht en de sloot in het oosten blijft de precieze functie onbekend.

Kuilen

In het oostelijke deel van het onderzoeksgebied, put 8, zijn 2 kuilen (S 24 en 25) waargenomen zowel langs de buitenrand van de kasteelgracht (S 23) als de sloot (S 26). Deze kuilen werden gekenmerkt door veel puin (figuur 4.5). Mogelijk gaat het hier om oude gracht- en slootbegeleidende paalkuilen zoals van beschoeiingen.

Figuur 4.5 Kuil 24 bevond zich direct ten oosten van de oostelijke kasteelgracht (links). Kuil 25 bevond zich direct ten westen van een recentere sloot (rechts).

4.7 Vondsten

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn diverse vondsten verzameld (zie bijlage 2). De diverse vondstcategorieën bestaan uit aardewerk, metaal, keramisch bouw materiaal, glas, bot en natuursteen. Hoewel al deze vondsten in relatief recente verstoorde lagen geborgen zijn, kunnen ze toch verdere info geven met betrekking tot de datering van het kasteel. Het grondpakket van de verstoorde lagen is immers afkomstig van het kasteelterrein. Daarom is het aardewerk aan een snelle determinatiescan onderworpen.¹⁷

Aardewerk

¹⁷ Het keramisch vondstmateriaal is gedetermineerd door drs. K. Bosma; zie ook bijlage 2.

Bij het aardewerk zijn verschillende perioden vertegenwoordigd. De oudste verzamelde scherf betreft een wandfragment van een kan uit protosteengoed. Deze 13e eeuwse scherf (vnr. 8) bevond zich aan de buitenrand van de kasteelgracht (spoor 9).

Uit de periode 13e – 14e eeuw kunnen diverse scherven Elmpsterwaar gedateerd worden. De meeste scherven kunnen echter geplaatst worden in de 14e-15e eeuw. Behalve de scherven Elmpsterwaar (13e-14e eeuw) gaat het hier om fragmenten steengoed, grijs gedraaid aardewerk en vroeg roodbakkend aardewerk.

Hoewel deze scherven voornamelijk verzameld zijn in verstoorde lagen, zijn in put 1 op een dieper niveau ook nog scherven uit deze periode aangetroffen. Onderin oude ophoogpakketten bevond zich ondermeer een fragment Siegburg steengoed die gedateerd wordt in de periode 1350 – 1500. Dit is een aanduiding dat in deze periode het terrein een belangrijke bouwfase heeft ondergaan.

Tot slot is er een kleinere component 18e/19e-eeuws materiaal verzameld, bestaande uit roodbakkend aardewerk, steengoed, faience en één fragment van industriële witte keramiek.

Glas

Glasfragmenten zijn slechts beperkt aanwezig. Enkele fragmenten van flessenglas dateren uit de 18e -19e eeuw. Opmerkelijk is de vondst van 1 fragment vensterglas in put 5 dat niet nader gedateerd kan worden dan de Nieuwe Tijd.

Keramisch bouwmateriaal

Hoewel de puinlagen vooral bestonden uit keramisch bouwmateriaal, bleken bakstenen grotendeels gefragmenteerd waardoor vrijwel geen volledig bewaarde maten bewaard zijn. Algemeen kan gesteld worden dat de bakstenen (en overig bouwmateriaal) vermoedelijk behoort tot de laatmiddeleeuwse horizont, al komen diktes van rond 5,5 cm in combinatie met breedtes van 11-12 cm in 's-Hertogenbosch nog tot in de 17e eeuw voor.¹⁸

Het bouwmateriaal uit de westzijde van put 8 (vnr. 32) wijkt wat betreft maten en baksel af van het overige bouwmateriaal. Deze slordig gevormde en dikkere fragmenten zijn vervaardigd uit een zachter baksel. Mogelijk betreft het oudere stenen.

Behalve baksteenfragmenten zijn ook diverse fragmenten van roodbakkende dakpannen verzameld. Deze kunnen echter niet nauwkeuriger gedateerd worden dan de periode 1250 -1800. In put 12 en het westelijk deel van put 9 bevond zich ook nog recenter dakpanmateriaal. Vermoedelijk behoren deze laatste fragmenten tot de gebouwen die in het begin van de 19e eeuw nog herkenbaar waren.

Natuursteen

¹⁸ Berends, 1989: RVBlad 2-18.

Het randfragment van de dakpan geeft aan dat gebouwen op het kasteelterrein van ticheldaken voorzien waren. Dat vele gebouwen waren voorzien van een leien dak wordt ruimschoots bevestigd door de grote hoeveelheden leisteenfragmenten die verzameld zijn. Alleen in put 9 was het leisteen merklijk minder aanwezig. In diverse fragmenten is nog het gat herkenbaar waarmee de leien aan het dak genageld waren (figuur 4.6). Binnen de verzamelde fragmenten zijn leistenen met verschillende kleur te herkennen wat kan duiden op diverse reparaties.

Figuur 4.6 Enkele verzamelde leisteenfragmenten uit put 11 (vnr. 38). De gaatjes voor de dakbevestiging zijn duidelijk waarneembaar.

Vermeldenswaard is verder een fragment van een maalsteen van tefriet die zich onder het bouw materiaal bevond (vnr. 25). Vermoedelijk gaat het om een fragment van een laatmiddeleeuwse maalsteen.

Bot

Door drs. J.T. van Gent

Tijdens het onderzoek zijn 16 dierlijke botfragmenten verzameld, afkomstig van tien verschillende botten. Op een verweerd ribfragment na is al het botmateriaal goed geconserveerd, tevens zijn de meeste resten niet sterk gefragmenteerd. Acht botten zijn afkomstig van runderen. Zes van deze runderen stierven op jongvolwassen of volwassen leeftijd. Een wervel (vondstnummer 39) bevat een kapspoor. Andere sporen van slacht, vraat of bewerking zijn niet

aangetroffen.

Een vrijwel compleet rechterdijbeen is afkomstig van een volwassen schaap of geit. Een fragment van een rechteropperarmbeen is afkomstig van een konijn.

Metaal

Tijdens het laagsgewijs verdiepen zijn in de bovenste ophogingslagen nog enkele fragmenten metaal gevonden. De metalen objecten zijn zowel vervaardigd van ijzer, lood als koperlegering. De loden objecten betreffen enkele musketkogels en loden strips. Deze strips werden mogelijk gebruikt om de daken waterdicht te houden. Vermeldingswaardig zijn verder drie munten uit de Nieuwe Tijd. Slechts één munt is nauwkeurig te determineren en betreft een Duitse pfennig uit het begin van de 19e eeuw. De twee overige munten betreffen mogelijk duiten (ca. 17e – 18e eeuw).

4.8 Besluit

Met betrekking tot de buitengrenzen van het omgrachte kasteelterrein is de noord-, oost- en zuidzijde relatief goed bepaald. Deze grenzen wijken licht af van deze van de reconstructie op basis van het vooronderzoek. De westelijke begrenzing van het kasteelterrein is echter niet waargenomen. Hier zijn nergens duidelijke humeuze grachtvullingen aangetroffen.

De globale ligging van de hoofdburcht wordt gekenmerkt door dikke puinpakketten. De begrenzing van deze puinlagen stemt redelijk goed overeen met de reconstructie op basis van het vooronderzoek. Alleen langs de zuidzijde blijken de puinlagen veel verder door te lopen dan de reconstructie. Toch geven de puinlagen niet de werkelijke begrenzing van het hoofdgebouw weer. Vrijwel zeker betreft het deels om puin dat in de grachten is beland.

De vorm en omvang van de voorburcht blijft nog grotendeels onduidelijk. Dikke puinpakketten, fundamenteën of uitbraaksporen zijn hier niet vastgesteld. In het zuidelijk deel van put 1 zijn bovendien dikke ophoogpakketten aanwezig die vermoedelijk samenhangen met de voorburcht. Aardewerk onderin deze ophoging duidt erop dat deze ophoging vanaf de 2^e helft van de 14^e – 15^e eeuw heeft plaats gevonden.

5 Aanvullend bureauonderzoek

5.1 Inleiding

Met name een kasteelterrein behoort voor vele inwoners tot het collectieve geheugen. De gemeente Geldrop-Mierlo streeft er naar het onderzoek een betekenisvolle invulling te geven en de resultaten van het onderzoek te benutten om het kasteelterrein beleefbaar te maken in de vorm van een reconstructie. Dergelijke reconstructie kan op diverse manieren verwezenlijkt worden bijv. digitaal, informatiebord, website, etc...

De resultaten van het proefsleuvenonderzoek geven met betrekking tot de buitengrenzen van de grachten meer duidelijkheid. Anderzijds blijven een groot aantal onduidelijkheden bestaan. Met name de ligging, opbouw en omvang van de voorburcht bleef onbekend. Om tot een beter inzicht in deze voorburcht en het kasteel(terrein) in het algemeen te komen, was het raadzaam een extra bureauonderzoek uit te voeren. Voor de kasteelsite van Mierlo zijn hiervoor zowel archivalische, iconografische als cartografische bronnen voorhanden.

In dit hoofdstuk wordt de geschiedenis van het kasteel geschetst aan de hand van de uitgevoerde maar nog relatief beperkte studie. Hoewel geen verder archivalisch onderzoek is uitgevoerd, zijn tot op heden bekende archivalische gegevens over het kasteel verzameld uit het werk van Coenen.¹⁹ Verder zijn diverse iconografische bronnen van het kasteel bestudeerd en geanalyseerd en wordt ook meer aandacht geschonken aan de ruimere landschappelijke inkadering van het kasteel.

5.2 De Volle (ca. 1050- 1250 na Chr.) en Late (ca. 1250- 1500 na Chr.) Middeleeuwen

5.2.1 De Heren van Mierlo

Mierlo was in de Middeleeuwen een heerlijkheid. Dat hield in dat een heer rechten had over de bevolking, de grond, wegen, water, wind en andere zaken (visrecht, jachtrecht, tolrecht, molenrecht, het benoemen van dorpsbestuurders en ambtenaren en rechten over de kerk).

In de Volle Middeleeuwen is ook in Mierlo een herengeslacht ontstaan. Dit geslacht was verwant aan de heren van de heerlijkheid Heeze-Leende en aan de voormalige graven van Rode, die in Sint-Oedenrode zaten. De eerste persoon die zich heer van Mierlo noemt, is ridder Hendrik van Rode, heer van Mierlo (1245: *Henricus de Mirle miles*; 1256: *Henricus de Rode miles, dominus*

¹⁹ Coenen, 2004.

de Mierle). In 1256 was hij al overleden maar in 1263 werd verklaard dat hij meer dan veertig jaar rechten in Mierlo had.

Tot 1335 bleven de afstammelingen van Hendrik in bezit van de heerlijkheid. Toen kwam het invloedrijke geslacht van Cuijk in Mierlo aan de macht. Mierlo was van minder belang voor zijn neef en opvolger *Jan III van Cuijk*. Hij verkocht in 1357 de heerlijkheid Mierlo aan de Bosschenaar Jan Dickbier, kleinzoon van Hendrik II van Mierlo. Dit geslacht bleef gedurende heel de 15^e eeuw in het bezit van de heerlijkheid.

Naam	Ambtstermijn	Relatie tot voorganger	Opmerkingen
Roelof Rover van Rode	?	zoon	
Hendrik I van Mierlo	1220 - voor 1256	zoon	Ook Hendrik I van Rode genoemd
Gooswijn Moedel van Mierlo	voor 1256 - na 1266	zoon	
Hendrik II van Mierlo	voor 1286 - na 1331	zoon	Hoogschout van 's-Hertogenbosch
Hendrik van Langel	voor 1335 - 1335	kleinzoon	
Goeswijn Moedel van Mierlo	1335	oom	Kanunnik en deken
Otto van Cuijk	1335 - 1350	<i>geen</i>	Heer van Cuijk
Jan III van Cuijk	1350 - 1356	zoon	Heer van Cuijk
Jan III Dickbier	1356 - 1374	kleinzoon van Hendrik II	Hoogschout van 's-Hertogenbosch
Hendrik Jan Dickbier	1374 - 1410	zoon	<i>1410: oudste vermelding kasteel</i>
Hendrik Hendrik Dickbier	1410 - 1429	zoon	
Jan IV Dickbier	1429 - 1438	broer	Hoogschout van 's-Hertogenbosch en raadsheer in de Raad van Brabant
Jan V Dickbier	1438 - 1485	zoon	<i>1475: Oprichting kapel</i>
Jan Dickbier	1485 - 1501	neef	

Tabel 5.1 Overzicht van de heren van Mierlo in de Volle- en Late Middeleeuwen (naar Coenen, 2004).

5.2.2 Het kasteel van Mierlo in de Late Middeleeuwen

Om hun lokale of regionale machtspositie te bevestigen bouwden de dynasten een versterkt huis. De drang naar grotere beveiliging van huis en hof leidde tot het ontstaan van het feodale kasteel. Het bezit van een kasteel verleende niet alleen prestige en status, het bracht ook bepaalde rechten met zich mee, waardoor de eigenaar zich van zijn omgeving kon onderscheiden.²⁰

²⁰ In veel regio's was de toegang tot het ridderschap voor de adel nog afhankelijk van het bezit van een representatief versterkt huis (Hupperetz e.a., 2005; Janssen e.a., 1996).

De oorsprong van het kasteel

In de periode tot 1300 komen de heren van Mierlo regelmatig voor in de oorkonden, maar geen enkel document maakt gewag van een kasteel of huis van de heer.²¹ De heren van Mierlo woonden destijds in Den Bosch en waren nochtans rijk genoeg om in hun heerlijkheid een kasteel te bouwen.

De heren van Mierlo uit het geslacht Van Cuijk (1335 – 1374) hadden wel de nabij het kasteel gelegen Hofgoed in bezit. Deze hoeve wordt al in 1346 vermeld en was vermoedelijk de woning van de heer met bijbehorende hoeve. De hoeve wordt in 1386 nog vermeld als bezit van Hendrick Dickbier.²² Pas in het testament van Hendrik Dickbier van 1410 wordt gesproken van de hoeve dat *Hoffgoet, en castrum etcetera edeficia dominium ville de Mierle* (kasteel en andere gebouwen van de heer in het dorp Mierlo).²³ Van na die datum zijn nog meer vermeldingen bekend van het kasteel²⁴ en het Hofgoed. In 1414 en 1429 wordt specifiek vermeld dat deze hoeve bij het kasteel lag.²⁵ Geconcludeerd kan worden dat het kasteel van Mierlo zeker vanaf 1410 bestaan heeft. Het vermoeden bestaat echter dat het al in de 14de eeuw is gebouwd, waarschijnlijk in de tijd van de heren van het geslacht Dickbier.

Het uitzicht van het kasteel

Ondanks de aanwezigheid van een kasteel vanaf minstens de 15e eeuw zijn weinig bijzonderheden vermeld. Het kasteel werd telkens genoemd zodra de heerlijkheid werd verkocht, maar in die verkoopakten werd het pand niet gedetailleerd omschreven.²⁶ Hoe het kasteel eruit zag is dan ook onbekend.

In de Volle en Late Middeleeuwen hebben de versterkingen diverse bouwkundige ontwikkelingen gekend die bepaald werden door een voortdurende wisselwerking van verdedigbare architectuur en wooncultuur. Dit heeft geleid tot diverse, algemene kasteeltypen.²⁷ Naar analogie van andere

²¹ In archiefstukken wordt het woord kasteel niet altijd gebruikt, men spreekt vaker van huis of hooghuis (Coenen, 2004).

²² RHCL; toegang 16.1109, inv. Nr. 749. Het stuk betreft het recht voor de inwoners van Mierlo, 'Hout en Broek om de gemene gronden, uitgezonderd het *Wolffartsvenne*, te mogen gebruiken. Ook zijn goed, geheten het Hofgoed, mag deze gronden naar believe gebruiken.

²³ Coenen, 2004: R.A.N.B. Archief heerlijkheid Mierlo 1a fol. 48-54, 19 juni 1420. In 1414

²⁴ Coenen, 2004: o.a 1429 (*castrum*), 1430 (*huijs*) en 1438 (*t huijs*)

²⁵ RHCL, Toegang 16.1109, Inv.nr. 817: 1414 december 13 ...Theoderica de Meghen, vrouwe van Mierlo, weduwe van Henricus Dickbier, draagt over aan haar zoon Henricus Dickbier het vruchtgebruik en bezitsrecht van de hoeve geheten 't Hofgoed bij het kasteel in de parochie Mierlo..... ; RHCL, Toegang 16.1109, Inv.nr. 842; RHCL, Toegang 16.1109, Inv.nr. 720 en 791.

²⁶ Coenen, 2004: S.A. Den Bosch. Bosch protocol R 1198 fol. 217v, 29 mei 1428; R 1199 fol. 319, 27 april 1429. RANB. Archief heerlijkheid Mierlo 1a.

²⁷ Janssen e.a., 1996; Hupperetz e.a., 2005. Hoewel deze werken voornamelijk de algemene ontwikkeling van kastelen behandelen in Nederland (Limburg) hebben de auteurs ook gebruik gemaakt van gegevens van het aangrenzende

kastelen was er waarschijnlijk een massief gebouw (hoofdburcht) aanwezig en een voorburcht. Het geheel was omgeven en gescheiden door een gracht.

Hoe de **hoofdburcht** eruit zag blijft onbekend. In de 13e en 14e eeuw was bij de lage adel vooral de stenen woontoren (donjon) een zeer algemeen kasteeltype. Deze torens werden dikwijls vanaf de 2e helft van de 14e eeuw uitgebreid tot een compact kasteel met een zeer kleine binnenplaats.²⁸

In de 14e en 15e eeuw werd steeds meer aandacht besteed aan representativiteit en wooncomfort. Mede door de ontwikkeling van het geschut verloor het kasteel vanaf het midden van de 15e eeuw meer en meer zijn verdedigingsfunctie en werd de woonfunctie steeds belangrijker. Bouwkundig kenmerkt deze nieuwe wooncultuur zich in een compacte groepering van (meer) vertrekken en in bepaalde architectuurelementen, zoals arkeltorens, kabinettorens, hogere kamers, meer open haarden, grote ramen, dakkapellen en (brede) traptorens. Ondanks de nieuwe wooncultuur blijven de verdedigingseigenschappen van het laat-middeleeuwse kasteel nog altijd architecturaal herkenbaar.

Alleen kapitaalkrachtige personen waren in staat om een groot kasteel te bouwen. De basis van dit kapitaal vormde veelal grootgrondbezit en de daarmee gepaard gaande landbouw. Vrijwel ieder kasteel wordt dan ook vergezeld door een grote boerderij. Hoewel er vooralsnog geen directe bewijzen voor zijn, is aan te nemen dat reeds vanaf zijn oorsprong het kasteel van Mierlo door een **voorburcht** werd vergezeld. Op deze voorburcht bevonden zich onder meer de stallen, schuren, etc..

In 1475 stichtten Jan Dickbier en zijn vrouw Herberta van Batenborch een kapel op het kasteelterrein van Mierlo.²⁹ Deze kapel was een soort privékerk voor de heer. Deze kapel bevond zich op de voorburcht (*bassecourt* of neerhof)³⁰ zoals opgemaakt kan worden uit de beschrijving van baron Philips van Leefdael in 1645:

...Item staet op het bassecourt naest het casteel eene wel ghedoterde cappelle, ghefondert anno 1473 by heer Johan Dicbier, heere aldaer met eenen cappelaen om daer misse te doen. De patroonen deeser cappelle sijn Onse L. Vrouwe, Georgius, Christophorus et Sebastianus martires, Anthonius et Martinus, confessores, Katharina, Lucia et Barbara, virgines. De confirmatie van deese fondatie der cappellen voorsc, is gheschiet door Jeronimus Vetallus, ...

Duitsland en België. In de Late Middeleeuwen vielen deze gebieden deels onder dezelfde landheren en bijgevolg tot dezelfde cultuurregio.

²⁸ Janssen e.a., 1996; Hupperetz e.a., 2005.

²⁹ RHCL, Toegang 16.1109, Inv.nr. 811: 1475 juni 8 "anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto... mensis junii die octava" Johannes de Megen, heer van Mierlo, ridder van het hertogdom Brabant, en Herberga, zijn echtgenote, enerzijds en Johannes de Varlar, priester, anderzijds, sluiten in aanwezigheid van de getuigen Fredericus Talloudt, Henricus de Ponte, Johannes Caulman en Johannes de Megen, notaris, een overeenkomst tot stichting van een kapellanie in het kasteel te Mierlo.

³⁰ Veelal bevond de kapel zich op de hoofdburcht, in de nabijheid van de zaal. De aanwezigheid van een kapel op het neerhof lijkt op het eerste zicht merkwaardig maar komt op meerdere plaatsen voor. Zo bevond zich in de 15^e eeuw de kapel van het kasteel van Wezemaal, dat tot de hoge adel behoorde, op het neerhof (Keijers & Tops, 2011).

In den jaere 1544-den 17 Aprilis tot Brussel. Ende voordien heeft den abdt van Tongerlo (aen denwelcken het jus patronatus tot Mierle competeert) Johannes Kynschot sijn placet oover deselve fondatie der cappelle voorsc. ghegeeven anno 1476 den 28 Majj.³¹

In de loop der eeuwen hebben de heren van Mierlo meerdere boerderijen in hun bezit gehad. In de directe nabijheid van het kasteel worden al vanaf het begin van de 15^e eeuw 2 grote hoeven vermeld:

- Het Hofgoed was mogelijk de voorganger van het kasteel. Deze hoeve lag volgens bronnen in 1413 en 1429 niet ver van het kasteel aangezien het telkens vermeld wordt als *bij het kasteel*.³² Volgens Coenen is deze hoeve identiek aan de later vermelde hoeve Eertborn.³³
- De hoeve Nieuwenhuis bestond al in 1416. Ook deze hoeve lag dicht bij het kasteel maar lijkt volgens een bron uit 1429 verder dan het Hofgoed.³⁴

5.3 De Nieuwe tijd (ca. 1500-1790 na Chr.)

5.3.1 De Heren van Mierlo

Tot 1501 behoorde de heerlijkheid Mierlo toe aan de familie Dickbier. Na de dood van Herberta van Bronckhorst, de echtgenote van Jan Dickbier, kwam Mierlo op 21 april 1501 in het bezit van heer Hendrik de Swaef, een familielid van de moeder van Jan Dickbier die woonde te Brussel.³⁵ Ridder Hendrik de Swaef overleed in 1510 en werd opgevolgd door zijn weduwe, Johanna van der Eycken. Toen zij in 1518 overleed erfde de minderjarige Eustaes de Rubempré, afkomstig van een vooraanstaande adellijke familie uit Wallonië, de heerlijkheid Mierlo.

³¹ Sasse van Ysselt, A.F.O. van, 1918. Ofschoon de stichtingsdatum in dit document niet helemaal juist is, is de beschrijving van de kapel nauwkeurig (Coenen, 2014).

³² RHCL, Toegang 16.1109, Inv.nr. 817: 1414 december 13 ...Theoderica de Meghen, vrouwe van Mierlo, weduwe van Henricus Dickbier, draagt over ... het vruchtgebruik en bezitsrecht van de hoeve geheten 't Hofgoed bij het kasteel in de parochie Mierlo..... ; RHCL, Toegang 16.1109, Inv.nr. 842... Henricus Dicbier, heer van Mierlo, draagt over ...ten laste van de hoeve 't Hofgoed in de parochie Mierlo bij het kasteel... ; RHCL, Toegang 16.1109, Inv.nr. 720 en 791.

³³ Coenen, 2004: Volgens Coenen was ook het Slotje identiek aan het Hofgoed en Eertborn hoewel deze later separaat vermeld worden. Waarschijnlijk lagen beiden niet ver van mekaar verwijderd. Volgens Van Leeftael lag het Slotje slechts een *roerscheut* (geweerschoot) verwijderd van het kasteel: ... *Item ontrent een roerscheut weghs van den voors. huuse is gheleegen een ander huysken, met gracht omgraven ende eene hoeve daeraen int ghemeyn, het slootien ghenaeamt, toebehoorende den heere van Mirle voorsc...* (Sasse van Ysselt, A.F.O. van, 1918). Het slotje lijkt alleszins nabij een natter gebied te hebben gelegen aangezien deze hoeve al in de 16e eeuw omgracht was.

³⁴ RHCL, Toegang 16.1109, Inv.nr. 720 en 791: 1429 april 27 "...Henricus Dickbier, heer van Mierlo, belooft afstand te doen van de goederen die hij aan Johannes Dickbier van Mierlo verkocht heeft, te weten het kasteel van Mierlo met de bijbehorende goederen, .. Voorts een hoeve genaamd 't Hoffgoed bij het kasteel van Mierlo, de hoeve genaamd 't goet ten nieuwen huys, enige percelen land,..." Dit lijkt te impliceren dat het Hofgoed dicht bij het kasteel lag dan het Nieuwenhuis. De naam van het Nieuwenhuis verwijst naar een oudere hoeve in de nabijheid, mogelijk het Hofgoed.

³⁵ R.A. Anderlecht. Leenhof van Brabant, proces et plaides 247, 1 oktober 1501.

Naam	Ambtstermijn	Relatie tot voorganger	Opmerkingen
Hendrik de Swaeff	1501 - 1510	<i>geen</i>	Woonachtig te Brussel.
Johanna van der Eycken	1510 - 1518	echtgenote	bewind in naam van haar overleden man.
Eustaes de Rubempré	1518	<i>geen</i>	Waalse adel
Raes van Grevenbroeck	1518 - 1532	achter-achterkleinzoon van Hendrik Jan	
<i>François van Grevenbroeck</i>	<i>1532 - 1552</i>	<i>bastaardzoon</i>	<i>Regent namens Jan van Grevenbroeck</i>
Jan van Grevenbroeck	1532 - 1556	zoon	
<i>François van Grevenbroeck</i>	<i>1556 - ~1570</i>	<i>vader</i>	<i>Regent namens Erasmus van Grevenbroeck</i>
Erasmus van Grevenbroeck	1556 - 1617	kleinzoon	Streng bewind; heksenprocessen
Heerlijke rechten afgekocht	1617 - 1633		
Johan van Grevenbroeck	1633 - 1648	zoon	Heerlijke rechten (deels) teruggekregen <i>Beschrijving kasteel door van Leefdael</i>
Dirk van Grevenbroeck	1648 - 1658	zoon	
<i>Cornelis van Grevenbroeck</i>	<i>1658 - 1669</i>	<i>oom</i>	<i>Regent namens Erasmus van Grevenbroeck jr.</i>
Erasmus van Grevenbroeck jr.	1658 - 1674	zoon	
Barbara van Scherpenzeel	1674 - 1735	echtgenote	groot deel heerlijke rechten herwonnen <i>eerste iconografisch bronnen kasteel: Bouttats, Pronk, De Haen</i>
Gerard Norbert van Scherpenzeel	1736 - 1740	neef	<i>Tekening kasteel de Beyer</i>
<i>Barbara Catharina van Baussele</i>	<i>1740 - 1752</i>	<i>echtgenote</i>	<i>regent namens Hendrik Jan Francis van Scherpenzeel</i>
Hendrik Jan Francis van Scherpenzeel	1752 - 1765	zoon	<i>Laatste regelmatig bewoner kasteel</i>
Jean Louis Carolus de Heusch	1765 - 1775	zwager	Heer van Zangerije, Gellik en Eigenbilzen <i>Verpachting kasteel</i>
Ida Francisca van Scherpenzeel	1775 - 1791	echtgenote	<i>Verpachting kasteel</i>

Tabel 5.2 Overzicht van de heren van Mierlo in de Nieuwe Tijd (1500 -1790) (naar Coenen, 2004).

De familie Van Grevenbroeck, die verwant was aan de familie Dickbier, meende eveneens rechten te hebben op de heerlijkheid Mierlo. Om een kostbaar proces te voorkomen sloot de

familie Van Grevenbroeck een akkoord met de vader en grootvader van Eustaes de Rubempré, waarbij Mierlo overgedragen zou worden aan Raes van Grevenbroeck.³⁶

Het geslacht van Grevenbroeck zou over een lange periode het bewind in Mierlo voeren, doch met een tussenpose. Dit was deels te wijten aan het bewind van de achterkleinzoon van Raes, Erasmus van Grevenbroeck (1556 – 1617). Deze heer van Mierlo en Santvliet kocht in 1594 ook de heerlijkheid Lierop maar was op beide plaatsen alom gevreesd. Ondanks dat de bevolking gebukt ging aan de gevolgen van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), liet hij aan het einde van de 16e eeuw talloze bewoners van zijn heerlijkheden berechten als zij hun cijns of andere verplichtingen aan de heer niet konden opbrengen. Bovendien vond in zijn opdracht vanaf 1595 een ware heksenvervolging in Lierop, Mierlo en omliggende dorpen plaats. Hierbij werden in totaal 15 vrouwen ter dood veroordeeld.

Na dit staaltje van “terreur” wilde de bevolking van hun heer af. Ondanks de armoede en problemen schraapte de bevolking hun laatste geld bijeen om zowel in Lierop (1606) als in Mierlo (1617) de heerlijke rechten af te kopen. Het kasteel en de hoeven waren echter privé bezit en maakten geen deel uit van de heerlijke rechten.

Zowel Raes van Grevenbroeck als diens zoon Johan bleven zich verzetten tegen de afkoop van de heerlijke rechten over Lierop en Mierlo. Tot groot ongenoegen van de bevolking kreeg Johan van Grevenbroeck in 1633 een deel van de heerlijke rechten over Mierlo terug.

De verhouding tussen de heren van Mierlo en de bevolking bleef nog lange tijd gespannen. Met name Barbara van Scherpenzeel, weduwe van Erasmus van Grevenbroeck (1658-1674), trachtte door jarenlange en kostbare processen de heerlijke rechten volledig hersteld te krijgen. Na de dood van Barbara in 1735 kwam Mierlo in het bezit van het geslacht van Scherpenzeel. Hendrik Jan Francis van Scherpenzeel (1740/1752-1765) was de laatste heer van Mierlo die nog regelmatig in het kasteel woonde. In 1765 besloot hij de heerlijkheid Mierlo met het kasteel en de bijbehorende landerijen en de watermolen van Coll te schenken aan zijn zwager en zuster, Jean Louis de Heusch en Ida Francisca Maria Hiacintha Catharina van Scherpenzeel. Het echtpaar bleef wonen in hun kasteel te Eigenbilzen.³⁷ Het kasteel te Mierlo werd verpacht.

5.3.2 Het kasteel in archiefbronnen (ca. 1500 – 1700)

Ook in het begin van de Nieuwe Tijd is er meer informatie bekend over de kasteel-eigenaren dan over het kasteel zelf. Interessant is een vermelding in het oudste leenboek van de heerlijkheid Mierlo dat dateert uit de (tweede helft van de) 16de eeuw. Daarin wordt onder meer een **voormalige hoeve tegen de poort van het kasteel** van Mierlo genoemd.³⁸

³⁶ Mierlo ORA 44 fol. 20v, 1 maart 1512. RAL. Archief Van Scherpenzeel Heusch 720*, afschrift circa 1617. Mierlo NAA 187 fol. 36. RA Anderlecht. Leenhof van Brabant. Proces et Plaide 1640, anno 1618.

³⁷ Coenen, 2004.

³⁸ Coenen, 2004: RANB. Heerlijkheid Mierlo 10.B, jaren 1556-1583.

De heer van Mierlo liet personen die iets hadden misdaan, die hun boeten niet op tijd betaalden of die terecht moesten staan voor misdrijven, gevangen zetten in het kasteel. In 1557 was een zekere Peter Geraerts uit deze gevangenis gevlucht **breekende die ijseren van den gevanckenis**. Ook de goed gedocumenteerde heksenprocessen uit 1595 leveren enige gegevens op over het kasteel. Vele vrouwen werden immers gevangen gehouden en ondervraagd in het kasteel. Diverse bekentenissen werden blijkbaar verkregen na martelingen.³⁹ Bij één gevangene werd specifiek vermeld dat ze in een donkere **kleine kelder** van het kasteel werd opgesloten. Dat het kasteel van kelders voorzien was, blijkt later ook uit het testament van Barbara van Scherpenzeel (1735) waarin de aanwezigheid van een **wijnkelder** vermeld wordt.

Pas in 1645 geeft baron Philips van Leefdael een iets ruimere maar nog steeds beperkte beschrijving van het kasteel:⁴⁰

- *...Item heeft den heere aldaer een seer out **casteel, thorensghewyse ghebout** sijnde, de rechte, daer nu de **peertsstallinghe** staet, eertijts afgebrant by ongeluck met het afschieten van een roer, sijnde dit casteel met veele goederen daeraen altemael leenroerich aen de hoven van Brabant.*
- *Item staet op het **bassecourt** naest het casteel eene wel ghedoterde **cappelle**,.....*
- *Item ontrent een roerscheut wegghs van den voors. huysse is gheleegen een ander huysken, met gracht omgraven ende eene hoeve daeraen int ghemeyn, het slootien ghenaeemt, toebehoorende den heere van Mirle voorsc...*

Van Leefdael geeft hierbij voor het eerst iets meer informatie over het uitzicht van het kasteel. Het kasteel was torengewijs gebouwd en voorzien van een neerhof (*bassecourt*) waar de kapel stond. Ook de genoemde paardenstallen lagen vermoedelijk op de voorburcht. Het kasteel heeft bovendien in de loop der tijd (zoals gebruikelijk) veranderingen gekend. Behalve de al eerder genoemde voormalige hoeve bij de poort blijkt ook ter hoogte van de paardenstallen ooit een (ander) gebouw te hebben bestaan dat door een ongeluk met een geweer (*roer*) was afgebrand

5.3.3 Gravure van Bouttats

De geschreven bronnen over het kasteel van Mierlo blijven beperkt. Pas vanaf het einde van de 17e eeuw verschaffen figuratieve bronnen een nauwkeuriger inzicht. Een eerste afbeelding van het kasteel van Mierlo verschijnt in het boek *Castella et Praetoria Nobilium Brabantiae et Coenobia Celebrior* dat door Jacobus le Roy, baanderheer van het Heilige Roomse Rijk, werd

³⁹ Coenen (2004) spreekt ook over geselkamer maar het is moeilijk uit te maken in hoeverre dit overeenkomt met de later vernoemde gijzelkamer die dicht nabij de zaal van het kasteel lag. Een gijzelkamer is een ruimte waar mensen werden vastgezet terwijl geselkamer ook op "martelkamer" kan duiden. Zo nu en dan werd daadwerkelijk in het kasteel "gegeseld". In 1739 werd ene Elisabeth Peters nog gezeseld en geëxecuteerd. Het blijft bijgevolg ook onduidelijk of er een separate "martelkamer" of meerdere "opsluitingsruimtes" in het kasteel aanwezig waren.

⁴⁰ Sasse van Ysselt, A.F.O. van, 1918.

uitgebracht in 1694. In dit werk werden kastelen en kloosters uit geheel Brabant afgebeeld en beschreven.⁴¹

Figuur 5.1. Gravure van het kasteel van Mierlo door G. Bouttats naar een tekening van J. Van Croes uit het einde van de 17^e eeuw.

De gravure geeft een zicht op het kasteel vanuit het noorden (figuur 5.1). Onderaan de gravure staat het opschrift: *J. Van Croes delin* en rechts onderaan *Gasp. Bouttats Sculp.* Jacques van Croes was een tekenaar die leefde op het einde van de zeventiende en in het begin der achttiende eeuw. Ook de graveur (sculpteur) Gaspar Bouttats (1640-1695/96), die zich op de tekening van J. van Croes baseerde, was in deze periode actief. Rechtsboven op de gravure staat het wapen van de familie Van Grevenbroeck afgebeeld. Dit wapen bestaat uit twee gekanteelde dwarsbalken van keel (rood) op een zilveren achtergrond. Het is oorspronkelijk het wapen van de familie van Arckel. Robrecht van Arckel, liet zich na de koop van de heerlijkheid Grevenboek voor het eerst 'Heer van Grevenbroek' noemen.

Het boek van Le Roy is diverse malen herdrukt.⁴² Zo verschijnt dezelfde gravure in 1730 in het *Groot Wereldlyk Tooneel des Hertogdoms Brabant* en omstreeks 1768-1770 in de *Vermakelijkheden van Brabant en deszelfs onderhoorige landen*.⁴³ Daar de gravures in elke herdruk een eigen nummering hadden, zijn losse gravures nog vrij makkelijk te dateren. Van het

⁴¹ Le Roy, 1694 ; Het gaat hier uiteraard om zowel Belgisch als Nederlands Brabant.

⁴² Klapwijk, 1982.

⁴³ Le Roy, 1730 & De Cantillon, 1768-1770.

kasteel van Mierlo zijn dan ook nog enkele identieke gravures maar met andere nummering en opschrift bekend, vermoedelijk uit de uitgave van De Cantillon of uit herdrukken uit het begin van de 18e eeuw (figuur 5.2).

Het kasteel

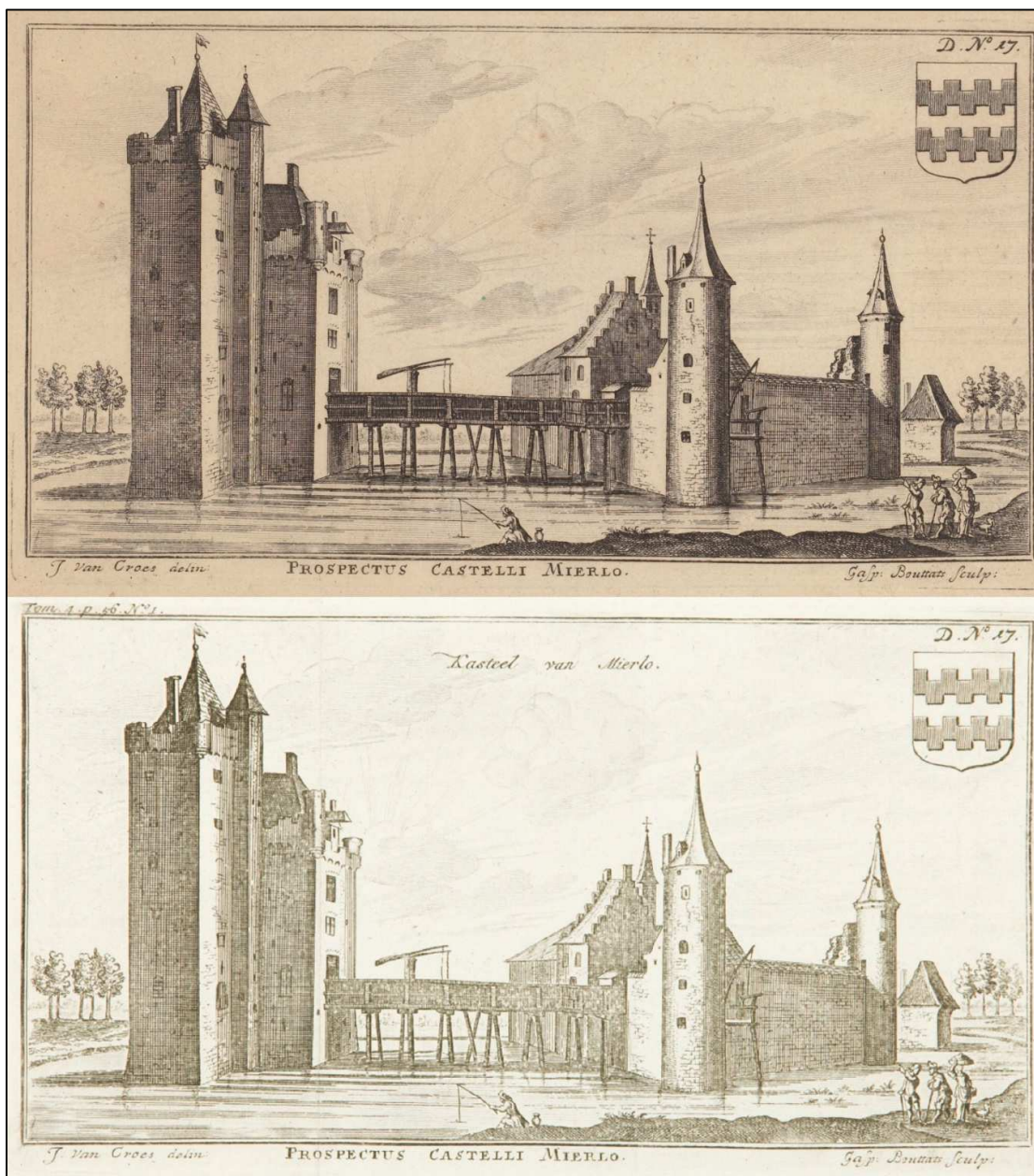
Op de gravure van Bouttats is een tweeledigheid van kasteel met een neer- en bovenhof duidelijk waarneembaar. Ze zijn van elkaar gescheiden door een niet onaanzienlijke gracht.

De **hoofdburcht** heeft op de gravure het uitzicht van een hoge rijzige “donjon” met aan de zuidzijde een bredere en lagere vleugel. Het geheel is volledig omgracht.

De vensters (waaronder kuisvensters) op verschillend niveau geven aan dat in de donjon 5 niveaus aanwezig waren, een eventuele kelder niet meegerekend. Op de noordwestelijke bovenhoek is een “arkeltorentje” weergegeven. De top van de donjon is bovendien voorzien van een licht uitstaande “kraag” en heeft hierboven een puntdak. Aan de zuidzijde van dit dak is een schoorsteen aanwezig.

De zuidelijke lagere vleugel springt uit naar het westen en bevatte tevens de toegang tot de hoofdburcht. Deze lag duidelijk in de noordelijke helft van de vleugel. Op basis van de vensters (waaronder eveneens kruisvensters) heeft de woonvleugel 3 woonlagen bevat. Waarschijnlijk was deze vleugel (en mogelijk ook de donjon) voorzien van kelder. Evenals de donjon was de top voorzien van een licht uitstaande kraag. Op de hoeken aan de westzijde zijn “arkeltorentjes” weergegeven waardoor ook deze vleugel een indrukwekkend karakter krijgt. Ook centraal in de top van de westzijde is een niet goed herkenbaar torentje of dakkapel aanwezig. De zuidelijke vleugel was voorzien van een schilddak. In de westelijke verbinding tussen de donjon en de lagere vleugel is een hoge toren aanwezig, eveneens met puntdak. Het gaat hier om een traptoren.

Aan de westzijde van de hoofdburcht lag de ommuurde **voorburcht**. De toegang tot de voorburcht is niet weergegeven maar lag waarschijnlijk aan de westzijde. Op de noordelijke hoeken waren ronde torens met dakkapellen voorzien. Op de zuidoostelijke hoek is geen toren weergegeven. Of een toren op de zuidwestelijke hoek aanwezig was, valt niet uit de gravure op te maken. Op basis van overeenkomsten met overige kasteelterreinen bestond de voorburcht waarschijnlijk uit een binnenterrein met aan de zijanten gebouwen. Deze gebouwen konden bestaan uit vakwerken constructies tegen de ommuring gebouwd of uit grotere gebouwen.

Figuur 5.2. De gravure van Bouttats werd nog diverse malen gebruikt in 18^e eeuwse herdrukken of overige werken waarbij alleen de nummering verschilt

In de gravure van Mierlo zijn minimum 3 (grotere) gebouwen op de voorburch te herkennen:

- In de zuidwestelijke hoek, nabij de toren is een kleiner gebouwtje met zadeldak (en pannen) aanwezig. Direct ten zuiden van dit gebouw is een doorgang met houten uitbouw in de gracht aanwezig. Ook is hier een lange houten hefboom getekend. Het lijkt

erop dat men vanuit de gracht zwaardere goederen in en uit het gebouw kon “takelen” hoewel ook een visfunctie niet uitgesloten wordt.

- Een tweede groter gebouw is herkenbaar langs de zuidoostzijde van de voorburcht.
- Centraal langs de westelijke zijde is een indrukwekkender gebouw met trapgevel en vierkant torentje (en in tegenstelling tot de andere torens met kruis) gegraveerd. Mogelijk betreft dit statige gebouw de kapel op het neerhof. Het gebouw vertoont anderzijds ook een oostelijke uitsprong in de gracht en lijkt desgevolg ook bedoeld als verbinding tussen voor- en hoofdburcht (poortgebouw). In dit opzicht is het merkwaardig dat deze verbinding op de gravure duidelijk ten zuiden van dit “poortgebouw” is weergegeven.

De **verbinding** tussen hoofd- en voorburcht werd gevormd door een lange houten brug met ophaalbaar gedeelte. De brug is aan de zijkanten voorzien van houten schotten. Bij nader inzien blijkt de brug nabij de voorburcht een noordelijke knik of meer waarschijnlijk een verbreding te vertonen. In dit laatste geval kon de toegang tot de hoofdburcht zowel bereikt worden via het gebouw als via het binnenterrein van de voorburcht.

Van de **omgeving** van het kasteel is op de gravure weinig op te maken. Wel is langs de westzijde van het kasteel, buiten de voorburcht, nog een kleiner gebouwtje getekend. De aanwezigheid van een schoorsteen duidt op een haard. In de nabijheid van dit gebouwtje, ten zuiden, is een boom gegraveerd. Het is niet compleet duidelijk op te maken uit de gravure, maar het lijkt erop dat het gebouw van de voorburcht gescheiden is door een gracht terwijl ook aan de noordzijde van het gebouw een gracht aanwezig is. Kortom, een derde omgracht gedeelte wordt niet uitgesloten. De visser aan de gracht geeft aan dat deze grachten visrijk waren.

Betrouwbaarheid

De tekeningen van J. van Croes en de gravures van Bouttats blijken door vergelijking met nog bestaande kastelen relatief goed de werkelijke situatie weer te geven (kleine afwijkingen uitgezonderd). Er mag dan aangenomen worden dat de gravure een redelijk gedetailleerd beeld schept van het kasteelcomplex aan de noordzijde. Om het kasteel nog imposanter te doen overkomen kwam het vaak voor dat de meest imposante gezichten werden getekend waarbij soms de afmetingen bewust groter werden gemaakt dan de werkelijkheid.⁴⁴ Behalve identieke kopieën dienden de gravures van Le Roy ook als inspiratiebron voor andere werken. Hierbij dienden de oorspronkelijke gravures als inspiratiebron voor de afbeeldingen, veelal zonder dat het kasteel in het echt werd verkend.

⁴⁴ Nijssen en Van Laere, 2005.

5.3.4 Carte figuratief der heerlijkheid en dorpe van Mierlo

Erasmus van Grevenbroeck raakte in 1617 zijn heerlijke rechten in Mierlo kwijt. Zijn zoon Johan van Grevenbroeck werd slechts gedeeltelijk in zijn macht hersteld. Omdat de heren van Mierlo probeerden al hun rechten terug te krijgen, volgden enige langdurige en kostbare processen. Met name Barbara van Grevenbroeck- van Scherpenzeel heeft gedurende haar “bewindsperiode” (1674-1735) vrijwel onafgebroken processen gevoerd om die rechten te herstellen.

In 1705 bestreed ze onder andere de rechten op het Hout en Broek. Hiertoe verwees ze onder meer naar een oorkonde uit 1292 waarin de grenspunten van het toenmalige Mierlo waren aangegeven. Hoewel de genoemde grenspunten als zodanig hebben bestaan, is het zeer twijfelachtig of ze al in 1292 de grens van het toenmalige Mierlo vormden. Het is zeer waarschijnlijk dat de zogenaamde akte een zeer zorgvuldige vervalsing is die omstreeks 1705/1706 in opdracht van de vrouwe van Mierlo werd vervaardigd.

Op basis van de zogenaamde grenzen uit 1292 werd in 1706 ook een kaart van Mierlo vervaardigd waarop ook het kasteel is aangeduid. In 1800 werd door landmeter Adriaan Coppens een kopie van deze kaart gemaakt.⁴⁵ Hoewel de kaart over het algemeen naar het oosten is gericht, wordt het kasteel zelf vanuit een noordelijk zichtpunt weergegeven (figuur 5.3). Gezien het schetsmatige karakter zijn vele details of bouwelementen niet aangegeven maar de afbeelding geeft wel een globaal idee over de opbouw van het kasteel. Duidelijk is dat het kasteelterrein bestaat uit een omgrachte hoofdburcht en voorburcht.

De hoofdburcht is weergegeven als een hoog gebouw met drie “torens”. Vermoedelijk worden hiermee de donjon, traptoren en woonvleugel bedoeld. De licht uitstaande “kragen” onder de daken zijn indicatief weergegeven.

Net als bij de gravure van Bouttats bestaat de verbinding tussen hoofd- en voorburcht uit een lange (houten) brug. Een ophaalbrug is niet herkenbaar maar dit kan te wijten zijn aan de globale impressie waar details niet werden afgebeeld. De voorburcht is schetsmatig aangegeven met de torens langs de noordzijde. Opmerkelijk is dat ten westen van de noordwestelijke toren nog een gebouw is aangeduid. Het is onbekend of hiermee een westelijke vleugel van de voorburcht wordt bedoeld of dat er ten westen van de toren nog een groter gebouw binnen de omgrachting aanwezig was.

Ook de heemkundekring heeft een hedendaagse kopie van de begin 18e eeuwse kaart in bezit. Deze vertoont over het algemeen zeer grote overeenkomsten met de versie van Coppens en is hier mogelijk op gebaseerd. Anderzijds zijn er ook kleine verschillen. Meest opvallend is dat de

⁴⁵ Één exemplaar bevindt zich in Den Bosch en één in Helmond. Verder beschikt het archief van de abdij van Postel nog over een overgetekend exemplaar (Coenen, 2004).

westelijke vleugel van de voorburch ontbreekt maar dat hier een tweede gescheiden gebouw wordt aangegeven dat via een brug in verbinding staat met de voorburch. Het blijft voorlopig echter onbekend of deze verschillen te wijten zijn aan verschillende versies/ kopijen van de kaart of dat het hier een persoonlijke interpretatie van de (hedendaagse) tekenaar betreft.

Figuur 5.3. Detail van het kasteel van Mierlo door landmeter Adriaan Coppens omstreeks 1800 vervaardigd naar een origineel uit 1706 (Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)). De heemkundekring heeft een hedendaagse reproductie in bezit waarbij het kasteelcomplex lichtjes afwijkt (inzet).

Hoewel de afbeelding weinig details geeft met betrekking tot het kasteel zelf, krijgen we voor de eerste keer wel een idee van de omgeving van het kasteel. Het kasteel was gelegen tussen voorlopers van de huidige Kasteelweg, Heer de Heuschweg, Trimpert en Aardbosweg. Heel dit gebied was in gebruik als weide. Alleen in de noordwesthoek was blijkbaar bewoning aanwezig en langs de Kasteel- en Aardborstweg waren bomen aangeplant. Er is geen wateraanvoer voor de grachten herkenbaar wat duidt op het gebruik van grondwater voor de watervoorziening. Langs de oostzijde was wel een sloot aanwezig om het overtollige water weg te voeren. De weg Trimpert kruiste deze sloot via een brug.

5.3.5 Afbeelding van Cornelis Pronk

Cornelis Pronk (Amsterdam, 1691 - Amsterdam, 1759) was een Nederlands tekenaar en (miniatuur)schilder. Pronk werd voornamelijk bekend vanwege zijn opmerkelijk nauwkeurige en betrouwbare topografische tekeningen uit de eerste helft van de 18e eeuw. Hiervoor reisde hij het land door, maakte schetsen ter plaatse en werkte ze later met een bijna fotografische nauwkeurigheid uit.

Het kasteel van Mierlo

Pronk heeft zeker in 1729 en in de periode 1730-1732 Staats Brabant bezocht. Tijdens deze reizen heeft hij vermoedelijk ook het kasteel van Mierlo vereeuwigd. In het Rijksmuseum is een pentekening bewaard gebleven die toegeschreven wordt aan Pronk.⁴⁶ Het gaat om een zicht op de noordzijde van het kasteel (figuur 5.4, boven). Hoewel deze tekening grote gelijkenissen vertoont met de gravure van Gaspar Bouttats, zijn er toch ook verschillen aanwezig.

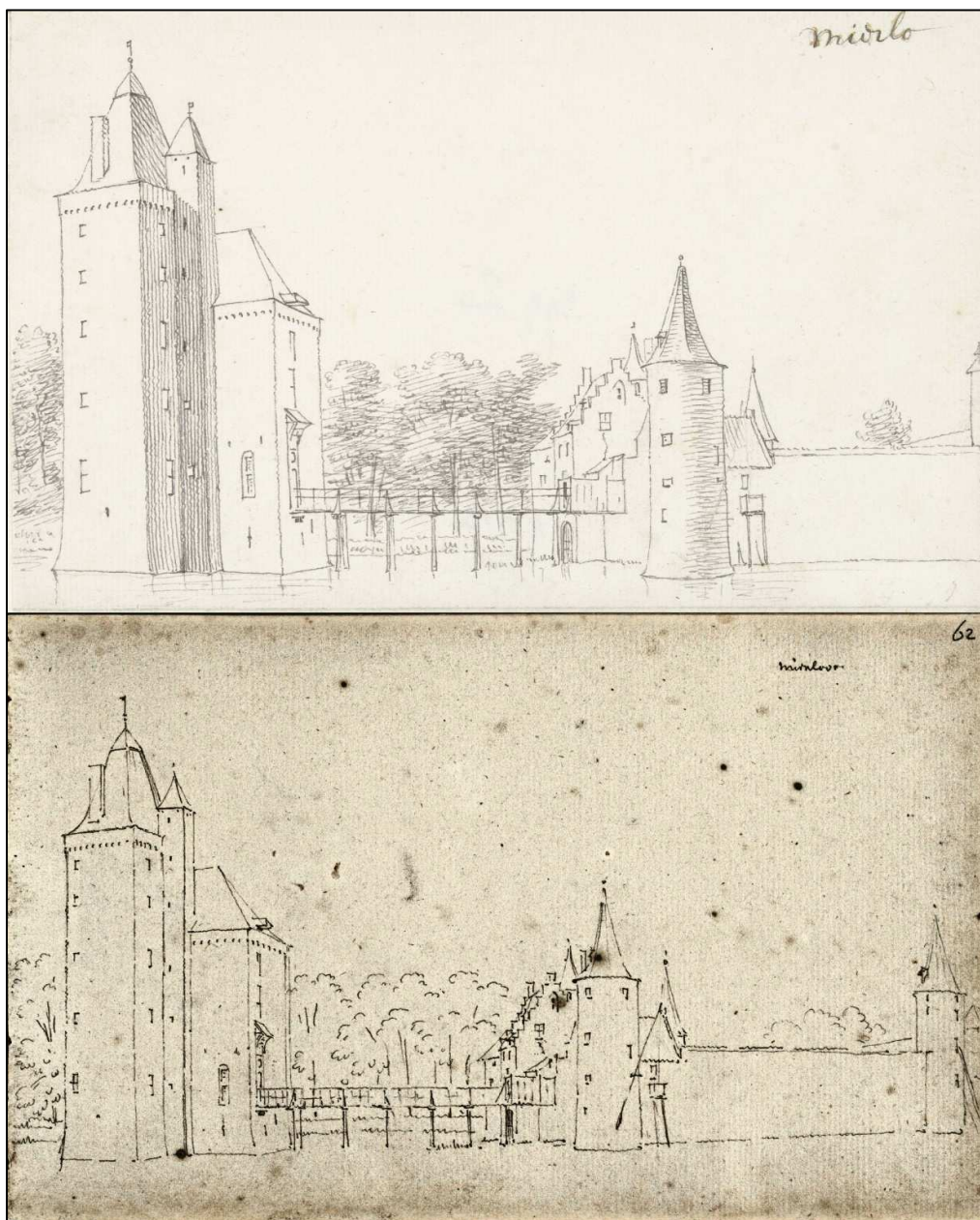
De hoofdburcht is qua opbouw hetzelfde weergegeven als op de gravure van Bouttats. De verhoudingen lijken daarentegen iets realistischer weergegeven. Alleen bij de zuidelijke lagere vleugel zijn er enkele verschillen aanwezig. De arkeltorens (ook deze van de woontoren) en schoorsteen zijn op de tekening van Pronk niet weergegeven. Ook de centrale dakkapel is anders getekend. Verder is boven de ingang op de tekening van Pronk een overhangende afdakje weergegeven.

Ook het neerhof is grotendeels hetzelfde als op de gravure waarbij eveneens de verhoudingen tussen hoogte en breedte realistischer zijn. Bij de tekening van Pronk is duidelijk dat op de zuidwestelijke hoek van het neerhof ook een hoektoren aanwezig is. Verder is het opmerkelijk dat het oostelijke, centrale en uitspringende gebouw met trapgevels een extra doorgang (onder de brug) tot de gracht aanwezig is. De functie van deze doorgang is onbekend. Mogelijk bevatte de doorgang een trap om vanuit het gebouw de gracht te bereiken. Deze extra details geven aan dat Pronk het kasteel in levende lijve gezien heeft.

De houten brug tussen hoofd- en voorburcht is op de tekening van Pronk niet voorzien van een ophaalbaar bruggedeelte. Hoewel de brug wel voorzien is van een zijleuning bestaat deze blijkbaar niet (meer) uit dichte houten schotten. De verbinding met het neerhof bestaat wel nog uit houten schotten of is voorzien van een overdekte houten constructie.

Van de omgeving is op de tekening van Pronk weinig op te maken, behalve dat de gracht langs de zuidzijde omringd was door bomen.

⁴⁶ Rijksmuseum: RP-T-1888-A-1713.

Figuur 5.4. Tekening van het kasteel van Mierlo door E. Pronk omstreeks 1720 -1730 (boven). Een vrijwel gelijkaardige schets (onder) van hem of zijn leerling A. De Haen is eveneens bewaard gebleven (bron: Rijksmuseum RP-T-1888-A-1713 & RP-T-1918-230A-62(R)).

In het Rijksmuseum is tevens een schetsboek bewaard gebleven dat toegeschreven wordt aan Cornelius Pronk en/of zijn leerling Abraham de Haen. In dit boek is ondermeer een schets van het kasteel van Mierlo vanuit de noordzijde aanwezig.⁴⁷ Deze schets vertoont opvallend veel gelijkenissen met de afbeelding van Pronk (figuur 5.4, beneden). Desondanks zijn de verhoudingen van de diverse kasteelonderdelen –met name dit van het neerhof- anders. Op de schets heeft het neerhof een meer langgerekte vorm. Bovendien is in het schetsboek de westzijde van het neerhof compleet weergegeven. Hieruit valt af te leiden dat de noordwestelijke toren voorzien was van een steunbeer. Verder is ten westen van het ommuurde neerhof nog het dak van een gebouw herkenbaar, zoals ook reeds aangegeven op de gravure van Gaspar Bouttats.

Pronk gold destijds als de belangrijkste topografisch tekenaar in de Nederlanden. Door de groeiende behoefte aan een exacte weergave van de architectuur werd Pronk de stichter van een nieuwe topografische tekenschool en kreeg leerlingen zoals Abraham de Haen en Jan de Beijer. Hij maakte in zijn vroegere periode ook veel tekeningen in opdracht van Andries Schoemaker.

5.3.6 Atlas Schoemaker

Andries Schoemaker (1660-1735) was een textielkoopman uit Amsterdam. Zijn grote passie was het verzamelen van historische en topografische informatie over steden en dorpen, kerken en kastelen in Nederland. In de jaren twintig van de achttiende eeuw bezoekt hij vele steden, dorpen en gehuchten in Nederland, vaak samen met zijn zoon Gerrit (1692-1736) en de tekenaars C. Pronk en A. De Haen. Tijdens deze reizen maakt hij beschrijvingen van de plaatsen die hij aandoet en geeft daarvan historische en culturele bijzonderheden. Vaak illustreert Schoemaker zijn beschrijvingen met tekeningen, dikwijls in kleur. De tekeningen zijn over het algemeen zeer grof maar wel betrouwbaar.

De collectie Atlas Schoemaker bevat ruim 2600 topografische tekeningen, beschrijvingen en prenten van Nederlandse steden, dorpen en gehuchten in de vroege achttiende eeuw. Ook het kasteel van Mierlo is beschreven in de collectie.⁴⁸

Het kasteel van Mierlo

In de collectie is een gekleurde tekening van het kasteel van Mierlo opgenomen. De tekening toont (net als de gravure van Gaspar Bouttats en de tekening van Pronk) het kasteel van de noordzijde (figuur 5.5).

⁴⁷ Rijksmuseum: RP-T-1918-230A-62(R)

⁴⁸ Brabant-Collectie, Universiteit van Tilburg.

Figuur 5.5. Gekleurde weergave van het kasteel van Mierlo in de Atlas Schoemaker van omstreeks 1730-1735 (bron: Brabantcollectie, Universiteit van Tilburg).

De tekening vertoont opvallend veel gelijkenissen met de gravure van Bouttats. Hoewel bekend is dat Andries Schoemaker zelf tekende, maakte hij soms gebruik van gedrukte prenten, die de topografische situatie in voorafgaande periodes weergeven. Deze prenten tekent hij na of plakt ze in zijn boeken. Gezien de grote gelijkenissen met de gravure van Bouttats, is het zeker dat hij deze gravure als uitgangsbasis heeft gebruikt. Zelfs de visser op de voorgrond is mee overgetekend.

In tegenstelling tot de gravure is de tekening van Schoemaker wel ingekleurd. De gebruikte kleuren geven meestal een indicatie van de gebruikte materialen. Zo lijken de daken van de hoofdburcht, van de torens op de voorburcht en van het zuidoostelijke gebouw voorzien van leien. Voor de daken van de het zuidoostelijke en centrale oostelijke gebouw op de voorburcht is gebruik gemaakt van pannen.

't Huijs van Mierlo'

Naast bestaande prenten en eigen tekeningen, laat Schoemaker ook tekeningen vervaardigen door eigentijdse kunstenaars als Cornelis Pronk (1691-1759) en diens leerling Abraham de Haen (1707-1748). Opmerkelijk in de collectie is een gekleurde tekening van 't huijs van Mierloo anno

1732' vervaardigd door Abraham de Haen (figuur 5.6). Schoemaker heeft een tekening van de Haen als voorbeeld gebruikt en deze ingekleurd. De originele schets van de Haen (figuur 5.7, boven)⁴⁹ werd ook als basis gebruikt voor een tekening van zijn leerling Hendrik Spilman (1721-1784).⁵⁰ Deze tekening (figuur 5.7, beneden), hoewel niet ingekleurd, verschaft op diverse punten meer duidelijkheid dan het grovere werk van Schoemaker.

Figuur 5.6. Gekleurde weergave van 't huys van Mierlo anno 1732 in de Atlas Schoemaker (bron: Brabantcollectie, Universiteit van Tilburg).

Op de tekening is een rechthoekig ommuurd en omgracht complex afgebeeld met op 3 hoekpunten (noordoost-, noordwest- en zuidwestzijde) een hoektoren. Deze torens met leien daken zijn versterkt door een steunbeer. Aan de achterzijde (zuidzijde) lijkt over de gehele lengte een gebouw met pannendak aanwezig. Langs de noordzijde is alleen in de noordoosthoek een kleiner gebouw (met pannendak) aan de noordoosttoren aangebouwd. Centraal in de oostzijde is een gebouw met trapgevels en pannen dak weergegeven dat tevens voorzien is van

⁴⁹ Rijksmuseum: RP-T-1918-230A-45(R). De schets staat in een schetsboek dat toegeschreven wordt aan Cornelius Pronk en/of A. De Haen. De hier betreffende schets lijkt echter duidelijk van De Haen gezien de overeenkomsten met Schoemaker en Spilman die als bron De Haen vermelden.

⁵⁰ Bibliotheek gemeente Rotterdam. Het opschrift luidt: H Spilman del. [delin] Het Huis te Mierloo 1730 A.D.H. [Abraham de Haen]

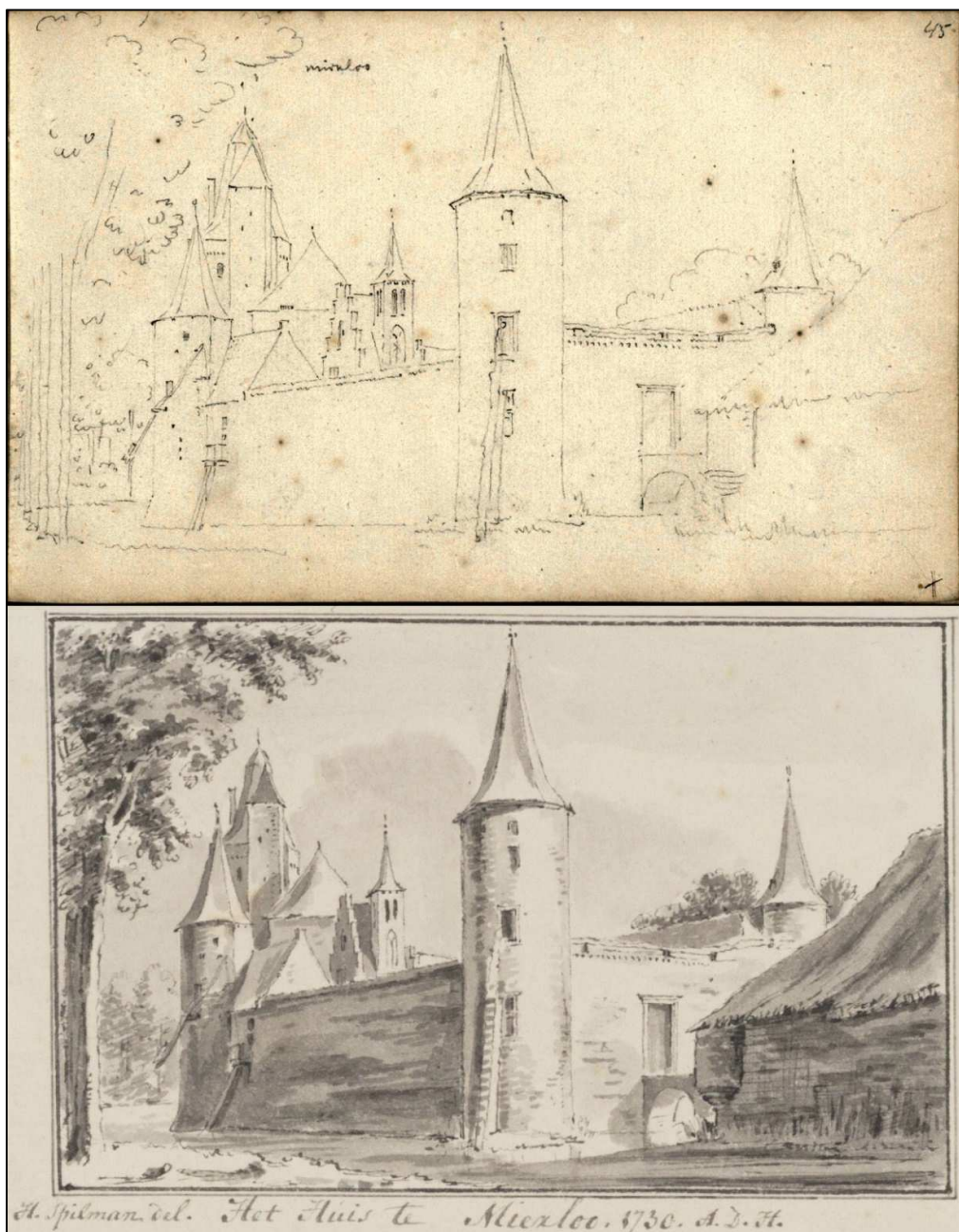
een vierkant torentje met leistenen dak. Het torentje (met kruis) heeft een andere bouwstijl dan de overige torens. Behalve de vierkante vorm zijn ook de ramen in meer gotische stijl uitgevoerd. In de zuidoosthoek is ook nog het dak van een gebouw (pannedak) herkenbaar.

Hoewel op het eerste zicht niet duidelijk was op welk gebouw deze tekening slaat, lijkt het erop dat het hier eveneens het kasteel van Mierlo betreft. Deze aanname is behalve de naam *'t huijs*, dat ook gebruikt werd voor adellijke gebouwen, gebaseerd op gelijkenissen met de gravure van G. Bouttats, de tekening van Pronk en de latere tekening van de Beijer. De tekening van A. de Haen zou dan het kasteelcomplex vanuit de noordwestzijde weergeven waarbij vooral het voorhof is afgebeeld. Van het eigenlijke kasteel is alleen op de achtergrond nog de donjon met traptoren en het dak van de lagere vleugel herkenbaar. Deze toren lijkt net als de overige toren voorzien van leistenen dak. Uit de tekening van de Haen kan afgeleid worden dat **de hoofdburcht niet evenwijdig ligt met de voorburcht**, zoals dit bij de meeste kastelen in hun latere vorm wel nagestreefd wordt. De traptoren en donjon zijn ondanks de schuine hoek immers in mekaars verlengde getekend. Ook de omgrachting vertoont een duidelijke bocht. Bij nadere beschouwing kan deze "knik" deels ook in de gravure van Bouttats opgemaakt worden.

De tekening van de Haen geeft ons ook meer inzicht op de toegang tot de voorburcht. Deze lag langs de westzijde en was omstreeks 1732 voorzien door een vaste stenen boogbrug. De toegang tot de ommuurde voorburcht lijkt bovendien relatief smal. Opmerkelijk is bovendien dat ten westen van de toegang een groter gebouw herkenbaar is dat eveneens omgracht is. Dit gebouw lijkt hetzelfde gebouw als dit wat op de gravure van Bouttats (en de schets van vermoedelijk Pronk) in de noordwesthoek herkenbaar is. Het gebouw behoort duidelijk tot het kasteelcomplex (binnen omgrachting) en is gezien de bruine kleur voorzien van een strooien dak. Dit duidt enerzijds op een "minder statig" gebouw zoals stal, schuur of mogelijk zelfs de woning van de uitbater van het neerhof. Dat het gebouw niet geheel onbelangrijk is (geweest), kan afgeleid worden uit de afbeeldingen van de Haen en Spilman. Hier is in de noordoosthoek een uitbouw, op het eerste zich een arkeltorentje, aanwezig.⁵¹ Dit torentje (en de ligging binnen de omgrachting) geeft duidelijk aan dat het gebouw wezenlijk deel uitmaakte van het kasteelterrein.⁵² Verder blijkt uit de tekening dat ook de noordzijde van de gracht door bomen omzoomd was.

⁵¹ De kasteelkundigen Bas Aarts en Taco Hermans zijn overtuigd dat het hier arkeltorentje betreft (waarvoor dank).

⁵² De arkeltoren is anderzijds niet weergegeven op de gravure van Bouttats wat zou duiden op een begin 18^e eeuwse bouw. Anderzijds behoorde dit gebouw niet tot het imponerende kernaanzicht van het kasteel en is het mogelijk dat Bouttats dit niet weergegeven heeft. Arkeltorens werden nog veelvuldig gebruikt in de 15^e en 16^e eeuw om de status van de bewoners uit te drukken. Gezien het slechte onderhoud van het kasteel vanaf de 18^e eeuw lijkt een begin 18^e eeuwse toevoeging onwaarschijnlijk. Het gebouw lag duidelijk nabij de toegang van het kasteel maar de functie blijft onduidelijk. Betreft het hier een "ouder" poortgebouw of staat het gebouw in verband met "de voormalige hoeve tegen de poort van het kasteel" dat in de 16^e eeuw vermeld werd?

Figuur 5.7. De originele schets van 't huys van Mierlo van A. de Haen (boven; Rijksmuseum RP-T-1918-230A-45(R)) werd ook als basis gebruikt voor een tekening van zijn leerling H. Spilman (beneden; Bibliotheek gemeente Rotterdam).

5.3.7 Afbeelding van Jan de Beijer (1738)

Jan de Beijer (1703 - 1780) leerde het tekenvak in school van Cornelis Pronk. Hij was een uitermate productieve tekenaar, die 's zomers door het land trok om schetsen te maken van kastelen, kerken en dorpsgezichten, om die dan 's winters uit te werken tot kleurentekeningen en voorstudies voor het graveerwerk van anderen. Deze tekeningen en gravures muntten uit door hun nauwkeurige weergave van de wereld van de 18e eeuw. Zijn oeuvre omvat zo'n 1500 tekeningen waarvan er een ruime 600 als gravure in druk zijn verschenen.

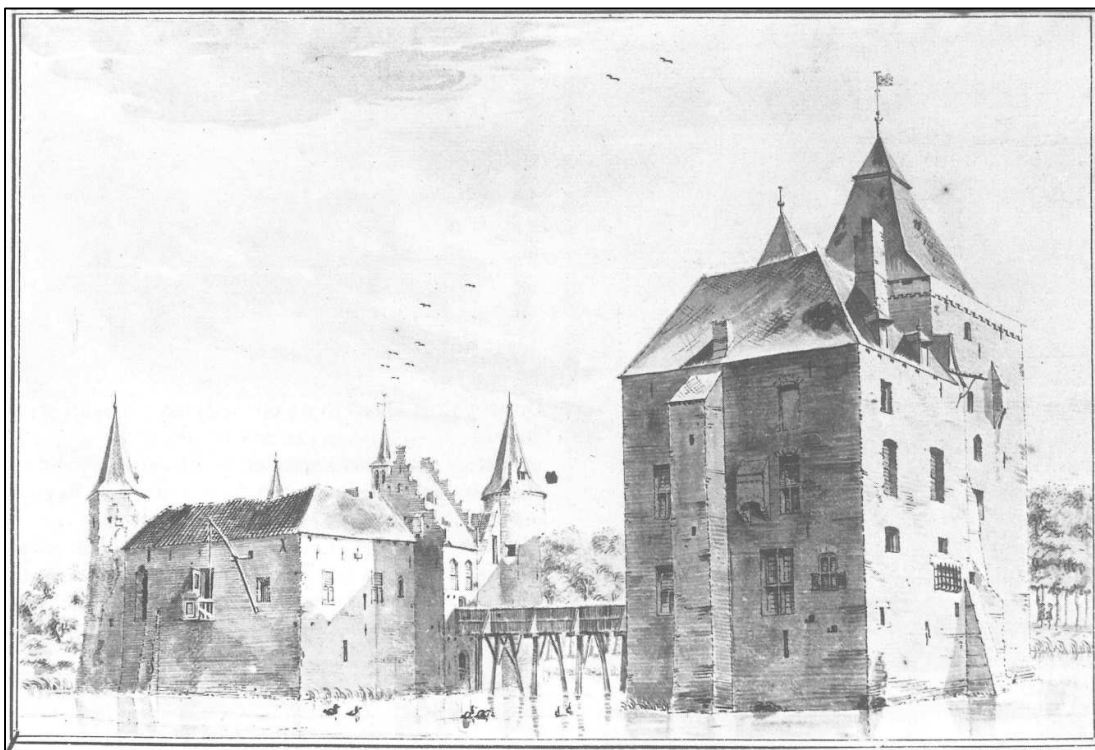
Het kasteel

Net zoals zijn leermeester C. Pronk en medeleerling A. De Haen heeft De Beijer omstreeks 1738 een tekening van het kasteel van Mierlo vervaardigd (figuur 5.8).⁵³ In tegenstelling tot de hierboven beschreven afbeeldingen, betreft het nu een zicht op het kasteel vanuit de zuid(oost)zijde. Door de verschillende invalshoeken van de diverse (relatief betrouwbare) afbeeldingen uit eenzelfde tijdperiode, krijgen we dan ook een completer beeld van het kasteel in de eerste helft van de 18^e eeuw. Bij de meeste kastelen werd alleen het meest imposante (en altijd hetzelfde) aanzicht getekend. Hoe het kasteel er dan aan de andere zijde uitzag, blijft veelal onbekend.

Op de prent is goed te zien dat het kasteel in een brede slotgracht lag die omringd was met bomen. De tekening vertoont grote overeenkomsten met de al besproken afbeeldingen. De voorburch met 3 torens, de houten toegangsbrug en de hoofdburcht bestaande uit donjon, traptoren en woongebouwen zijn goed herkenbaar.

Uit de tekening van De Beyer kan afgeleid worden dat zich op de voorburcht over de gehele lengte –tussen de zuidwestelijke toren en gebouw met trapgevels- een groot gebouw bevond. In de westelijke helft is dit zware gebouw van steunbeer voorzien. In de oostelijke helft is, net als bij het noordoostelijke gebouw, een lange houten hefboom getekend om goederen vanuit de gracht (centraal) in en uit het gebouw te laden. Zoals Pronk al aangaf is het gebouw met trapgevels op grachtniveau voorzien van een grote "toegang". Bovendien blijkt aan de zuidzijde van dit gebouw, op het tweede verdiep, ook een latrine aanwezig. De gebouwen vertoonden vermoedelijk al enig teken van verval. Zo is in de zuidwesttoren een grote scheur herkenbaar.

⁵³ Op de keerzijde is een opschrift: ' Kasteel te Mierlo/ in de Meijerie des Hertogenbosch.1738. Verder is in potlood gesigneerd: J. de Beyer fecit.

Figuur 5.8. De zuidzijde van het kasteel van Mierlo zoals omstreeks 1738 afgebeeld door J. de Beijer ('s-Hertogenbosch, Noord-Brabants Museum).

De andere invalshoek van De Beyer verschaft ook meer duidelijkheid over de “verbinding” tussen voor- en hoofdburcht. Hier is immers duidelijk te zien dat de brug in verbinding staat met een doorgang in het gebouw met trapegevels waar vermoedelijk de kapel in gevestigd was. In combinatie met de afbeeldingen vanuit noordelijke zijde kan afgeleid worden dat de brug zowel via deze kapel als een 2e doorgang op het neerhof te bereiken was. Net als bij Pronk is geen ophaalbaar gedeelte meer in de houten brug herkenbaar. Daarentegen lijken - in tegenstelling tot Pronk- de zijleuningen nog steeds voorzien van dichte houten schotten.

De hoofdburcht is (evenals bij Pronk) door de Beijer minder hoog en naar verhouding breder weergegeven dan op de gravure van Bouttats. Bovendien is voor het eerst de zuidelijke, lagere woonvleugel goed weergegeven. Hoewel de westzijde van de vleugel niet zichtbaar is, kan alleszins opgemaakt worden dat de arkeltorens die Bouttats weergeeft niet aanwezig zijn (cfr. Pronk). De goede zichtbare zuidzijde was op het eerste verdiep voorzien van een latrine. Ook de rechthoekige smalle uitbouw betreft mogelijk een latrine voor het tweede verdiep. In het dak is een kleine schoorsteen getekend. Langs de oostzijde was het schilddak voorzien van een grote schoorsteen en 2 dakkapellen.

De woonvleugel was ook aan de oostzijde breder dan de noordelijke donjon. Een kleine gescheiden dakconstructie in de aansluiting van vleugel en donjon lijkt aan te geven dat hier ook

nog een kleinere constructie aanwezig was, waarschijnlijk met steunberen. Van de donjon valt op te maken dat deze aan de oostzijde van een latrine voorzien was.

5.3.8 Van lusthof naar lasthof

Volgens de tekeningen uit het begin van de 18de eeuw was het kasteel van Mierlo een indrukwekkend gebouw. Toch liet de bouwkundige toestand waarschijnlijk toen al te wensen over. In 1736 werd het bouwwerk, inclusief de hoeve, getaxeerd op 5.000 gulden, slechts evenveel als de windmolen van Mierlo⁵⁴. In 1757 gebruikte men bakstenen van vervallen delen voor het vervaardigen van een poortgebouw aan de rand van het kasteelterrein.⁵⁵ Vooral na 1765, toen het kasteel voornamelijk door pachters van het jachtrecht werd bewoond, verslechterde de toestand zienderogen.

Rekeningen uit 1771

Uit rekeningen van de rentmeester van de heerlijkheid Mierlo blijkt dat de heerlijke rechten te weinig opleverden om alles te kunnen betalen. Jaarlijks leed de heer van Mierlo een verlies op de heerlijkheid Mierlo. Er was zodoende geen geld om ingrijpende restauraties van het kasteel en de bijgebouwen te ondernemen. Uit de reparaties blijkt dat alleen het hoogstnoodzakelijk werd gedaan. De volgende posten uit de rekening van het jaar 1771 geven hiervan een duidelijk beeld:

- *Aan Jan Antonij van Zeeland schaliedekker te Geldrop voort repareren van de gelasen op de **bovencamer boven de keuken** en in de **grote zaal vant casteel**, apparent door rouken off craaijen door de schouw binnen geraakt, uijtgevlogen.*
- *En voor reparatie aan de leijen dagen soo vant casteel als torentjes en aan de pannedaken op de **capel, stallingen en logien**, welke door den swaren storm in december 1770 seer beschadigt waren 20-0-0*
- *200 dakpannen te Deurne voort casteel te Mierlo*
- *Aan A. van Brussel voort maken van sloten en gehengen aan de **grote zaal** (die nooit sluijtende was geweest en bij het setten van gevangenen onvrij was) **gijzelcamer** en aan vensters in 1771 1-14-0*
- *Aan A van den Kerkhoff voor 600 nieuwe dobbel leijen den zelven prijse overgelaten als hij voor de kerk van Mierlo onder meer andere had ingecogt en welke leijen zijn gebruikt aant casteel te Mierlo namentlijk 100 in 1768 en 500 in 1771⁵⁶.*

Na die tijd volgden weinig grote reparaties aan het kasteel, zodat de indruk gewekt wordt dat de heer van Mierlo het gebouw bewust liet vervallen.

⁵⁴ Mierlo ORA 137, 26 januari 1736; Coenen: 2004.

⁵⁵ http://heemkundekringmyerle.nl/kasteel_myerle_3c.html

⁵⁶ Coenen, 2004: RAL, Archief Van Scherpenzeel Heusch 877, rentmeestersrekening van 1771.

Ontsnappingsen in 1771

Al in de 16^e eeuw werden in Mierlo gevangenen meestal opgesloten in het kasteel. Zoals uit de rekeningen hierboven bleek, was deze in 1771 mede door de slechte staat niet zwaar beveiligd. In ditzelfde jaar wist Hendrik Eskens al uit de gevangenis te ontkomen.

Op 20 november 1771 werd Casper van Melis na een dodelijke steekpartij in de gijzelkamer van het kasteel van Mierlo opgesloten. Ondanks dat de twee toegangsdeuren goed afgesloten waren, was de volgende ochtend was deze kamer leeg. De gevangene was blijkbaar ontsnapt door een gat in de zoldering. Toen de schepenen naar buiten keken, zagen ze het lichaam van Casper van Melis aan de rand van de gracht liggen. Hij had geprobeerd via een raam van de kasteeltoren te ontsnappen, maar het ijzer waaraan zijn touw vast zat was losgeraakt, waardoor hij met een smak naar beneden was gevallen op een stuk hout. Casper had die val van 12 tot 15 meter niet overleefd.⁵⁷

Bestanddelen en bouwwijze

Uit de rekeningen en de beschrijving van het ongeval krijgen we iets meer inzicht in diverse vertrekken van het kasteel. In het kasteel lag een grote zaal en keuken met bovenkamer. De grote zaal heeft altijd al een residentiële functie gehad. Terwijl deze in de 11e tot 13e eeuw nog functioneerde als multifunctionele ruimte waarin bezoek werd ontvangen en waarin werd geslapen, gegeten en gebeden, fungeerde ze in de loop van de 13e en 14e eeuw vooral als representatieve ruimte. Veelal grensde het woonvertrek van de heer aan de zaal. Ook de in de rekening vermelde keuken was in bijna alle kastelen gelegen nabij de zaal. Ook de gijzelkamer lijkt zich in de hoofdburcht en meer bepaald de toren te hebben bevonden..

Uit de rekeningen valt op te maken dat het kasteel en de torentjes voorzien waren van leien daken, wat overeenstemt met de ingekleurde tekeningen van Schoemaker. De kapel, stallen en logien waren blijkbaar voorzien van pannendaken. Zoals eerder vermeld lag de kapel op de voorburcht en waarschijnlijk gevestigd in het gebouw met de trapgevel. In combinatie met de tekening van De Haen lijkt het grote gebouw aan de zuidzijde van de voorburcht bijgevolg stallen te betreffen.⁵⁸

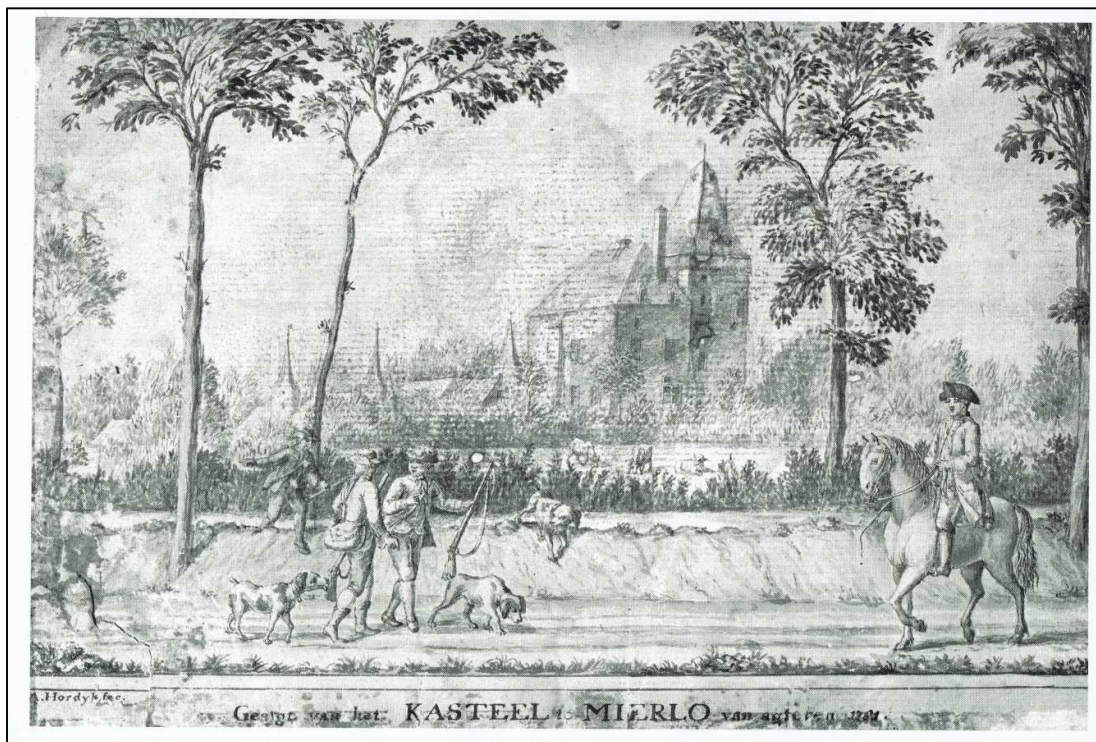
5.3.9 Afbeelding van Hordyk (1781)

Nadat de heren van Mierlo sinds 1765 niet meer in het kasteel aldaar woonden, werd het kasteel en het recht van *de jagt en wiltbane* verpacht. Tussen 1771 en 1791 waren de graaf van Athlone, de heer Van Tuyl, de heer Buys, de graaf van Bentinck uit Den Haag, baron Turck, heer van

⁵⁷ Coenen, 2004: Mierlo ORA 105 fol. 113-114v, 20 november 1771; fol. 117v-119, 21 november 1771; fol. 137v-138v, 17 maart 1772; fol. 140/v, 18 maart 1772. Mierlo OAA IX/36, borgemeestersrekening 1771. Mierlo.

⁵⁸ De in de rekening genoemde logien kan duiden op een verblijfplaats voor overnachtingen maar ook op droogschuren.

Roosendaal, en Jacobus Watrin pachters van het jachtrecht. Een afbeelding van A. Hordyk uit ca. 1781 toont een jachtafereel met het kasteel van Mierlo op de achtergrond (figuur 5.9). De titel luidt: *Gesigt van het KASTEEL t[ot] MIERLO van agteren 1781*. Net als bij de Beyer is het kasteel vanuit het zuidoosten afgebeeld hoewel Hordyk blijkbaar een meer oostelijke positie heeft ingenomen.

Figuur 5.9. De zuidzijde van het kasteel van Mierlo omstreeks 1781 door A. Hordyk (bron: Heemkundekring Myerle).

Doordat de tekening vanop grotere afstand vervaardigd is, is het kasteel minder gedetailleerd uitgewerkt dan de afbeelding van de Beyer uit 1738.⁵⁹ Er zijn dan ook enkele verschillen aanwezig:

- De traptoren van het kasteel is niet herkenbaar evenals de vermoedelijke constructie langs de oostelijke aansluiting tussen donjon en woonvleugel (cfr. de Beijer);
- Op het neerhof is geen gebouwtje herkenbaar met trapgevels en spitse toren;
- Op het neerhof lijkt ook langs de noordmuur het dak van een groter gebouw aanwezig maar mogelijk werd hiermee het gebouwtje met trapgevels bedoeld.

⁵⁹ Het is zelfs mogelijk dat Hordyk zich met betrekking tot het kasteel gebaseerd heeft op de afbeelding van De Beyer.

Door de mindere detaillering is het onduidelijk of de verschillen te wijten zijn aan verbouwingen of dat het hier gewoon om een algemene indruk van het kasteelterrein gaat. Anderzijds geeft de afbeelding door de grotere afstand wel meer gegevens over de omgeving van het kasteel.

- De afbeelding toont (net als Pronk) aan dat langs de buitenrand van de gracht bomen en struiken stonden.
- Ten zuidoosten van de kasteelgracht lagen weiden.
- De jagers lopen over een weg of pad, vermoedelijk de voorloper van de huidige weg Trimpert. Deze weg lijkt aan de noordzijde begeleid door een sloot en houtwal.
- Interessant is bovendien dat ook ten westen van het kasteel en voorburcht nog daken van gebouwen te herkennen zijn. Hieruit valt af te leiden dat zich minimum 2 gebouwen ten westen van de ommuurde voorburcht bevonden.

5.4 De Nieuwste tijd (ca. 1790 na Chr.- heden)

5.4.1 De afbraak van het kasteel

In 1792 volgde Maria Gerardus Carolus van Scherpenzeel Heusch (1759 -1810) zijn moeder Ida Francisca van Scherpenzeel op als heer van Mierlo. Ook hij bewoonde het kasteel van Mierlo niet. De laatste bewoner was een zekere Reinier Jan Buteux uit Amsterdam die in 1793 het kasteel van Mierlo verliet voor het kasteel van Asten.

Naam	Ambtstermijn	Relatie tot voorganger	Opmerkingen
Maria Gerardus Carolus van Scherpenzeel-Heusch	1792 - 1810	zoon	Afschaffing van merendeel heerlijke rechten
<i>Theodora J.I.A.G.A.C. Speyart van Woerden</i>	1810-1829	echtgenote	
Joannes Ludovicus van Scherpenzeel-Heusch	1829 - 1872	zoon	verlies "woeste gronden"
Leopoldina Louisa van Scherpenzeel-Heusch	1872 - 1920	dochter	Bezit heerlijke jachtrechten, beneficie kasteelkapel, Keldermanscijs en altaar van Onze-Lieve-Vrouw

Tabel 5.3 Overzicht van de bezitters van heerlijke rechten te Mierlo in de Nieuwste Tijd (naar Coenen, 2004).

Door het gebrekkige onderhoud veranderde het kasteel geleidelijk in een ruïne. In 1798 en 1799 maakte dominee Hanewinkel een reis door de Meierij van Den Bosch, waarbij hij van talloze dorpen bijzonderheden optekende. In zijn reis van Geldrop naar Mierlo schreef hij: *Ik ging dan ... over Mierlo, waar niets aanmerkenswaardig is als een gedeeltelijk vervallen oud Kasteel te zien*

is. In 1803 schreef Stephanus Hanewinkel: *nog verder zuidwaards (van de kerk) ligt het Kasteel, zynde een zeer hoog en zeer oud gebouw, doch het is voor weinige jaren ten dele ingestort*⁶⁰.

Al in 1795 werd een eerste gedeelte van het kasteel gesloopt. De formele afschaffing van de heerlijke rechten door de nieuwe Staatsregeling in 1798 betekende het definitieve einde van vele kastelen waaronder ook dat van Mierlo. Maria Gerardus Carolus van Scherpenzeel Heusch bleef zijn titel wel voeren, maar er waren vrijwel geen rechten meer aan verbonden. Kort daarna werd begonnen met de geleidelijke afbraak van het inmiddels bouwvallige kasteel. In 1804 en 1809 vonden de laatste afbraken plaats. De stenen, balken en andere bouwmaterialen werden openbaar verkocht.

5.4.2 Kadastrale Minuutplannen (ca. 1810-1830)

Hoewel op het oudste kadastrale minuutplan het kasteel reeds verdwenen is (figuur 5.10), geeft de percelering nog een schat aan informatie over de ligging en omgeving van het kasteel. Voor de kadasterkaarten werden namelijk de grondeigendommen nauwkeurig opgemeten en op kaart gezet.

Figuur 5.10. Het kasteelterrein van Mierlo kort na de afbraak van het kasteel (bron: RCE beeldbank)

⁶⁰ Mierlo ORA 110 fol. 131v,29 juli 1793. RAL, Archief Van Scherpenzeel Heusch 860 en 879. Hanewinkel, Steph., Geschied- en Aardrykskundige beschrijving der stad en meierey van 's Hertogenbosch. Nymegen 1803, pag. 325.

In de omgeving van het kasteelterrein blijken vele aaneengesloten percelen in het bezit van M.G.K. van Scherpenzeel Heusch. Maria Gerardus Carolus van Scherpenzeel-Heusch was “heer van Mierlo” tot aan zijn overlijden in 1810 wat lijkt aan te geven dat de beschreven eigendommen nog uit het begin van de 19e eeuw stammen (ca. 1810), kort na de afbraak van het kasteel. Aangezien de eigendommen in het begin van de 19e eeuw nog de oude bezittingen en veelal landschapsgebruiken weerspiegelen, kan veel informatie van de oudere kaarten voor het eerst nauwkeurig weergegeven worden. Bovendien zijn vele percelen (en nummers) nog steeds herkenbaar op de huidige kadasterplannen waardoor we voor het eerst een ruimer en nauwkeuriger inzicht op het (voormalige) kasteelcomplex en zijn omgeving krijgen.

Het kasteelterrein was te bereiken via een ruim 80 m lange dreef vanaf de huidige Kasteelweg. Hoewel niet aangegeven was het einde van de dreef alleszins vanaf 1757 begrensd door een bakstenen kasteelpoort.⁶¹ Ten zuiden van deze poort stonden 3 gebouwen (waaronder huis en schuur). Het noordoostelijke gebouw betreft mogelijk hetzelfde gebouw dat op de gravure van Bouttats en de tekeningen van Pronk en de Haen herkenbaar is.

Het voormalige kasteel is daarentegen volledig verdwenen. Omstreeks 1820 vermeldde A.C. Brock: *Het Kasteel dezer Heerlykheid was voorheen een zeer schoon en zeer gevaarte, van een ouder datum, maar is over enige jaaren gedeeltelyk ingestort en zal welhaast niet meer als eenen puinhoop kunnen worden aangemerkt. Het lag in breede grachten omtrent een vierden uur ten Zuiden van het dorp.*⁶² Ter hoogte van het voormalige kasteel is op de kadastrale minuut nog een weideperceel met aan de oostzijde een halfronde vorm herkenbaar (nr. 231). Aan de oost- en zuidzijde is dit perceel begeleid door een smal perceel met opgaande bomen (nr. 230) wat mogelijk verband houdt met het oude grachtenstelsel. Aan de oostzijde van dit perceel begint immers ook de Kasteelloop. Het perceel lijkt te duiden op een breed terrein in het oosten dat naar het westen toe versmalt.

Ten zuiden van de gebouwen lag een langwerpige vijver (nr. 228). De meeste kastelen werden begeleid door grote waterpartijen die behalve voor het kweken van vis ook van belang waren voor de waterregulering van de grachten.

De overige percelen in het bezit van M.G.K. van Scherpenzeel waren vooral in gebruik als weide en slechts beperkt als bouwland. Twee hoeves langs de Kasteelstraat ten noorden van het kasteel (waaronder de hoeve Nieuwenhuijs) waren ook in zijn bezit.

⁶¹ De (her)bouw van de poort gebeurde omstreeks 1757 met bakstenen van al vervallen delen van het kasteel (bron: heemkundekring Myerle).

⁶² Brock, ca. 1820. Historische Beschrijving der Meijerij. Handschrift (Heemkundekring Myerle).

5.4.3 Het kasteelterrein in de periode 1850 tot heden

Vanaf de 19e eeuw lijkt niets nog op de aanwezigheid van het eeuwenoude kasteel te wijzen. Op de historische kaarten vanaf 1840 blijkt echter nog steeds een hoefijzervormig restant van de oude kasteelgracht aanwezig. De oude westelijke gracht is niet meer herkenbaar. Opmerkelijk is dat in het noorden de gracht langer is dan in het zuiden. Het voormalige gebouwencomplex binnen de omgrachting is in gebruik als weideperceel begroeid met bomen. Aan de westzijde zijn de drie gebouwen die na de afbraak van het kasteel overbleven nog steeds in gebruik. Op het einde van de 19^e eeuw (1881-1900) is nog alleen het meest noordoostelijke gebouw over gebleven (figuur 5.11).

Figuur 5.11. Het voormalige kasteelterrein van Mierlo (rode cirkel) in de 20^e eeuw.

Omstreeks 1930 is ook dit laatste gebouw verdwenen. Alleen de stenen poort en de omgrachting herinnerden nog aan het oude kasteel. De poort naar het kasteelcomplex (figuur 5.12) werd omstreeks 1948 na een zware storm gesloopt.

Enkele jaren later bleef ook van de voormalige grachten weinig meer over. Tijdens de ruilverkaveling in de jaren zestig werden de laatste grachtrestanten door egalisatie gedicht en op het terrein een deklaag van ca. 50 cm opgebracht. Bovendien werd tijdens deze werkzaamheden muurwerk aangetroffen. Naast de muur werd een diepe greppel gegraven waar deze vervolgens in werd gekanteld. Mogelijk betreft het hier de sloot (de huidige Kasteelse Loop) die in de 2^e helft van de vorige eeuw doorheen het kasteelterrein is gegraven.

Figuur 5.11. De kasteelpoort omstreeks 1930 (links) en 1940 (rechts) (bron: Heemkundekring Myerle).

5.5 Interpretatie en conclusie

De precieze ouderdom van het kasteel van Mierlo is onbekend. Het kasteel bestond zeker al in 1410 maar is vermoedelijk in de 14e eeuw gebouwd. Ook van de oorspronkelijke vorm is nauwelijks iets bekend. Naar analogie van andere kastelen was er waarschijnlijk een woontoren (hoofdburcht) aanwezig en een voorburcht, alles omgeven en gescheiden door een gracht. In 1475 werd op deze voorburcht een kapel gesticht.

Ook in het begin van de Nieuwe Tijd is er vooralsnog nauwelijks iets van het kasteel bekend. De hoofdburcht bestond onder meer uit een toren en was voorzien van kelders en een gevangenis. Op de voorburcht bevonden zich behalve de kapel vermoedelijk ook de paardenstallen. Het kasteelcomplex heeft bovendien in de loop der tijd (zoals gebruikelijk) veranderingen gekend. Behalve een voormalige hoeve bij de poort, heeft ook ter hoogte van de paardenstallen ooit een (ander) gebouw gestaan.

Pas vanaf het einde van de 17^e eeuw leveren relatief betrouwbare iconografische bronnen een beter beeld van het toenmalige omgrachte kasteelcomplex.

- De **hoofdburcht** bestond uit een hoge rijzige “donjon” met aan de zuidzijde een bredere en lagere woonvleugel. In de westelijke verbinding tussen de donjon en de lagere vleugel is een hoge traptoren gebouwd. In deze hoofdburcht bevonden zich ondermeer

de grote zaal, een keuken met bovenkamer en een wijnkelder. In de donjon was vermoedelijk ook de *gijzelkamer* voorzien.

- De hoofdburcht was van de westelijke gelegen voorburcht gescheiden door een zeer brede gracht. De **verbinding** tussen beiden werd gevormd door een lange houten brug met ophaalbaar gedeelte. De houten brug kon via 2 doorgangen vanaf de voorburcht bereikt worden. Het ophaalbaar gedeelte was in het tweede kwart van de 18^e eeuw niet meer in gebruik.
- De quasi rechthoekige en ommuurde **voorburcht** lijkt niet precies in het verlengde met de hoofdburcht gebouwd (er is een knik aanwezig). Op de noordelijke hoeken en zuidwestelijke hoek waren ronde torens voorzien. Rondom een binnenterrein lagen diverse gebouwen. De volledige zuidelijke zijde werd ingenomen door een groot gebouw, vermoedelijk in gebruik als stallen (en schuren). Langs de noordzijde is alleen in de noordoosthoek een kleiner gebouw herkenbaar dat mogelijk een gastenverblijf herbergt (*logien*). Mogelijk waren hier verder ook lagere vakwerken constructies tegen de ommuring gebouwd.

Centraal langs de westelijke zijde vormt een uitspringend gebouw een eerste verbinding met de hoofdburcht. De tweede verbinding bevond zich direct ten noorden van dit gebouw. In het indrukwekkende poortgebouw, voorzien met trapgevels en vierkant torentje, was ook de kapel gevestigd. Bovendien was ook onder de brug een doorgang aanwezig die vermoedelijk een trap bevatte om de gracht te bereiken.

- Aan de westzijde kon men via een **stenen boogbrug** de voorburcht bereiken. De toegang lijkt relatief smal. Mogelijk diende men hierdoor diverse goederen via de gracht te vervoeren. Behalve de genoemde verbinding op grachtniveau waren op de voorburcht immers ook diverse hefboommechanismen aanwezig om goederen via de gracht te kunnen in- en uitladen.
- Ten westen van de voorburcht was nog een gebouw met strooien dak aanwezig. Dat het gebouw niet geheel onbelangrijk is (geweest), kan afgeleid worden uit de aanwezigheid van een arkeltoentje op de noordoosthoek en de (gedeeltelijke) omgrachting.⁶³ Zowel uit iconografische bronnen uit het einde van de 18^e en begin 19^e eeuw kan afgeleid worden dat hier nog meerdere gebouwen aanwezig waren. Langs de noordzijde vormde de (mogelijk later toegevoegde) kasteelpoort de daadwerkelijke toegang tot het geheel. Een ca. 80m lange laan verbond deze poort met de huidige Kasteelweg. Zowel de aanwezigheid van een arkeltoeren⁶⁴ als de hier aanwezige toegang tot het

⁶³ Behalve de oostzijde (kasteelgracht) was het gebouw ook aan de noordzijde omgracht. In hoeverre deze gracht doorliep en eventueel een terrein ten westen van de voorburcht omgrachtte is onbekend. Op basis van de gravure van Bouttats lijkt ook een westelijke gracht aanwezig. Een vijver aan de zuid(west)zijde, die vermoedelijk ook diende voor de watervoorziening van de kasteelgrachten, kan ook op een zuidelijke waterverbinding duiden waardoor het terrein volledig met water omringd was.

⁶⁴ De arkeltoeren duidt op een aanzienlijke ouderdom. Dergelijke torens werden nog veelvuldig gebruikt in de 15^e en 16^e eeuw om de prestige van de eigenaren uit te drukken. Het gebouw behoort dus daadwerkelijk tot het kasteelterrein en zal vermoedelijk ook gebouwd zijn in een periode van voorspoed.

kasteelcomplex duidt op een aanzienlijke ouderdom. Mogelijk betreft dit hoevecomplex ook de in de 2^e helft van de 16^e eeuw vermeldde *voormalige hoeve bij de poort van het kasteel* en is het in de loop der tijd aan veranderingen onderhevig geweest of herbouwd.

Hoewel de bouwkundige toestand van het kasteel al in de 18^e eeuw ten wense over liet, betekende de formele afschaffing van de heerlijke rechten in 1798 het definitieve einde. Kort na deze afschaffing werd begonnen met de afbraak van het inmiddels bouwvallige kasteel. In 1809 stond van de hoofd- en voorburcht niets meer overeind.

Alleen 3 gebouwen van het westelijke complex (o.m. woning en schuur) waren in het begin van de 19^e eeuw nog in gebruik als hoeve. Ten behoeve van het gebruiksgemak waren rondom deze hoeve eventuele grachten gedempt. De grachten rondom de voormalige voor- en hoofdburcht en de zuidwestelijk gelegen vijver waren nog steeds herkenbaar.

Toch zou ook deze hoeve geleidelijk verdwijnen. Na het eerste kwart van de 20^e eeuw vormden alleen de vervallen kasteelpoort en de laagtes van de voormalige grachten nog tastbare bewijzen van het bestaan. Na de sloop van de poort (midden van de 20^e eeuw), de laatste opvullingen van de gracht door egalisatiewerkzaamheden en de aanleg van een nieuwe sloot door het oude kasteelterrein (2^e helft van de 20^e eeuw) waren de laatste zichtbare herinneringen aan het ooit indrukwekkende kasteelcomplex definitief verdwenen.

6 Analyse

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het aanvullend bureauonderzoek gesynthetiseerd met het proefsleuvenonderzoek en de onderzoeken uit 1990 en 2015.⁶⁵ Op Kaartbijlage 2 wordt deze analyse gevisualiseerd.

6.2 Landschap

Kastelen zijn in hoge mate gerelateerd aan het natuurlijke landschap en vaak gelegen in lage natte gebieden. Ook het kasteel van Mierlo is gebouwd nabij het begin van een west-oost georiënteerde dalvormige laagte zonder veen. Het is evenwel niet uitgesloten dat er hier in het verleden venige zones voorkwamen.⁶⁶ Ter hoogte van het kasteelterrein is het dal immers relatief breed en wordt het als gevolg van kwelwater bovendien gekenmerkt door relatief natte omstandigheden (rijt; figuur 6.1). Tijdens het veldonderzoek bleek het kwelwater zich al op ca. 0,9 m –Mv te bevinden.

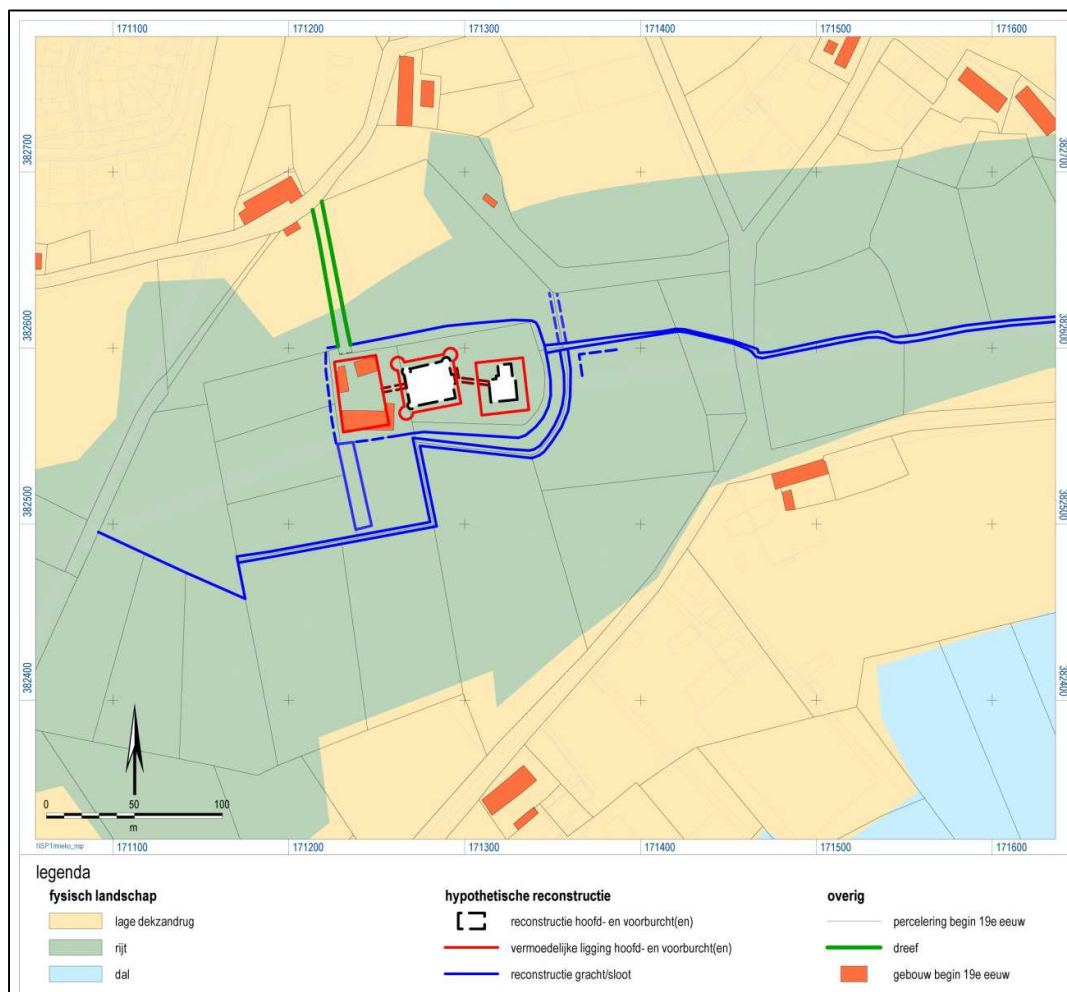
De natte dalbodem maakte het mogelijk om de slotgrachten van voldoende water te voorzien. Om de waterstand enigszins te kunnen reguleren en af te voeren werd de Kasteelse Waterloop gegraven.

Wel diende men het terrein op te hogen om geen natte voeten te krijgen. In diverse putten zijn dan ook dikke ophogingspakketten vastgesteld. Onder deze ophoging werden plaatselijk nog restanten van natte bodems waargenomen.

De dalvormige laagte bepaalde bovendien voor een groot deel het uitzicht van het kasteel. Om zowel hoofd- als voorburcht te kunnen voorzien van natte grachten, diende de voorburcht eveneens in het (nattere deel van het) dal te worden gebouwd (ten westen van de hoofdburcht). Door de hogere dalhellingen en (dekzand)gronden zoveel mogelijk te ontzien, hoefde men geen diepe grachten te graven.

⁶⁵ De boringen uit 1990 zijn opnieuw gedigitaliseerd op basis van de toenmalig aangegeven coördinaten (Van der Gaauw & Roymans, 1990). De boorgegevens van 2015 zijn aangeleverd door mevr. R. Berkvens waarvoor dank. Op basis van de analyse en ten behoeve van de visualisatie zijn enkele boringen geherinterpreteerd alsonbekend. Ook het kadastrale minuutplan uit 1810 -1830 is gedigitaliseerd. Deze nieuwe registratie wijkt licht af t.o.v. de registratie in 1990.

⁶⁶ Het gebied stond in het verleden ook bekend als Eesbroek.

Figuur 6.1. De globale reconstructie van het kasteelterrein geprojecteerd op het fysisch landschap van Mierlo (bron: Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant).

6.3 Voorburch

De basis tot het kapitaal van kasteelheren vormde vooral grootgrondbezit en de daarmee gepaard gaande landbouw. Vrijwel ieder kasteel gaat dan ook gepaard met een voorhof waar de bedrijfsgebouwen aanwezig waren.

De quasi rechthoekige en ommuurde voorburch van het kasteel van Mierlo bevond zich ten westen van het hoofdgebouw. Op de noordelijke hoeken en zuidwestelijke hoek waren ronde torens voorzien. Rondom een binnenterrein lagen diverse gebouwen. De volledige zuidelijke zijde werd ingenomen door een groot gebouw, vermoedelijk in gebruik als stallen (en schuren). Centraal langs de oostelijke zijde herbergde een uitspringend poortgebouw, voorzien met trapgevels en vierkant torentje, ook de kapel.

De ligging van deze voorburcht kan uit het proefsleuvenonderzoek slechts globaal bepaald worden. Dikke puinpakketten ontbreken en er is slechts één mogelijk uitbraakspoor vastgesteld. Uit de iconografische bronnen kan afgeleid worden dat het loopvlak van de voor- (en hoofdburcht) relatief hoog lag en dat men de dalvormige laagte hier flink heeft opgehoogd. In het zuidelijke deel van put 1 zijn nog dikke ophoogpakketten aangetroffen die vermoedelijk met deze ophoging verband houden. Bij de afbraak van het kasteel en latere egalisatie heeft men mogelijk een groot deel van dit ophoogpakket in de grachten geschoven waardoor de begrenzing (en omvang) van de voorburcht allesbehalve duidelijk is. Uit het bureauonderzoek kan afgeleid worden dat de voorburcht niet uitzonderlijk groot was en 1,5 tot 2 maal zo lang (oost – west) was als de hoofdburchtgebouw (oost – west). Tijdens het proefsleuvenonderzoek is echter geen duidelijke westelijke begrenzing van deze voorburcht aangetroffen.⁶⁷

Ondanks dat funderingen en uitbraaksporen niet zijn vastgesteld, is het merkwaardig dat de radarbeelden - vanaf ca. 1,2m –Mv – binnen de zone waarin de voorburcht gelokaliseerd moet worden een rechthoekige zone vertonen met veel minder reflectie (figuur 6.2). De oostelijke zijde stemt grofweg overeen met de oostelijke begrenzing uit de proefsleuven (put 5), de noordelijke zijde met het vastgestelde ophoogpakket in put 1. De westelijke zijde blijkt grofweg samen te vallen met een perceelsgrens in het begin van de 19^e eeuw. De zuidelijke grens is moeilijker herkenbaar door de aanwezigheid van de sloot. Kortom: het lijkt dat de zone met minder reflectie verband houdt met de ommuurde voorburcht. Deze zone valt grofweg ook samen met de lokalisatie van de voorburcht tijdens het booronderzoek in 1990.⁶⁸

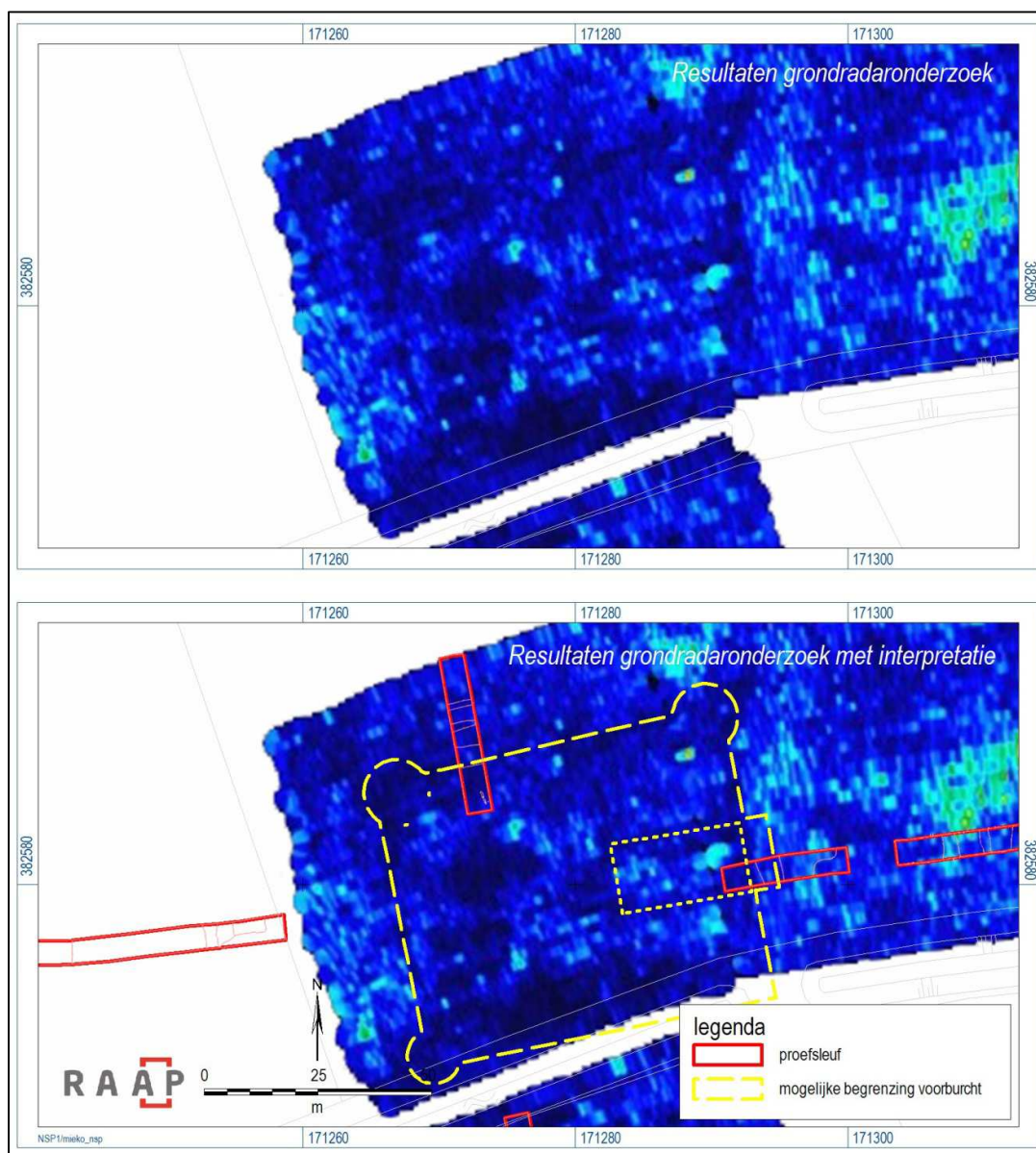
Bij nadere beschouwing zijn in het radarbeeld mogelijk zelfs de globale ligging van de hoektorens (ronde uitstulpingen) op de noordoost- en noordwesthoek herkenbaar. Ook ter hoogte van de voormalige kapel, in het centrale oostelijke deel, is vaag een kleinere rechthoekige “structuur” waarneembaar.⁶⁹

Het verzamelde aardewerk uit de putten ter hoogte van de veronderstelde voorburcht dateert voornamelijk uit de overgang van de Late Middeleeuwen naar de Nieuwe Tijd. Onderin het ophogingspakket van put 1 werd aardewerk (vnr. 3-1) aangetroffen uit de periode 2^e helft 14^e – 15^e eeuw. Het ophogingspakket – dat vermoedelijk samenhangt met de bouw van de ommuurde voorburcht- is bijgevolg ten vroegste vanaf deze periode aangebracht. In combinatie met het bureauonderzoek lijkt het kasteelterrein bijgevolg een belangrijke bouwfase te hebben gekend in de periode dat de familie Dickbier de heerlijkheid Mierlo in handen had.

⁶⁷ Zie ook 6.5 grachten.

⁶⁸ De reden van minder i.p.v. meer reflectie is merkwaardig. Mogelijk duidt het op een zeer grondige afbraak van de voorburcht. Ook dikke puinpakketten zijn hier merkkelijk minder vastgesteld. Op basis van de boorgegevens uit 1990 en 2015 zijn bij de zuidwestelijke begrenzing mogelijk wel nog fundamenten aanwezig.

⁶⁹ Binnen deze rechthoek is bij de booronderzoeken in 1990 en 2015 ook de aanwezigheid van puin vastgesteld.

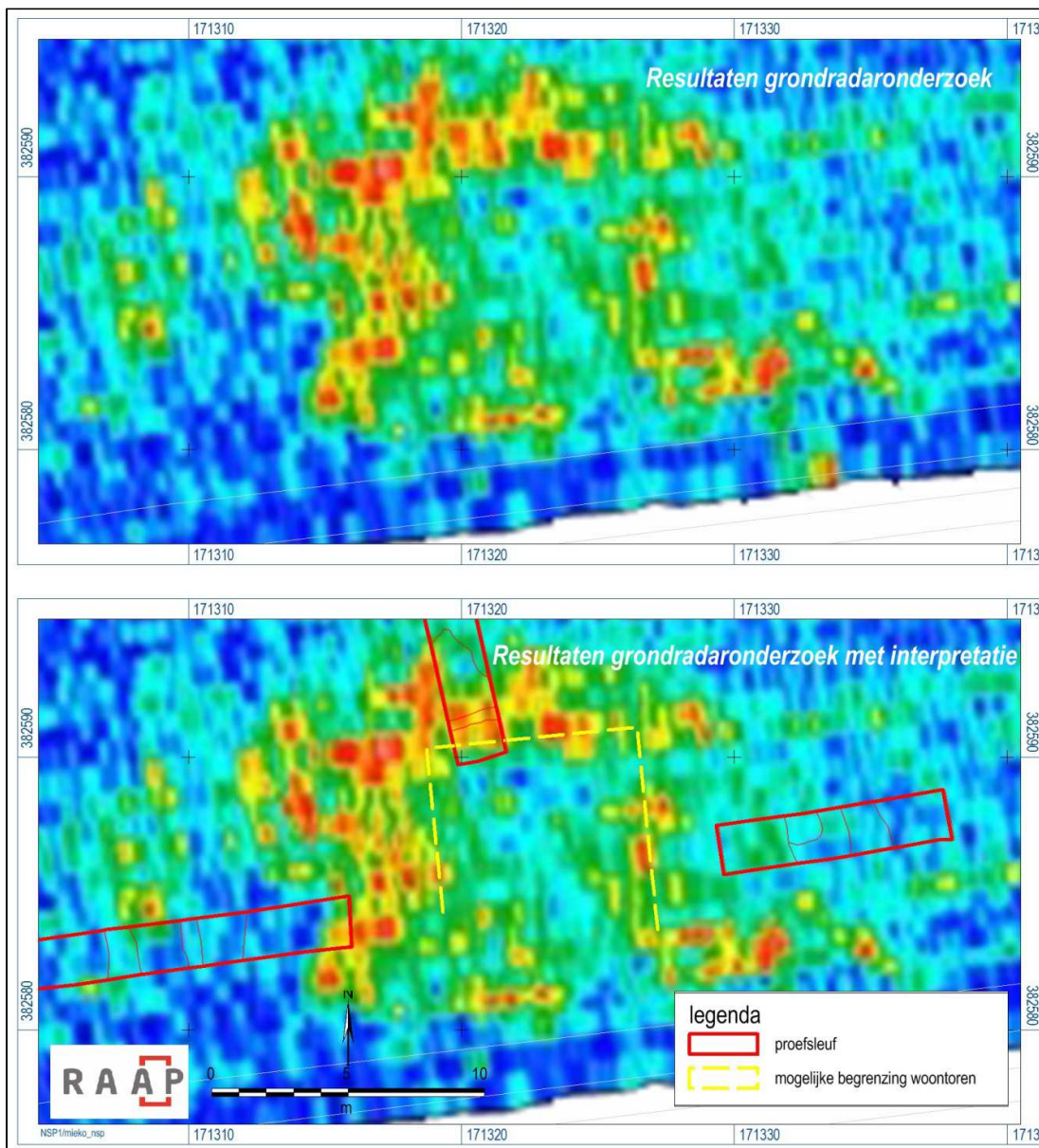

Figuur 6.2 Het grondradarbeeld op ca. 1,3m –Mv ter hoogte van de vermoedelijke ligging van de voorburcht (boven; bron: Berkvens, 2016). Hier is duidelijk een rechthoekige zone zichtbaar die vermoedelijk te wijten is aan de ommuurde voorburcht (beneden).

6.4 Hoofdburcht

Uit het bureauonderzoek blijkt dat de hoofdburcht van het kasteel van Mierlo bestond uit een hoge rijzige “donjon” met aan de zuidzijde een bredere en iets lagere woonvleugel. In de westelijke verbinding tussen de donjon en de lagere vleugel is een hoge traptoren gebouwd. De

gehele hoofdburcht was in de 18^e eeuw voorzien van leien daken wat ook bevestigd wordt door de vele leistenen die verzameld zijn. Tevens bevond zich in dit hoofdgebouw een kelder.

Figuur 6.3. Het grondradarbeeld op ca. 1,2m –Mv ter hoogte van de vermoedelijke ligging van de hoofdburcht (boven; bron: Berkvens, 2016). De puinconcentratie vertoont hier een kleine vierkante vorm die waarschijnlijk duidt op de oude woontoren van het kasteel (beneden).

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de globale ligging van dit hoofdgebouw nog gekenmerkt wordt door dikke puinlagen. Deze puinlagen omvatten globaal een gebied van ca. 30 bij 27 m.

Toch is een precieze begrenzing van dit gebouw nog onduidelijk aangezien het vrijwel zeker deels om puin gaat dat in de grachten is beland. Ook de booronderzoeken uit 1990 en 2015 bevestigen dat binnen dit puingebied zich grachtvullingen bevinden.

Mogelijk zijn eventuele muren of uitbraaksporen pas op een dieper niveau - onder de dikke puinlagen- herkenbaar. Het grondradaronderzoek lijkt iets meer duidelijkheid te scheppen over de ligging en begrenzing van de hoofdburcht. Hoewel de radarbeelden eveneens het puin in de grachten meten, is op de beelden vanaf ca. 1,1m -Mv de "puinconcentratie" meer geconcentreerd (figuur 6.3). Meer nog, bij nadere beschouwing lijkt de puinconcentratie enigszins een vierkante zone te omsluiten.⁷⁰ Uit combinatie met het bureauonderzoek kan deze puinconcentratie dan ook in verband gebracht worden met de "woontoren" van het hoofdgebouw. De lichtblauwe, rechtlijnige begrenzingen die nog buiten deze concentratie zichtbaar zijn, komen overeen met de begrenzing van de puinlagen in de gracht.

Van de (latere?) bredere woonvleugel die zich ten zuiden van deze toren bevond, zijn op de radarbeelden geen aanwijzingen te vinden. Deze vleugel is waarschijnlijk deels verstoord bij de aanleg van de sloot die deze vleugel dwars doorsnijdt.

In overeenstemming met de resultaten van het bureauonderzoek blijkt uit de hypothetische reconstructie (zie Kaartbijlage 2 en figuur 6.1) dat de noordelijke grens van voor-en hoofdburcht niet op één lijn ligt. Deze afwijking kan overigens niet direct verklaard worden door de landschappelijke situatie.⁷¹ De woontoren van de hoofdburcht lijkt daarentegen wel meer gecentreerd ten opzichte van de voorburcht. Mogelijk is deze "woontoren" een oudere fase van de hoofdburcht en is het zuidelijke woongedeelte in latere tijden toegevoegd.⁷²

6.5 Grachten en bruggen

Kastelen werden in eerste instantie opgericht om de lokale of regionale machtspositie te bevestigen. De beveiliging van huis en hof bestond onder meer uit stevige torens en een brede gracht. De toegang tot het complex werd bemoeilijkt door het gebruik van bruggen die op en neer gelaten konden worden. Vanaf het midden van de 15e eeuw verloor het kasteel meer en meer

⁷⁰ Dit is vooral herkenbaar bij de radarbeelden op ca. 1,1m -Mv, 1,2 m-Mv en 1,3 m -Mv. Op ca. 1,4 m -Mv is een rechthoekige omsluiting minder goed herkenbaar, mogelijk doordat het puin in de grachten op deze diepte minder wordt.

⁷¹ Aangezien in oostelijke richting het dal een lichte noordwaarts verloop heeft, zou de hoofdburcht zich bijgevolg eerder noordelijk ten opzichte van de voorburcht moeten bevinden.

⁷² De woontoren ligt globaal ook centraal in het dal. Bovendien was het bouwen van een kasteel duur. Voor de lage adel bleef een stenen, solitaire een algemeen kasteeltype tot ver in de 14e eeuw. Alleen de hoge adel kon het zich veroorloven om een groot complex in één fase te bouwen hoewel ook hier het kasteel veelal gekenmerkt wordt door geleidelijke uitbreidingen doorheen de tijd. De datering van het verzamelde aardewerk in de putten ter hoogte van de hoofdburcht kent een grotere spreiding doorheen de tijddan deze van de overige putten. Behalve laatmiddeleeuws aardewerk is hier duidelijk meer aardewerk uit de Nieuwe Tijd verzameld. De precieze verklaring is onduidelijk. Mogelijk vormde in de Nieuwe Tijd de hoofdburcht nog meer de kern van de bewonings- of overige activiteiten.

zijn verdedigingsfunctie. Desondanks bleven de grachten en bruggen nog altijd aanwezig. Behalve landschappelijke omstandigheden en symbolen van status en macht, was in de 16e eeuw de toegang tot het ridderschap voor de adel in veel regio's nog afhankelijk van het bezit van een representatief versterkt huis. Hoe deze huizen er precies moesten uitzien varieert maar een gracht en soms ook "opgetogen bruggen" waren een vereiste.⁷³

Grachten

Uit het bureauonderzoek werd duidelijk dat ook de hoofd- en voorburch van het kasteel van Mierlo door een brede gracht omringd waren. Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn - met uitzondering van put 9 - in vrijwel iedere put humeuze vullingen aangetroffen die in verband gebracht kunnen worden met deze oude kasteelgracht.

Langs de noord-, oost- en zuidzijde lijkt de buitenbegrenzing van het omgrachte kasteelcomplex overal aangetroffen. De buitenbegrenzing komt niet overeen met de parcelering uit het begin van de 19^e eeuw. Het smalle perceel waarvan werd gedacht dat het de begrenzing van de kasteelgrachten weerspiegelde, valt grotendeels buiten de vastgestelde grachtgrenzen. Het houdt eerder verband met de beplanting die op historische kaarten rondom de gracht zichtbaar is.⁷⁴ Aangezien de gracht (aan de buitenzijde) een geleidelijke insteek had, kon de breedte van de gracht wel naargelang de grondwaterstand sterk wisselen.

Direct langs de hoofd- en voorburch was de gracht waarschijnlijk voldoende diep zodat zich hier altijd water bevond. Toch is de binnenbegrenzing van de gracht moeilijker te bepalen. Met name langs het hoofdgebouw bevinden zich immers dikke puinlagen die zich vermoedelijk nog in de oude gracht bevinden. Zo zijn tijdens de booronderzoeken nog diverse grachtvullingen in deze "puinzone" aangetroffen. Op basis van de boringen kan tevens afgeleid worden dat de gracht een diepte variërend van 1 tot 1,8 m had.⁷⁵

Hoewel uit het bureauonderzoek duidelijk is dat de voorburch ook langs de westzijde omgracht was, zijn hier tijdens het proefsleuvenonderzoek nergens humeuze grachtvullingen aangetroffen. Het booronderzoek uit 1990 verschaft meer duidelijkheid over de westelijke gracht. Toen is immers een duidelijke westelijke grachtvulling aangetroffen ter hoogte van het puinpakket in het oostelijk deel van put 9.⁷⁶

De voor- en hoofdburcht werden gescheiden door een zeer brede tussengracht. De vullingen van deze gracht kenmerkten zich door puin. Met name nabij de hoofdburcht komen dikke puinlagen voor die vermoedelijk nog tot deze gracht behoren waardoor de precieze begrenzing onduidelijk blijft. De scheiding tussen voor- en hoofdburcht bedroeg minimum 13 m.

⁷³ Hupperetz e.a., 2005; Janssen e.a., 1996.

⁷⁴ In het begin van de 19^e eeuw was dit perceel ook begroeid met opgaande bomen ondanks dat de omgrachting nog deels in gebruik was.

⁷⁵ Berkvens, 2016.

⁷⁶ Verder zuidwaarts lijkt deze gracht ook tijdens het booronderzoek in 2015 aangetroffen.

Waterregulering

De kasteelgracht van Mierlo werd gevoed door kwelwater. Een waterloop aan de oostzijde van de kasteelgracht –de Kasteelse Loop - voerde het overtollig water af. Voor ieder kasteelterrein was het zeer belangrijk dat de slotgrachten altijd voldoende water bevatten. Om het waterpeil binnen de grachten te reguleren werden dan ook diverse constructies zoals sluizen, goten en “waterbekkens” aangelegd.⁷⁷

Waarschijnlijk was bij de verbinding van de kasteelgracht met de oude Kasteelse Loop een houten constructie (zoals stuw en/of goten) aanwezig om het waterpeil binnen de kasteelgracht op peil te houden.

Het is reëel dat het kasteel ook “waterbekkens” ter beschikking had die bij laag water werden benut. Ten zuidoosten van de voorburcht is op de historische kaarten uit de 19^e eeuw een smalle zuid-noord georiënteerde vijver aanwezig die behalve als kweekvijver ook als waterbekken kan hebben gefungeerd. Een tweede waterbekken of vijver lag mogelijk ten oosten van de aansluiting van de kasteelgracht en de Kasteelse Loop. Hier is bij het grondradaronderzoek een rechthoekige structuur waargenomen waarvan de functie vooralsnog onduidelijk blijft. Een met puin opgevulde waterpartij wordt echter niet uitgesloten.⁷⁸

De verbindingen van deze eventuele bekkens met de kasteelgracht zijn onbekend. Misschien speelde de sloot die in het oostelijke deel van put 8 (S 26) is aangetroffen hierbij een rol. Deze sloot valt precies samen met de begin 19^e eeuwse perceelsgrenzen en is op historische kaarten uit de 2^e helft van de 20^e eeuw nog steeds herkenbaar.⁷⁹ Bij het rechte trekken van de Kasteelse Loop doorheen het kasteelterrein werd de sloot opgevuld wat de aangetroffen recente, slappe vulling verklaard. Het blijft echter onduidelijk of deze sloot al functioneerde toen het kasteel nog in gebruik was of dat deze sloot tijdens of na de afbraak van het kasteel tot stand is gekomen.⁸⁰

Toegangen

De verbinding tussen hoofd- en voorburcht werd gevormd door een lange houten brug met ophaalbaar gedeelte. Het ophaalbaar gedeelte was in het tweede kwart van de 18^e eeuw niet meer in gebruik. Op basis van de (hypothetische) reconstructie lijkt deze brug bovendien een schuin verloop te hebben. Bovendien blijkt uit het bureauonderzoek dat de brug nabij de

⁷⁷ Dergelijke constructies zijn door archiefonderzoek veelvuldig aangetoond bij o.m. het kasteel van Wezemaal (Keijers & Tops, 2011).

⁷⁸ Nabij het kasteel is ook een toponym Zwanenweijer bekend. Hoewel deze naam ook gegeven is aan de zuidelijk gelegen hoeve slaat dit toponym mogelijk van oorsprong op één van deze waterbekkens.

⁷⁹ Tijdens het booronderzoek in 2015 is ook op de perceelsgrens ten noorden van de oude Kasteelse Loop een grachtvulling aangetroffen wat zou duiden op een verder noordwaarts verloop van de sloot. De 2e mogelijke sloot die in het westelijk deel van put 9 is aangetroffen, valt echter niet samen met een oude perceelsgrens. De vulling was ook anders dan de duidelijke gracht- en slootvullingen waardoor de precieze interpretatie nog onduidelijk blijft. Bij het booronderzoek in 2015 is direct ten noorden van deze proefsleuf nog een gelijkaardige vulling aangetroffen wat alleszins duidt op een groot spoor.

⁸⁰ De sloot liep mogelijk ook door ten noorden van de aansluiting met de oude Kasteelse Loop. Bij de oude perceelsscheiding is hier tijdens het booronderzoek in 2015 immers nog een slootvulling aangeboord.

voorburcht een verbreding had zodat deze zowel via het (poort)gebouw als via het binnenterrein bereikt kon worden.

De toegang tot de voorburcht werd gevormd door een (smalle) stenen boogbrug aan de westzijde. De puinlaag in het oostelijke deel van put 9 hangt mogelijk samen met deze boogbrug. Ook tijdens het onderzoek van 2015 werden hier mogelijke uitbraaksporen aangeboord.

6.6 Een tweede omgrachte voorburcht?

Het is enigszins merkwaardig dat de toegang tot het kasteelcomplex (in de NieuweTijd) niet aan de drogere noordelijke zijde van de voorburcht bevond. Een ca. 80 m lange noord-zuid georiënteerde laan verbond de huidige kasteelweg met het (lage) gebied ten westen van de ommuurde voorburcht. De bakstenen toegangspoort die zich hier bevond, bleef nog tot in de 20e eeuw bewaard (figuur 6.4).⁸¹

Figuur 6.4. Zicht vanuit de dreef op de kasteelpoort omstreeks 1940-1945 (bron: Heemkundekring Myerle). Op de achtergrond links is de hoeve Zwanenweijer herkenbaar. Hoewel op het kasteelterrein de laatste gebouwen al in onbruik zijn geraakt, zijn mogelijk nog vervallen restanten aanwezig (rode pijl). De bomen ten oosten van de dreef (groene cirkel) liggen duidelijk lager en duiden mogelijk op de gedempte kasteelgracht.

⁸¹ De poort is mogelijk pas een toevoeging omstreeks het midden van de 18^e eeuw (bron: heemkundekring Myerle).

De twee toegangstorens aan de westelijke zijde van de voorburcht kunnen een aanwijzing zijn dat de toegang zich vanouds aan de westelijke zijde bevond. Ondanks dat vanaf het midden van de 15^e eeuw de woonfunctie steeds belangrijker werd, bleven de defensieve onderdelen waaronder torens en poortgebouwen nog altijd architecturaal herkenbaar. Met name langs de meest zichtbare zijden van het kasteel werden ze aangebracht om de status en macht van de bewoner te tonen.⁸² Mogelijk is de voorburcht van Mierlo hierdoor slechts op 3 hoeken van torens voorzien: langs de noordelijke zijde waar de toegangsweg tot het kasteelcomplex lag en langs de westelijke zijde waar men het terrein daadwerkelijk kon betreden.

Alleszins is duidelijk dat zich ten zuiden van de toegangspoort nog minstens één gebouw bevond voorzien van een arkelorentje op de noordoosthoek. Dit torentje, de hier aanwezige toegang en een verdere omgrachting van het gebouw langs de noordzijde⁸³ geeft aan dat het gebied ten westen van de voorburcht nog daadwerkelijk tot het kasteelcomplex behoorde.

Over de omvang, uitzicht en functie van dit westelijk deel is in de historische bronnen vooralsnog weinig op te maken.⁸⁴ Iconografische bronnen uit het einde van de 18^e en begin 19^e eeuw duiden op de (toenmalige) aanwezigheid van meerdere gebouwen. In put 9 is een uitbraakspoor vastgesteld dat mogelijk met deze of oudere gebouwen in verband staat.

Met uitzondering van het noordoostelijk deel blijft onbekend of de gebouwen volledig omgracht waren. Op de gravure van Bouttats lijkt ook aan de westzijde een gracht aanwezig maar tijdens het booronderzoek zijn geen duidelijke grachtvullingen aangetroffen.⁸⁵ Een vijver aan de zuid(west)zijde, die vermoedelijk ook diende voor de watervoorziening van de kasteelgrachten, kan ook wijzen op de aanwezigheid van een zuidelijke gracht of sloot.

Hoewel de ommuurde voorburcht en hoofdburcht in het begin van de 19^e eeuw werden afgebroken, bleven de gebouwen in dit westelijke deel nog volop in gebruik.⁸⁶ Aangezien bij vele verlaten en afgebroken kasteelcomplexen het boerderijgedeelte nog langer in gebruik bleef of zelfstandig bleef voortbestaan, kan dit duiden op de aanwezigheid van een (tweede omgracht)

⁸² Dit is deels ook herkenbaar via de bewaarde iconografische bronnen van het kasteel. Het noordelijke imposante aanzicht werd het meest gereproduceerd. De Haen tekende bovendien de voorburcht vanuit de meest imposante zijde.

⁸³ Het gebouw bevond zich aan de rand van de "westelijke" kasteelgracht maar was ook direct langs de noordzijde van een gracht voorzien.

⁸⁴ Iconografische bronnen geven vooral het meest indrukwekkende deel van het kasteelcomplex weer zoals het hoofdgebouw en de ommuurde voorburcht.

⁸⁵ Mogelijk houdt de tijdens de proefsleuven aangetroffen sloot (S 38) verband met een eventuele westelijke gracht. Zowel de interpretatie als sloot als het verdere verloop dient echter onderzocht te worden.

⁸⁶ In het begin van de 19^e eeuw bevonden zich hier drie gebouwen waaronder huis en schuur. Het zuidelijke grote gebouw lijkt pas ten vroegste in de 2^e helft van de 18^e eeuw gebouwd. In hoeverre de gebouwen zijn uitgebreid met afbraakmateriaal van het kasteel blijft onbekend.

hoevecomplex.⁸⁷ Omwille van efficiënt tijd- en ruimtegebruik werden na afbraak de grachten rondom dit hoevecomplex zo snel mogelijk gedempt.⁸⁸

In hoeverre dit hoeverterrein al tot het middeleeuwse kasteelcomplex behoorde, is een interessant onderzoeksthema. Zowel de aanwezigheid van een arkeltoeren als de hier aanwezige toegang tot het kasteel duidt op een aanzienlijke ouderdom. Het verzamelde aardewerk uit put 9, die zich ter hoogte van dit westelijk terrein bevindt, dateert voornamelijk uit de overgang van de Late Middeleeuwen naar de Nieuwe Tijd. Mogelijk behoort dit complex tot de *voormalige hoeve bij de poort van het kasteel* dat in de 2^e helft van de 16^e eeuw vermeld werd maar is het in de loop der tijd aan veranderingen onderhevig geweest. Kortom, een **tweede (deels) omgrachte voorburcht** wordt allesbehalve uitgesloten.⁸⁹

⁸⁷ Het boerderijgedeelte was nodig voor de bewerking van de gronden en werd dikwijls verpacht waardoor dit economisch rendabel bleef. Bovendien was de relatief smalle doorgang van de ommuurde voorburcht niet zo efficiënt voor het boerenbedrijf.

⁸⁸ In de gedempte, vermoedelijke grachtvulling ten westen van de ommuurde voorburcht werd nog aardewerk uit de 18^e – 19^e eeuw aangetroffen (vnr. 35). De overige grachten rondom de voor- en hoofdburcht (uitgezonderd de tussengracht) bleven echter nog tot in de 20^e eeuw herkenbaar.

⁸⁹ De aanwezigheid van meerdere neerhoven komt vaker voor zoals ondermeer bij kasteel Hoensbroek. Hier werd een bestaande hoeve pas later bij het kasteelcomplex geïntegreerd. In Mierlo is het nog onbekend in hoeverre het hoevecomplex al vanouds (oorsprong?) tot het kasteelterrein behoorde. Ook de relatie met het 14^e eeuwse Hofgoed blijft onbekend.

7 Conclusies en aanbevelingen

7.1 Conclusies

Zoals de meeste kasteelterreinen bestond het kasteel van Mierlo uit een hoofdburcht en voorburcht die omgeven waren door een brede gracht. Om deze grachten altijd van water te kunnen voorzien werd het kasteel gebouwd in een dalvormige laagte dat gekenmerkt wordt door kwelwater. De dalvormige laagte bepaalde bovendien voor een groot deel het uitzicht van het kasteel: zowel hoofd- en voorburcht dienden in dit dal te worden aangelegd.

Hoofdburcht

De hoofdburcht bestond uit een hoge rijzige “donjon” met aan de zuidzijde een bredere en iets lagere woonvleugel. In de westelijke verbinding tussen de donjon en de lagere vleugel is een hoge traptoren gebouwd.

De globale ligging van dit hoofdgebouw wordt gekenmerkt door dikke puinlagen. Deze puinlagen omvatten globaal een gebied van ca. 30 bij 27 m. Toch is een precieze begrenzing van dit gebouw nog onduidelijk aangezien het vrijwel zeker deels om puin gaat dat in de grachten is beland. Waarschijnlijk zijn eventuele muren of uitbraaksporen pas op een dieper niveau - onder de dikke puinlagen - herkenbaar. De grondradarbeelden vanaf ca. 1,1m –Mv vertonen een kleinere puinconcentratie die duidelijk in verband staat met de “woontoren” van het hoofdgebouw. Van de (latere?) bredere woonvleugel die zich ten zuiden van deze toren bevond, zijn op de radarbeelden geen aanwijzingen te vinden. Deze vleugel is bovendien deels verstoord bij de aanleg van de sloot in de 2^e helft van de vorige eeuw.

Voorburcht

De quasi rechthoekige en ommuurde voorburcht van het kasteel van Mierlo bevond zich ten westen van het hoofdgebouw. Op de noordelijke hoeken en zuidwestelijke hoek waren ronde torens voorzien. Uit het bureauonderzoek kan afgeleid worden dat de voorburcht niet uitzonderlijk groot was en 1,5 tot 2 maal zo lang (oost –west) was als de hoofdburcht (oost – west).

De omvang van deze voorburcht kan uit het proefsleuvenonderzoek slechts globaal bepaald worden. Dikke puinpakketten zijn afwezig en er is slechts één mogelijk uitbraakspoor aangetroffen dat in verband staat met de voorburcht. Bovendien is tijdens het gravend onderzoek geen duidelijke westelijke begrenzing van deze voorburcht vastgesteld.

De grondradarbeelden - vanaf ca. 1,2m –Mv – vertonen echter een rechthoekige zone met minder reflectie ten westen van de hoofdburcht die na vergelijking met het proefsleuvenonderzoek verband lijkt te houden met de ommuurde voorburcht. De mindere reflectie op het grondradarbeeld (i.p.v. meer) in combinatie met het ontbreken van dikkere puinlagen wijst mogelijk op een grondige afbraak van de voorburcht. Op basis van het grondradarbeeld lijkt de westelijke begrenzing van de voorburcht grofweg samen te vallen met

een begin 19^e eeuwse perceelsgrens. Mogelijk is deze perceelsgrens ontstaan na de afbraak van de voorburcht.

Grachtenstelsel

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn - met uitzondering van put 9 - in vrijwel iedere put humeuze vullingen aangetroffen die in verband gebracht kunnen worden met deze oude kasteelgracht. Langs de noord-, oost- en zuidzijde lijkt de buitenbegrenzing van het omgrachte kasteelcomplex overal aangetroffen. De buitenbegrenzing komt niet overeen met de parcelering uit het begin van de 19^e eeuw. De binnenbegrenzing van de gracht is moeilijker te bepalen. Met name langs het hoofdgebouw bevinden zich immers dikke puinlagen die zich vermoedelijk nog in de oude gracht bevinden.

Hoewel uit het bureauonderzoek duidelijk werd dat de voorburcht ook aan de westzijde omgracht was, zijn hier tijdens het proefsleuvenonderzoek nergens humeuze grachtvullingen aangetroffen. Het booronderzoek uit 1990 verschaft meer duidelijkheid over deze westelijke gracht. Toen is immers een duidelijke westelijke grachtvulling aangetroffen die overeenstemt met de westelijke begrenzing van de voorburcht op het grondradarbeeld. Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn ter hoogte van deze vermoedelijke westelijke gracht vooral puinpakketten aangetroffen. Deze houden mogelijk verband met de boogbrug die hier de toegang tot de voorburcht verzorgde. Anderzijds is de westelijke gracht - in tegenstelling tot de overige kasteelgrachten - relatief snel na afbraak opgevuld wat ook de verschillende vulling kan verklaren.

Oorsprong en uitzicht

Het nauwkeuriger te dateren aardewerk dat tijdens het proefsleuvenonderzoek is aangetroffen, dateert voornamelijk in de periode 14^e – 15^e eeuw. Ook onderin een ophogingsspakket, dat waarschijnlijk in verband staat met de bouw of verbouwing van de voorburcht, is aardewerk aangetroffen uit de 2^e helft van de 14^e – 15^e eeuw. Dit kan wijzen op een belangrijke bouwfase in de periode dat de familie Dickbier de heerlijkheid Mierlo in handen had.

De hoofdburcht bestond toen mogelijk alleen nog uit de stenen woontoren. Hierop duidt niet alleen de algemene ontwikkeling van kastelen, ook de centrale ligging van deze toren ten opzichte van de voorburcht kan hiertoe aan aanwijzing zijn. Door de latere zuidelijke toevoeging van een woonvleugel kreeg het hoofdgebouw een asymmetrische ligging ten opzichte van de voorburcht.

Tweede voorburcht?

Het is enigszins merkwaardig dat de toegang tot het kasteelcomplex (in de NieuweTijd) zich niet aan de drogere noordelijke zijde van de voorburcht bevond maar aan de lagere westelijke zijde. De twee torens aan de westelijke zijde van de ommuurde voorburcht kunnen een aanduiding zijn dat de toegang zich hier al vanouds bevond. In het westelijk gelegen gebied bevond zich bovendien nog minstens één deels omgracht gebouw voorzien van een arkeltorentje. Zowel de toren als de omgrachting geven aan dat dit gebied nog daadwerkelijk tot het kasteelcomplex behoorde.

Over de omvang, uitzicht en functie van dit westelijke terrein en in hoeverre dit ook al tot het middeleeuwse kasteelcomplex behoorde, is nog onbekend. Een tweede (deels) omgrachte voorburcht wordt echter allesbehalve uitgesloten.

7.2 Aanbevelingen

De aanbevelingen op basis van deze studie hebben betrekking op bescherming van het kasteelterrein (§ 7.2.1), beheer (§ 7.2.2), inrichting en ontsluiting (§ 7.2.3) en eventueel toekomstig onderzoek (§ 7.2.4).

7.2.1 Bescherming

Het kasteelterrein van Mierlo is tegenwoordig een gemeentelijk archeologisch monument. Kasteelcomplexen zijn echter relatief uitgebreid. Naast het omgrachte gebouwencomplex wordt het nog gekenmerkt door diverse voorzieningen die in verband staan met het kasteel (toegangsweg, waterbekken, sloten, goten, etc...). De impact en omvang van deze voorzieningen is moeilijk in te schatten. Het zijn veelal plaatselijke constructies die zich her en der verspreid in de omgeving bevinden. Een volledige bescherming van de betreffende percelen zou leiden tot een enorm beschermd gebied. Een bescherming van diverse kleine zones is veelal niet praktisch met betrekking tot de huidige bestemming (landbouw). Derhalve wordt aanbevolen om met name de kern van het kasteelcomplex – de hoofd- en voorburcht(en) met omgrachting - te beschermen als archeologisch monument.

Uit de vergelijking van het huidige monument met de resultaten van onderhavig onderzoek blijkt dat het beschermde gebied niet het volledige omgrachte kasteelterrein omvat. Met name de hoofdburcht en de oostelijke gracht behoren niet (volledig) tot het beschermd gebied. Derhalve wordt aanbevolen het huidige monument aan te passen en naar het oosten uit te breiden (figuur 7.1). In het westen, noorden en zuiden kan het huidige monument daarentegen iets worden ingekrompen.⁹⁰

⁹⁰ Hoewel het voorgestelde gebied als archeologisch monument is uitgebreid naar het oosten, is de oppervlakte van het nieuw beschermd gebied (1,36 ha) kleiner als de huidige beschermde oppervlakte (1,57 ha).

Figuur 7.1. Aanbeveling met betrekking tot de aanpassing van het huidige archeologisch monument.

7.2.2 Beheer

Een archeologisch monument betekent dat het erfgoed zich ondergronds bevindt en erg kwetsbaar is voor bodemingrepen. Een belangrijke bedreiging voor de archeologische resten treedt op bij diepgaande bodemingrepen.

Gezien de kwetsbaarheid, moeten specifieke voorwaarden ten aanzien van bodemingrepen het behoud ervan garanderen. Momenteel is het terrein in gebruik als landbouwgrond waarbij met name diepgaande landbouwingrepen kunnen leiden tot het beschadigen van archeologische restanten. Op basis van het archeologisch onderzoek kan met betrekking tot de beheersmaatregelen het kasteelterrein opgedeeld worden in diverse gebieden:

- Het perceelnr. 837 is in het verleden geëgaliseerd en opgehoogd waardoor bodemingrepen tot maximaal 50 cm –Mv mogelijk zijn. Het wordt echter ten stelligste aangeraden om dergelijke diepere (dan de bouwvoor) bodemingrepen slechts plaatselijk uit te voeren. Op het terrein bevinden zich immers diverse puinlagen. Een vlakdekkende diepere bodemingreep zou kunnen leiden tot de verspreiding van veel puin en de landbouwwaarde verlagen.
- Ook perceelnr. 333 is in het verleden geëgaliseerd en opgehoogd doch enigszins minder ingrijpend als perceel 837. Mogelijk was het landschap hier van nature iets hoger. Op dit

perceel is plaatselijk al op ca. 0,45m –Mv de natuurlijke ondergrond vastgesteld.

Bijgevolg wordt hier afgeraden om bodemingrepen dieper als 0,4m –Mv uit te voeren.

- De percelen ten zuiden van de Kasteelsloop zijn minder onderhevig geweest aan egalisatie en ophoging. Met name op perceel 583 bevinden de puinlagen zich al direct onder de bouwvoor. Hier worden bodemingrepen dieper als de huidige bouwvoor (ca. 30 cm) afgeraden.
- Op perceel 332 zijn dikke puinlagen grotendeels afwezig. De grachtvullingen zijn hier echter al relatief dicht onder de bouwvoor aangetroffen waardoor bodemingrepen dieper als 0,4m –Mv worden afgeraden.

7.2.3 Visualisatie

Mierlo ligt in een landelijk gebied tussen de steden Eindhoven en Helmond. Door de aanwezigheid van cultuur, authenticiteit, rust, ruimte en natuur is dit gebied aantrekkelijk voor toerisme. Het spreekt voor zich dat cultuurhistorie een belangrijk gegeven in deze toeristisch-recreatieve sector vormt. Kasteelterreinen ontleen zich bij uitstek tot een inrichting van het terrein met betrekking tot recreatieve doeleinden en combinaties met natuur- en waterbeheersing. Met betrekking tot de huidige bestemming als landbouwgebied is ontsluiting ter plekke echter zeer moeilijk.

Van het oude kasteel zijn alleen ondergronds restanten bewaard gebleven. Door middel van informatieborden en visualisatietechnieken kan alsnog de verbondenheid van het terrein met het ooit imposante kasteel kenbaar gemaakt worden. Voordeel van het kasteel van Mierlo is dat er uit het begin van de 18^e eeuw diverse iconografische afbeeldingen bewaard zijn gebleven die het kasteelterrein vanuit diverse hoeken afbeelden. Op basis van deze bronnen in combinatie met het uitgevoerde onderzoek zou een 3D-reconstructie van de kasteelsite vervaardigd kunnen worden die behalve het voorstellingsvermogen van de kasteelsite, ook de relatie met het voormalige landschap veel beter tot uiting brengt. Gedacht kan worden aan:

1. Informatieborden langs de wegen Trimpert en Kasteelweg die informatie geven over het kasteel en de historische ligging in het landschap.
2. De info op informatieborden bestaat veelal uit louter tekst die relatief snel vergeten wordt. In de huidige visueel ingestelde maatschappij zou een afbeelding een veel beter idee van de site geven. Kijkvensters langs de Kasteelweg en Trimpert, vanuit dezelfde invalshoeken toen de 18^e eeuwse tekenaars het kasteel vereeuwigden, kunnen door middel van de 3D reconstructie een blik geven van hoe het kasteel er ooit uitzag in het huidige landschap. Kijkvensters bestaan in diverse vormen. Een digitaal kijkvenster wordt gezien de ligging in open gebied afgeraden (vernielingen). Een meer eenvoudige vorm is een transparant paneel waarin de reconstructie vevat zit. Een combinatie van deze kijkvensters met bankjes nodigt ook uit om de informatie met visualisatie tot zich te nemen.
3. Er kunnen diverse fietsroutes uitgestippeld worden die bepaalde thema's behandelen (bijvoorbeeld kastelenroute) waarbij ook het kasteel van Mierlo ruimschoots aan bod komt.

4. Tot slot kan informatie over het kasteel ook elders worden gegeven bijv. scholen, website, etc.. Een belangrijk element hiertoe is door middel van een 3D reconstructie een vlucht over het kasteelterrein en omgeving te maken waarbij niet het kasteel aan zich maar ook de omgeving aan bod komt. De oude kadasterkaart uit het begin van de 19^e eeuw kan als een belangrijke en betrouwbare bron voor deze omgeving dienen.

7.2.4 Aanvullend onderzoek

Het onderzoek heeft nadere gegevens opgeleverd omtrent de ontwikkeling, de buitenbegrenzingsen en de globale opbouw van het kasteelterrein. Deze opbouw wijkt deels af van de reconstructie van het terrein in 2016. Een exacte reconstructie is echter op basis van huidige onderzoek niet mogelijk. Mede door het niet diep kunnen graven van de proefsleuven blijft het onbekend in hoeverre muurrestanten daadwerkelijk bewaard zijn gebleven en wat hun aard en ouderdom is. Alleen een gericht proefsleuvenonderzoek tot grotere diepte kan hier antwoord op geven.

Ook over de ontwikkeling van het kasteel doorheen de tijd blijven de gegevens nog beperkt. Behalve gravend onderzoek op grotere diepte kan een archiefonderzoek hierin meer duidelijkheid brengen. Dergelijk onderzoek geeft immers veel inzicht in de bovengrondse en inwendige bestanddelen die met gravend onderzoek niet meer te achterhalen zijn. Met name de oude rekeningen vormen- mits een archeologische/bouwkundige interpretatie- een rijke gegevensbron.⁹¹ Een interessant onderzoeksthema vormt bovendien de mogelijke aanwezigheid van een tweede omgrachte voorburcht. Het wordt niet uitgesloten dat deze al vanouds tot het kasteelterrein behoort. Een aanvullend archiefonderzoek met een gericht booronderzoek ter hoogte van dit terrein kan hierover mogelijk al meer inzicht geven.

Tot slot was een kasteelcomplex niet beperkt tot het omgrachte gebouwencomplex. Ook buiten dit terrein bevinden zich nog vele lokale constructies die wezenlijk tot het goed functioneren van een kasteelterrein behoorden. Archiefbronnen geven veelal al aan met welke bestanddelen rekening gehouden dient te worden. Een overige, relatief snelle methode die tot meer inzicht in de aanwezigheid van dergelijke constructies op het terrein kan leiden is een geofysisch onderzoek gecombineerd met een booronderzoek.

⁹¹ Bij het kasteel van Wezemaal bleek een uitgebreid archiefonderzoek veel gegevens van de kasteelontwikkeling op te leveren (zie Keijers & Tops, 2011).

Literatuur

- Arts, N., A. Huijbers, K. Leenders, J. Schotten, H. Stoepker, F. Theuws & A. Verhoeven** 2007. De Middeleeuwen en vroegmoderne tijd in Zuid-Nederland, Nationale Onderzoeksagenda Archeologie, hoofdstuk 22 (versie 1.0), (www.noaa.nl).
- Berends, G.**, 1989. Baksteen in Nederland in de Middeleeuwen. *Restauratievademecum Rvblad Baksteen* 02.
- Berkvens, R.**, 2016. Verslag archeologisch boor- en grondradaronderzoek Kasteel van Mierlo, gemeente Geldrop-Mierlo, *ODZOB rapport*, Eindhoven.
- Berkvens, R. & N. Arts**, 2016. Programma van Eisen proefsleuven Kasteelterrein te Mierlo, gemeente Geldrop-Mierlo, Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant, *PvE nr. 2016-nr.9*
- Cantillon, P. De**, 1768-1770, *Vermakelijkheden van Brabant en deszelfs derhoorige landen: vervattende eene historische, chronologische, geographische en genealogische beschrijving der, steden, dorpen, vlekken en aanzienlykste heerlykheden van dit hertogdom, Uit het frans vertaald en met 200 kunstplaten versiert*. Amsterdam (herdruk 2008, Amsterdam)
- Carmiggelt A. & P.J.W.M. Schulten**, 2002. Veldhandleiding Archeologie. Archeologie Leidraad 1, Zoetermeer. CCvD, 2010. Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie Landbodems (KNA). Versie 3.2, Gouda.
- Coenen, J.**, 2004. *Mierlo: van oorsprong tot heden een overzicht van de geschiedenis van Mierlo*, Geldrop-Mierlo.
- Deeben, J., H. Peeters, D. Raemaekers, E. Rensink & L. Verhart**, 2006. De vroege prehistorie. NOaA hoofdstuk 11 (versie 1.0). Ontleend aan <http://www.noaa.nl>.
- Dreesen, R., M. Duser & F. Doperé.** 2001. *Atlas natuursteen in Limburgse monumenten; geologie, beschrijving, herkomst en gebruik*. Provinciaal Natuurcentrum Het Groene Huis, Genk.
- Gaauw, P.G. van der, J.A..M. Roymans**, 1990. Een bodemonderzoek naar het kasteel van Mierlo. *R.A.A.P.-notitie* 27. Amsterdam.
- Gerritsen, F., P. Jongste & L. Theunissen**, 2006. De Late Prehistorie in Noord-, Oost- en Zuid-Nederland en het rivierengebied. NOaA hoofdstuk 17 (versie 1.0). Ontleend aan <http://www.noaa.nl>.
- Haslinghuis, E.J. & Janse H.**, 2005. *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden.
- Hupperetz, W. & J.M. van Winter (red.)**, 1995. *Dagelijks leven op kastelen in Limburg (1350-1600): Voeding en voedselbereiding*. Venlo.
- Hupperetz, W., Hermans, F., Hall, H. van & E. Kloek (red.)**, 1996. *Middeleeuwse kastelen in Limburg*. Venlo.
- Hupperetz, W., Olde Meierink, B. & R. Rommes (red.)**, 2005. *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen (1000-1800)*. Stichting Limburgse kastelen -Stichting Matrijs, Utrecht.

- Janssen, H., J. Kylstra-Wielinga & B. Olde Meierink**, 1996. *1000 jaar kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen*. Stichting Matrijs, Utrecht.
- Hupperetz, W., Olde Meierink, B. & R. Rommes (red.)**, 2005. *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen (1000-1800)*. Stichting Limburgse kastelen -Stichting Matrijs, Utrecht.
- Keijers, D.M.G. & B. Tops**, 2011. Studieopdracht voor een archeologische evaluatie en waardering van de kasteelsite te Wezemaal; gemeente Rotselaar, provincie Vlaams-Brabant. *RAAP-rapport 2439*. Weesp.
- Keijers, D.**, 2014. Archeologisch onderzoek naar de kasteelsite van Roost; gemeente Haacht, provincie Vlaams-Brabant. *RAAP-rapport 2929*. Raap Archeologisch Adviesbureau BV, Weesp.
- Kempen, P. van & C. Hom**, 2005. *Verborgene kastelen in zicht: archeologisch onderzoek en inrichting van kasteelterreinen*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Kempen, P. van & D. Keijers**, 2009. Archeologische evaluatie en waardering van een kasteelsite te Schendelbeke; gemeente Geraardsbergen; provincie Oost-Vlaanderen. *RAAP-rapport*, 1995. Raap Archeologisch Adviesbureau BV, Weesp.
- Klapwijk, P.J.**, 1982. 'Naar't leven geteekent...'. Topografische tekenaars in Noord-Brabant in de achttiende eeuw. In: s.n., *Kastelen in Brabant. Van burcht tot landhuis*. Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch, 28-40.
- Lauwerier, R. C. G. M.**, 2011. *KNA Leidraad Archeozoölogie*, Gouda.
- Le Roy, J.**, 1694. *Castella et praetoria nobilium Brabantiae*. Antwerpen.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Nijssen, R. en Van Laere R.**, 2005. Kastelen op papier. Aquarellen van Limburgse kastelen uit de eerste helft van de negentiende eeuw (*Limburgse Studies*, 2), Wijer.
- Reijen, P. E. van**, 1979. *Middeleeuwse kastelen in Nederland*. Bussum (4^e druk).
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed**, 2012. *Een toekomst voor kasteelruïnes: handreiking voor de instandhouding van archeologische kasteelterreinen en kasteelruïnes*. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.
- Ronnes, H. (red.)**, 2006. *Kansen door kennis: ontsluiting van kastelen en borgterreinen in een hedendaags cultuurlandschap*. ADC Heritage/ Nederlandse Kastelen Stichting/ Vrije Universiteit Amsterdam, Amersfoort.
- Sasse van Ysselt, A.F.O. van**, 1918. 'Beschrijving der Meierij van 's-Hertogenbosch door Philips Baron van Leefdael', in: *Bijdragen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant*, II, 's-Hertogenbosch.
- Schellart, A. & T. De Vries**, 1974. *Burchten en kastelen. Stenen getuigen van onze historie*. Wassenaar (4e druk).
- Stiboka/RGD**, 1977. *Geomorfologische kaart van Nederland. Schaal 1: 50.000. Blad 51 Eindhoven*. Stichting voor Bodemkartering/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.
- Stiboka**, 1981. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij kaartblad 51Oost. Eindhoven*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Gebruikte afkortingen

AHN	Algemeen Hoogtebestand Nederland
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
GPS	Global Positioning System
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
RTS	Robotic Total Station

Verklarende woordenlijst

Anorganisch

Niet organisch.

Antropogeen

Ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/veroorzaakt).

Artefact

Alle door de mens gemaakte of gebruikte voorwerpen.

erosie

Verzamelnaam voor processen die het aardoppervlak aantasten en los materiaal afvoeren.

Dit vindt voornamelijk plaats door wind, ijs en stromend water.

fluviaal

Door rivieren gevormd, afgezet.

glaciaal

a) IJstijd: koude periode uit het Pleistoceen; b) betrekking hebbende op het landschap.

griend

een beplanting van wilgen die gebruikt wordt om wilgentenen van te oogsten. In Limburg ook de betekenis van 'zandige oever' of 'grond met kiezel' ten gevolge van opwas.

Gijzelkamer

Kamer waarin mensen werden opgesloten zolang zij niet aan hun verplichtingen voldeden (bijv. schulden). Vaak een andere ruimte als de gevangenis hoewel het onderscheid niet altijd even duidelijk was. De gijzelkamer werd vaak ook aangeduid als geselkamer. Een geselkamer kan echter ook duiden op een ruimte waar mensen gemarteld werden.

Holoceen

Jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: ca. 9700 jaar voor Chr. tot heden).

Horizont

Een bodemlaag waarin zich bepaalde bodemkundige processen afspelen.

in situ

Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponneerd, weggegooid of verloren.

interglaciaal

Periode tussen twee glacialen (ijstijden).

leem

Grondsoort die wordt gekenmerkt door een hoog siltgehalte (bodemdeeltjes tussen 0,002 en 0,05 mm).

Pleistoceen

Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatswisselingen van gematigd warm tot zeer koud (de vier bekende IJstijden). Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 voor Chr.).

Prehistorie

Dat deel van de geschiedenis waarvan geen geschreven bronnen bewaard zijn gebleven.

roer

Het roer of vuurroer was een gladloops vuurwapen uit de zestiende en zeventiende eeuw. Het was een verkleinde uitvoering van het musketsediment. Halverwege de 17e eeuw raakte het roer meer en meer in onbruik.

sediment

Afzetting gevormd door het bijeenbrengen van losse gesteentefragmentjes (zoals zand of klei) en eventueel delen van organismen. Soms in iets te ruime zin ook gebruikt voor sedentaat bestaande uit gronddeeltjes ter grootte van 2 tot 50 µm.

tortuur

foltering die men een misdadiger aandoet om hem tot bekentenis te brengen.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuren:

Figuur 1.1 Globale ligging kasteelterrein (rode rechthoek), inzet: ligging in Nederland.	8
Figuur 2.1. Ingekleurde reproductie van de 17 ^e eeuwse pentekening van het kasteel van Mierlo.	12
Figuur 2.2. Boorpunten geprojecteerd op de oude kadasterkaart van 1832 (naar Van der Gaauw & Roymans, 1990).	14
Figuur 2.3. Het grondradarbeeld op 140 cm –Mv met daarop geprojecteerd de uitgevoerde grondboringen (bron: Berkvens, 2016).	16
Figuur 2.4. Mogelijke reconstructie van de ligging van de hoofd- en voorburcht op basis van de boringen uit 1990, 2015 en het grondradaronderzoek (bron: Berkvens, 2016).	17
Figuur 3.1 Overzicht van de aangelegde putten.	20
Figuur 4.1. Overzicht van de puinlaag in put 3 (links) en put 11 (rechts). Op de achtergrond zijn de humeuze grachtvullingen zichtbaar.	24
Figuur 4.2. Het zuidelijke deel van put 1 werd gekenmerkt door dikke ophogingslagen.	26
Figuur 4.3. De aanzet van de grachtvullingen in put 2, 4, 10 en 12.	27
Figuur 4.4. Uitbraakspoor in het westelijke deel van put 9.	29
Figuur 4.5 Kuil 24 bevond zich direct ten oosten van de oostelijke kasteelgracht (links). Kuil 25 bevond zich direct ten westen van een recentere sloot (rechts).	30
Figuur 4.6 Enkele verzamelde leisteenfragmenten uit put 11 (vnr. 38). De gaatjes voor de dakbevestiging zijn duidelijk waarneembaar.	32
Figuur 5.1. Gravure van het kasteel van Mierlo door G. Bouttats naar een tekening van J. Van Croes uit het einde van de 17 ^e eeuw.	42
Figuur 5.2. De gravure van Bouttats werd nog diverse malen gebruikt in 18 ^e eeuwse herdrukken of overige werken waarbij alleen de nummering verschilt	44
Figuur 5.3. Detail van het kasteel van Mierlo door landmeter Adriaan Coppens omstreeks 1800 vervaardigd naar een origineel uit 1706 (Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)). De	

heemkundekring heeft een hedendaagse reproductie in bezit waarbij het kasteelcomplex lichtjes afwijkt (inzet).	47
Figuur 5.4. Tekening van het kasteel van Mierlo door E. Pronk omstreeks 1720 -1730 (boven). Een vrijwel gelijkaardige schets (onder) van hem of zijn leerling A. De Haen is eveneens bewaard gebleven (bron: Rijksmuseum RP-T-1888-A-1713 & RP-T-1918-230A-62(R)).	49
Figuur 5.5. Gekleurde weergave van het kasteel van Mierlo in de Atlas Schoemaker van omstreeks 1730-1735 (bron: Brabantcollectie, Universiteit van Tilburg).	51
Figuur 5.6. Gekleurde weergave van 't huys van Mierlo anno 1732 in de Atlas Schoemaker (bron: Brabantcollectie, Universiteit van Tilburg).	52
Figuur 5.7. De originele schets van 't huys van Mierlo van A. de Haen (boven; Rijksmuseum RP-T-1918-230A-45(R)) werd ook als basis gebruikt voor een tekening van zijn leerling H. Spilman (beneden; Bibliotheek gemeente Rotterdam).	54
Figuur 5.8. De zuidzijde van het kasteel van Mierlo zoals omstreeks 1738 afgebeeld door J. de Beijer ('s-Hertogenbosch, Noord-Brabants Museum).	56
Figuur 5.9. De zuidzijde van het kasteel van Mierlo omstreeks 1781 door A. Hordyk (bron: Heemkundekring Myerle).	59
Figuur 5.10. Het kasteelterrein van Mierlo kort na de afbraak van het kasteel (bron: RCE beeldbank)	61
Figuur 5.11. Het voormalige kasteelterrein van Mierlo (rode cirkel) in de 20 ^e eeuw.	63
Figuur 5.11. De kasteelpoort omstreeks 1930 (links) en 1940 (rechts) (bron: Heemkundekring Myerle).	64
Figuur 6.1. De globale reconstructie van het kasteelterrein geprojecteerd op het fysisch landschap van Mierlo (bron: Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant).	68
Figuur 6.2 Het grondradarbeeld op ca. 1,3m –Mv ter hoogte van de vermoedelijke ligging van de voorburcht (boven; bron: Berkvens, 2016). Hier is duidelijk een rechthoekige zone zichtbaar die vermoedelijk te wijten is aan de ommuurde voorburcht (beneden).	70
Figuur 6.3. Het grondradarbeeld op ca. 1,2m –Mv ter hoogte van de vermoedelijke ligging van de hoofdburcht (boven; bron: Berkvens, 2016). De puinconcentratie vertoont hier een kleine vierkante vorm die waarschijnlijk duidt op de oude woontoren van het kasteel (beneden).	71
Figuur 6.4. Zicht vanuit de dreef op de kasteelpoort omstreeks 1940-1945 (bron: Heemkundekring Myerle). Op de achtergrond links is de hoeve Zwanenweijer herkenbaar. Hoewel op het kasteelterrein de laatste gebouwen al in onbruik zijn geraakt, zijn mogelijk nog vervallen restanten aanwezig (rode pijl). De bomen ten oosten van de dreef (groene cirkel) liggen duidelijk lager en duiden mogelijk op de gedempte kasteelgracht.	75
Figuur 7.1. Aanbeveling met betrekking tot de aanpassing van het huidige archeologisch monument.	81
Tabellen:	
Tabel 1.1 Archeologische en geologische tijdschaal.	10
Tabel 5.1 Overzicht van de heren van Mierlo in de Volle- en Late Middeleeuwen (naar Coenen, 2004).	35
Tabel 5.2 Overzicht van de heren van Mierlo in de Nieuwe Tijd (1500 -1790) (naar Coenen, 2004).	39
Tabel 5.3 Overzicht van de bezitters van heerlijke rechten te Mierlo in de Nieuwste Tijd (naar Coenen, 2004).	60

Kaartbijlagen:

Kaartbijlage 1. Resultaten proefsleuvenonderzoek.

Kaartbijlage 2. Globale reconstructie kasteelterrein.

Bijlagen:

Bijlage 1. Sporenlijst.

Bijlage 2. Vondstenlijst

Bijlage 1. Sporenlijst

spoor	vulling	put	interpr.	textuur	ublaag	kleur	gevekt	humus	puin	Fe/Mn	opmerking
1	0	1	hout algemeen	X	-	z	-	-	0	-	-
2	0	1	cultuurlaag	Zs1	-	ue	y	-	1	-	gevekt
3	0	1	cultuurlaag	Zs1	-	yu	y	h2	5	-	-
4	0	1	puinlaag	MR	-	o	y	-	9	-	uitbraak?
5	0	1	cultuurlaag	zs3	-	ly	y	-	1	-	-
6	0	1	puinlaag	MR	-	o	y	-	0	-	-
7	0	1	gracht	zs1	-	dyu	y	-	5	-	-
8	0	2	gracht	zs1	-	dyu	e	-	1	-	-
9	0	2	gracht	zs1	-	dyu	e	-	5	-	-
10	0	2	ophogingslaag	Zs2	-	yu	dy	h1	1	FE2	mogelijk rand gracht, veelhumusvlekken
10	1	2	ophogingslaag	Zs2	ll1	ly	y	-	0	FE1	humusvlekken, geen puin
10	2	2	ophogingslaag	Zs2	-	y	e	h2	0	FE2	-
10	3	2	ophogingslaag	Zs3	-	du	-	h2	0	-	-
10	4	2	ophogingslaag	Zs2	-	e	y	h2	0	FE2	ophoging
10	5	2	ophogingslaag	Zs2	-	y	dy	h1	0	FE2	inspoeling van S9 in vulling 4
11	0	3	puinlaag	x	-	w	o	-	6	FE1	muuruitbraak
11	1	3	puinlaag	x	-	r	o	-	6	FE1	-
11	2	3	puinlaag	x	-	RE	o	-	6	FE1	ook veel fijn puin
12	0	3	gracht	zs1	-	dy	r	h2	6	-	-
13	0	3	gracht	zs1	-	dy	r	h2	4	-	-
14	0	3	gracht	Zs2	-	dyu	-	h2	1	FE2	-
14	1	3	gracht	Zs2	-	yu	-	h1	1	FE2	-
14	2	3	gracht	Zs2	-	y	-	h1	0	FE2	-
14	3	3	gracht	Zs2	-	y	-	h1	1	FE1	-
14	4	3	gracht	Zs2	-	dy	e	h2	1	FE1	-
15	0	4	gracht	zs1	-	eyu	e	h1	1	-	overgang gracht natuurlijk
16	0	5	cultuurlaag	zs1	-	y	we	h1	9	-	-

17	0	5	muuruitbrak	zs1	-	ey	we	h1	6	-	lijkt muuruitbraak
18	0	5	gracht	zs1	-	yu	we	h1	6	-	-
18	1	5	gracht	zs1	-	y	we	h2	3	-	-
19	0	6	gracht	zs1	-	y	we	h1	6	-	-
20	0	6	puinlaag	X	-	rw	u	-	3	-	-
20	1	6	puinlaag	X	-	wu	r	-	3	-	-
20	2	6	puinlaag	X	-	uy	r	-	2	-	overgang s 21
21	0	6	cultuurlaag	zs1	-	dy	u	h2	1	-	-
22	0	6	puinlaag	zs1	-	ru	r	-	6	-	puinlaag
23	0	8	gracht	zs2	-	dy	y	h2	0	-	-
24	0	8	kuil	zs2	-	dy	y	h2	6	-	-
25	0	8	kuil	zs2	-	dy	y	h2	0	-	-
26	0	8	greppel algemeen	zs2	-	zy	y	h2	0	-	sloot
27	0	7	puinlaag	X	-	we	r	-	3	-	-
27	1	7	puinlaag	zs1	-	we	y	-	2	-	-
27	2	7	puinlaag	zs1	-	y	w	h2	1	-	-
28	0	7	gracht	zs2	-	dy	y	h2	1	-	moerig
29	0	7	gracht	zs3	-	z	ue	h2	0	-	-
30	0	10	gracht	zs2	-	dy	rw	h2	6	-	-
31	0	10	gracht	zs3	-	zy	rw	h2	4	-	-
32	0	10	gracht	zs3	-	duy	rw	h2	1	-	-
32	1	10	gracht	Zs2	-	dy	e	h2	0	-	-
32	2	10	gracht	Zs2	-	dy	y	h2	2	-	-
32	3	10	gracht	Zs2	-	ley	y	-	0	FE2	-
32	4	10	gracht	Zs2	-	y	-	h2	1	FE2	-
32	5	10	gracht	Zs2	-	dy	-	h2	1	FE1	-
32	6	10	gracht	Zs2	-	luy	u	h1	0	FE1	-
32	7	10	gracht	Zs2	-	dy	e	h2	2	FE1	mogelijk nog ophoging recent
32	8	10	gracht	Zs2	-	y	u	h2	1	FE2	mogelijk nog oph
32	9	10	gracht	Zs2	-	du	e	h2	0	FE2	mogelijk begraven A
33	0	9	puinlaag	zs2	-	uy	rw	h1	5	-	uitbraak?
34	0	9	cultuurlaag	zs2	-	e	rw	h2	0	-	-
35	0	9	puinlaag	zs2	-	y	rw	h1	3	-	-
36	0	9	cultuurlaag	zs2	-	dy	rw	h1	2	-	overgang c die dy gevlekt is, nat

											zeer moerig, op basis guts humeuze a van laagte, 10 cm dieper natte c, want plaatselijk hout
37	0	9	natuurlijke laag	zs3	-	zy	u	h3	0	-	
38	0	9	gracht	zs3	-	ay	dy	h1	0	-	greppel, meer als 60 cm diep beneden vlak
38	1	9	gracht	zs2	-	yu	dy	h2	0	-	uitloper, onder vlak 25 cm dan c
38	2	9	gracht	zs2	-	yu	y	h1	0	-	rand greppel; cultuurlaag
39	0	9	muuruitbrak	zs1	-	dyu	dy	h1	6	-	duidelijk muuruitbr, alleen mr puin
40	0	9	cultuurlaag	zs1	-	ly	dy	h1	0	-	sterk gevlekt, lijkt natuurlijk mr nog tot ca 50cm vies en los, c onder S37 bovendien egaal en hier niet
41	0	11	puinlaag	X	-	rw	w	-	3	-	mogelijk uitbraak
41	1	11	puinlaag	X	-	rw	y	-	5	-	-
41	2	11	puinlaag	X	-	rw	wy	-	3	-	uitbraak?
41	3	11	puinlaag	X	-	rw	yw	-	6	-	-
41	4	11	puinlaag	X	-	rw	yw	h1	3	-	-
41	5	11	puinlaag	zs2	-	dy	y	h2	4	-	mogelijk nog bovebliggende humeuze laag of grachtvulling
42	0	11	gracht	zs2	-	zy	y	h3	1	-	sterk humeus, moerig
43	0	12	gracht	zs2	-	eu	dy	h1	1	FE2	recentere oplaag gracht
43	1	12	gracht	zs2	-	dy	yu	h2	1	FE2	-
43	2	12	gracht	zs2	-	y	le	h1	0	FE2	gracht rand, duidelijk nog gracht
6000	0	99	natuurlijke laag	zs1	-	ley	-	-	0	-	c-horizont

6000	1	99	natuurlijke laag	zs1	-	ly	-	h1	0	-	overgang AC, licht humeuze B/A hier, nattere grond
6000	2	99	natuurlijke laag	zs1	-	leu	-	h1	0	-	nat en moerig overgang B-BC
6001	0	1	ophogingslaag	Zs1	hl1	lye	-	-	1	-	mogelijk ophooglaag of net overgang c (binnenterrein)
6002	0	4	natuurlijke laag	zs1	-	ue	e	-	0	fe2	c
6002	1	4	natuurlijke laag	zs1	-	eu	y	-	0	fe2	xxxx
8000	0	99	bouwvoor, recent	zs1	-	duy	e	h2	1	-	-
8001	0	99	ophogingslaag	Zs2	-	duy	e	h2	2	FE1	-
8001	1	99	ophogingslaag	Zs2	-	dy	u	h2	4	FE1	-
8001	2	99	ophogingslaag	Zs2	-	y	u	h1	2	-	-
8001	3	99	ophogingslaag	Zs2	-	dyu	e	h2	2	-	-
9000	0	99	ophogingslaag	zs1	-	uy	e	h1	2	-	ophogingslaag tgv van egalisatie jaren 60, xxx

Bijlage 2. Vondstenlijst

vondstnr	volgnr	put	spoor	aantal	materiaal	specifiek	Gewicht (gr.)	datering	opmerking
1	1	1	9000	2	keramisch bouwmetaal	roodgeglazuurd en roodbakend aw	133	lme-nta	-
2	1	1	9000	2	keramisch bouwmetaal	baksteen	781	lme-nta	-
3	1	1	8001-6001	5	steengoed	randfragment van drinkschaaltje met bos, wandfragment van kan, beide Siegburg	171	14B-15	
3	2	1	8001-6001	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpt? Wandscherf	171	13e-14e eeuw	
3	3	1	8001-6001	1	bouwmetaal	fragment van roodbakende dakpan, 18 mm dik	171	lmeb-nt	
4	1	1	8001	2	roodbakend aardewerk	randfragment, ongeglazuurd, wandfragment inwendig geglazuurd	44	lmeb-nt	
4	2	1	8001	1	bouwmetaal	randfragment van roodbakende dakpan		lmeb-nt	
5	1	1	9000	1	bot	-	14		
6	1	1	9000	10	keramisch bouwmetaal	5 x baksteen, 5 (geglazuurd) tegel- of dakpanfr,	5184	lme-nta	
7	1	1	9000	7	lesteen	dakbedekking	362	lme-nt	
8	1	2	9	1	proto-steengoed	wandfragment van een kan	45	13e eeuw	
8	2	2	9	1	steengoed	Keulen?		nta	
9	1	2	8, 9	2	blauwgrijs aardewerk	Elmpt, rand- en wandfragment, pot met bolle schouder en ronde rand met dekselgeul	29	13e-14e eeuw	
10		2	9000	4	lesteen	dakbedekking	151	lme-nt	-
11	1	2	8, 9	1	blauwgrijs aardewerk	Elmpt, wandfragment, vrij dikwandig, waarschijnlijk amfoor	52	13e-14e eeuw	
11	1	2	8, 9	1	roodbakend aardewerk	wandfragment, spatjes loodglazuur uitwendig		lmeb	
12	1	2	9000	1	keramisch bouwmetaal	tegel- of dakpanfr	60	lme-nta	-

13	1	3	13,14	1	roodbakkerd aardewerk	worstoor van grote pot of kan	87	nt	
14	1	3	12	4	keramisch bouwmetaal	3 x baksteen; 1 x ijzer (slak?) met baksteen	2792	lme-nta	-
15	1	5	8001	1	gedraaid grijs aardewerk	bodemfragment met standlob	138	14e-15e eeuw	
15	2	5	8001	3	roodbakkerd aardewerk, steengoed, bouwmetaal	Nederrijns bord, slechte kwaliteit steengoed met zoutglazuur, geheel witte wandtegel		18e-19e eeuw	
16	1	5	9000	1	munt	Duitse pfennig	1	1819 of 1829	-
17	1	5	17	7	keramisch bouwmetaal	5 x baksteen, 1 x gegl. Dakpanfr, 1 x tegel	5867	lme-nta	-
18	1	5	9000	12	leisteel	dakbedekking	749	lmeb-nt	-
19	1	6	8001	9	roodbakkerd aardewerk, steengoed, faience, pijpaaide	drie randfragmenten van (minimaal twee) potten en bord van roodbakkerd aardewerk, kruik/fles steengoed met monogram MF, Frechen?, randfragment van kom van faience, Goudse pijp, ovale ketel en twee steelfragmenten	264	18e eeuw	
20	1	6	19	8	bot	-	471		-
21	1	6	9000	3	keramisch bouwmetaal	1 x baksteen, 2 x tegel/dakpanfr.	1614	lme-nta	boven s20, 21 en 22
22	1	6	9000	5	leisteel	dakbedekking	229	lme-nt	boven s20, 21 en 22
23	1	7	8001	1	gedraaid grijs aardewerk	randfragment van kom	14	14e-15e eeuw	
24	1	7	9000	2	metaal	1 musketkogel, 1 smeedijzer spijker	43		boven S27 v1
25	1	7	9000	1	leisteel	dakbedekking	420	lme-nt	-
26	1	8	8001-centraal	1	steengoed	kan met ijzerengobe en zoutglazuur, cilindrische hals, Langerwehe	196	14e-15e eeuw	BOVEN SPOOR 6000
26	2	8	8001-centraal	1	steengoed	bodemfragment van grote voorraadpot uit Langerwehe		19e eeuw	
27	1	8	26	1	steengoed	spinklos, Rijnland	24	lmeb-nta	
28	1	10	9000	2	munt	mogelijk duit	2	ntb	
28	1	10	9000	2	metaal	1 ijzeren gebogen staafe	39	nt	-

29	1	9	8001	2	steengoed	twee netjes afgewerkte uitgeknepen standringen van kannen met ijzerengobe + zoutglazuur, Langerwehe/Aken/Raeren	250	15e-eeuw	boven s33
29	2	9	8001	1	roodbakkend aardewerk	randje van pispot		lme-nt	boven s34
29	3	9	8001	2	gedraaid grijs aardewerk	wandfragmenten		14e-15e eeuw	boven s35
30	1	9	9000	1	metaal	smeedijzeren spijker	28		-
31	1	9	9000	1	keramisch bouw materiaal	baksteen	1149	lme-nta	boven s 33, 34, 35 en 36
32	1	8	9000	3	keramisch bouw materiaal	baksteen	2956	lme-nta	-
33	1	8	9000	1	keramisch bouw materiaal	baksteen	531	lme-nta	BIJ UITBREIDING PUT 8 (oosten)
34	1	8	9000	4	leisteel	dakbedekking	42	lme-nt	BIJ UITBREIDING PUT 8 (oosten)
35	1	9	33	1	industrieel wit aardewerk	randfragment van schotel of kom	2	18e-19e eeuw	VAN BOVEN SPOOR
36	1	12	43 (bovenin)	5	steengoed, bouw materiaal	wandfragmenten kan Westerwald, fragment roodbakkende dakpan, brokje roodbakkend bouw materiaal	81	18e-19e eeuw	
37	1	11	41	8	keramisch bouw materiaal	6 x baksteen (1 versinterd), 1 tegel, 1 tegel of dakpanfr.	4385		-
38	1	11	41	23	leisteel	dakbedekking	1590		-
39	1	11	41	1	bot	-	11		-
40	1	2	9	1	gedraaid grijs aardewerk	wandfragment	8	14e-15e eeuw	PROFIEL 2.1.1
41	1	10	32	1	steengoed	wandfragment, paarse engobe, Langerwehe	4	14e-16e eeuw	PROFIEL 10.2.1; S32-v8
42	1	6	9000	7	metaal	2 smeedijz. Spijkers, 1 musketkogel, 2 loodfr., 1 indet (Fe, mogelijk aan muur bevestigd)	214		westelijke deel put
43	1	5	9000	5	metaal	2 knoopfr (koperleg.), 1 musketkogel, 2 loden strips	73		-
44	1	8	8000	5	metaal	2 beslagfr (koperleg.), 1 muntgewicht (koperleg.), 1 loodfr., 1 musketkogel	36		-
45	1	12	43	1	munt	indet.	1	nt	-
46	1	2	9	1	leisteel	dakbedekking	54	lme-nt	-

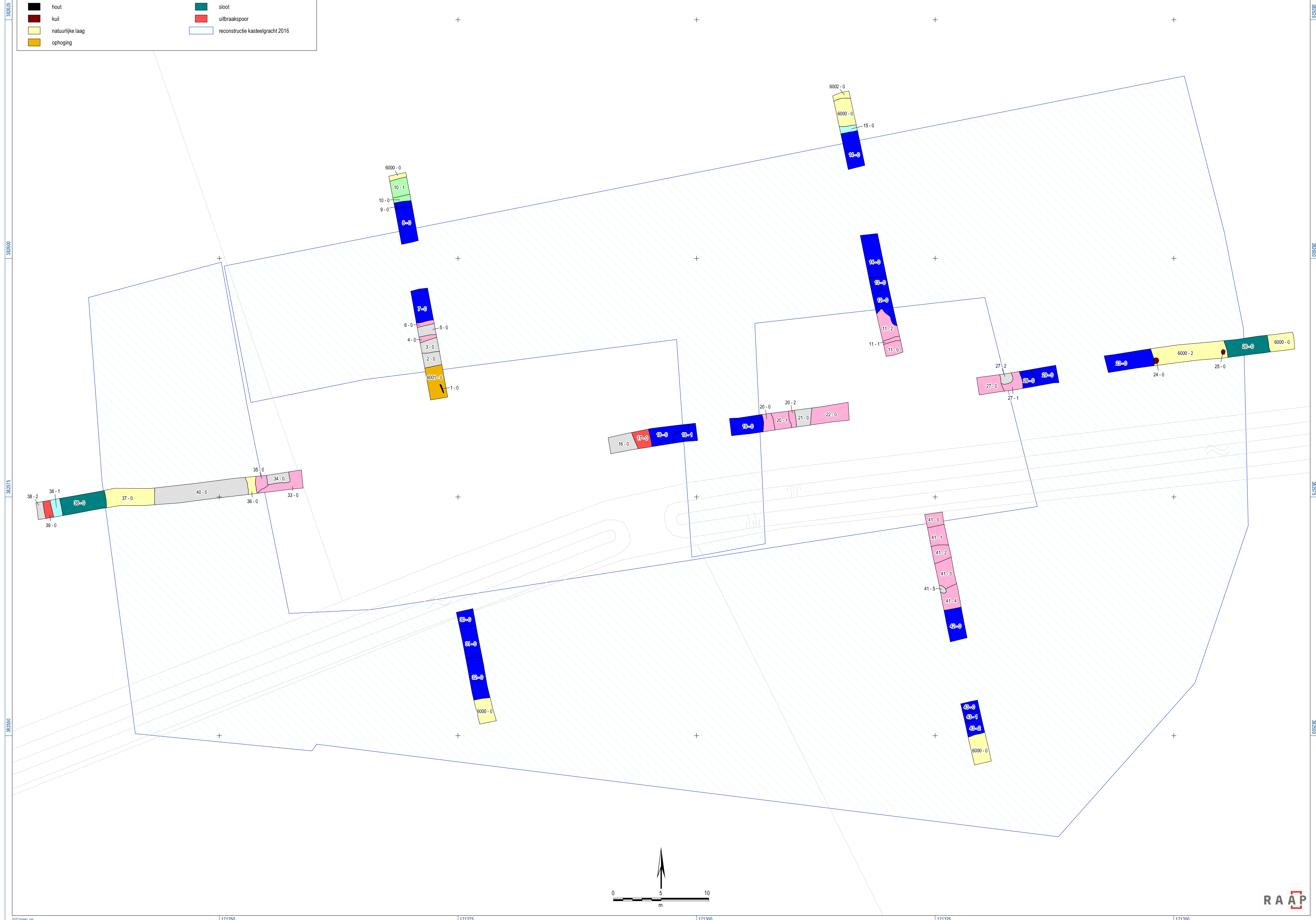
47	1	5	8001	1	glas	vensterglas	1	nt	westelijk deel put (s16- 17)
48	1	5	9000	1	bot		83		boven 18
49	1	6	9000	2	glas	flessenglas	34	ntbc	oostelijk deel put
50	1	6	9000	3	bot		60		boven 28-29
51	1	1	8000	2	leiste	dakbedekking	61	lme-nt	-
52	1	1	6001-	1	steengoed	Siegburg, blos	8	14B-15	Onderin ophoging, vlak bij S1
52	1	1	6001-	1	roodbakkend aardewerk	schilfer, uitwendig groen verkleurd glazuur		lmeb-nta	Onderin ophoging, vlak bij S1
53		3	12	4	leiste	dakbedekking	87	lme-nt	-
54	1	11	41	1	roodbakkend aardewerk	rand van kom?, spaarzaam glazuur	68	lmeb-nta	
54	2	11	41	1	faience	randfragment van bord met brede rand		17B-19	
54	3	11	41	1	keramisch bouwmetaal	brok roodbakkend, baksteen?	68	lmeb-nt	
55	1	12	43	1	glas	flessenglas	37	ntbc	BOVEN SPOOR
56	1	12	43	2	leiste	dakbedekking	41	lme-nt	-

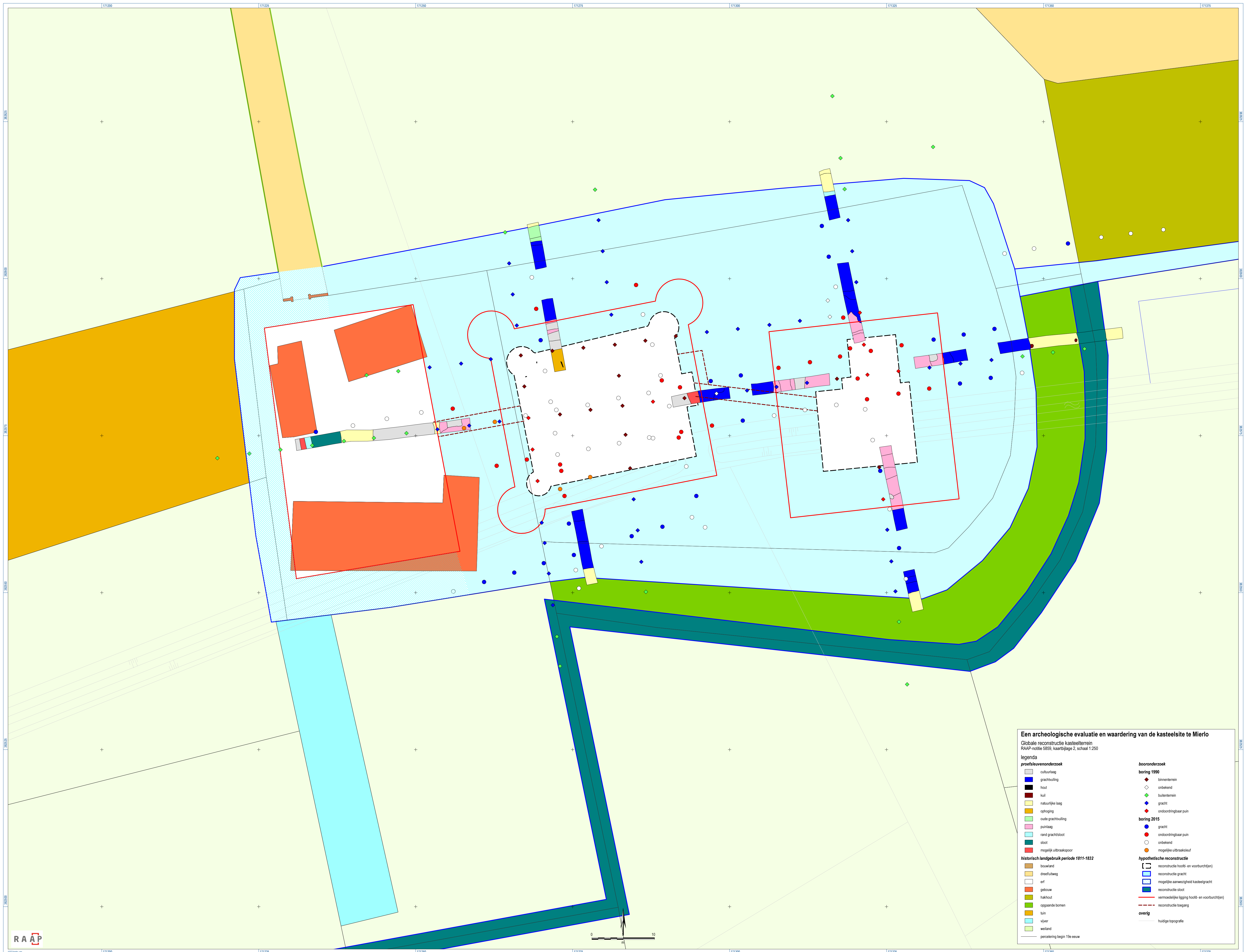
Een archeologische evaluatie en waardering van de kasteelsite te Mierlo

Resultaten proefsleuvenonderzoek
RAAP-notitie 5859, kaartbijlage 1, schaal 1:250

legenda

5 - 0	spoornummer - vullingsnummer		oude grachtvulling
	cultuurlaag		puinlaag
	grachtvulling		rand grachtsloot
	hout		sloot
	kull		uitbraakspoor
	natuurlijke laag		reconstructie kasteelgracht 2016
	ophoging		

Een archeologische evaluatie en waardering van de kasteelsite te Mierlo
 Globale reconstructie kasteelterrein
 RAAP-notitie 5855, kaartbladz 2, schaal 1:250

legenda

predeviëwonderzoek

- cultuurlaag
- grachtvulling
- hout
- kult
- natuurlijke laag
- ophoging
- oude grachtvulling
- puinlaag
- rand gracht/sloot
- sloot
- mogelijk uitbraakspoor

historisch landgebruik periode 1811-1832

- bouwaland
- dreefvlug
- erf
- gebouw
- hakhout
- opgaande bomen
- tuin
- vlies
- welland
- perceelring begin 19e eeuw

booronderzoek

boring 1990

- basisterrin
- onbekend
- bultterrein
- gracht
- onoordbaar puin

boring 2015

- gracht
- onoordbaar puin
- onbekend
- mogelijke uitbraakleuf

hypothetische reconstructie

- reconstrue hoofd- en voorburch(en)
- reconstrue gracht
- mogelijke aanwezigheid kasteelgracht
- reconstrue sloot
- vermoedelijke ligging hoofd- en voorburch(en)
- reconstrue toegang
- huidige topografie